

Події

KNU Unicorn 2025

С. 6-7

Соціологічний дискурс

**Український етнос
як складний
соціокультурний
феномен**

С. 24-26

Солідарність

**Школа досвіду,
натхнення й незупинної
творчості**

С. 36-37

Українці вибороли 42 медалі на світовому фіналі INFOMATRIX 2025

Київський авіаційний інститут як офіційний партнер конкурсу INFOMATRIX в Україні організував та забезпечив участь 110 українських учнів і студентів у Світовому фіналі Міжнародного конкурсу комп'ютерних проєктів INFOMATRIX 2025, який відбувся в Бухаресті (Румунія). Українська команда здобула історичний результат, виборовши 42 медалі для 72 учасників-переможців та загальний призовий фонд у 350 400 **грн** (7300 євро) для 16 проєктів.

У світовому фіналі взяли участь понад 330 учасників з 21 країни світу, які презентували 184 проєкти в 11 категоріях під керівництвом 110 учителів. Українську делегацію представляли учасники з 38 закладів освіти з 12 областей країни та міста Києва і 45 учителів. Вони привезли на конкурс 59 проєктів.

Українська делегація склала майже 180 осіб, включаючи учасників, керівників, організаторів та журі. Відзначення медалями 72% учасників від загальної кількості стало безумовно грандіозним та історичним результатом для України.

Результат української команди став рекордним у порівнянні з попередніми роками. У 2024 році національний конкурс зібрав 202 проєкти та майже 300 учасників. У Бухаресті представлено 24 проєкти, з яких 23 отримали медалі та 3100 євро грошових премій. Цього року конкурс зібрав майже 900 осіб, з яких 430 учасників представили 275 проєктів.

Завдяки зусиллям команди організаторів, експертного журі та викладачів-керівників проєктів конкурс досяг нової висоти і став потужною платформою для розвитку ІТ-талантів України.

Організатори планують подальше зростання конкурсу та запрошують провідні ІТ-компанії України до співпраці в розвитку молодих талантів. INFOMATRIX став середовищем гармонійної співпраці та міжкультурного діалогу сучасної талановитої молоді світу, демонструючи потужний потенціал української освіти і науки.

Діма ДІМІТРОВ,
«ОіС»,
za.nau.edu.ua

Інноваційний комплекс відкрито в КПІ

20 травня у Київському політехнічному інституті імені Ігоря Сікорського відкрито Науковий парк адитивних технологій Sikorsky Challenge. Науковий парк є елементом розбудови національної інноваційної екосистеми України та прикладом перетворення університетських просторів на центри прикладної науки й технологій.

Інфраструктуру парку поєднано з Навчально-інноваційним центром протезування та реабілітації, що має стати освітньо-технологічним хабом у сфері біомедицинської інженерії, адитивних технологій і підтримки ветеранів.

У заході взяли участь представники Міністерства освіти і науки України, зокрема заступник міністра **Денис Курбатов** та працівники Директорату інновацій та зв'язків науки з реальним сектором економіки.

– Ми послідовно підтримуємо створення наукових парків як частину стратегії розвитку інноваційної екосистеми Science City. Таких парків в Україні стає більше – кожен зі своєю унікальною спеціалізацією, що відповідає реальним потребам економіки та суспільства. Новий парк на базі КПІ – це

не лише про технології. Це про новий зміст освіти, інженерію людяності та реабілітацію через знання. Тут народжуються рішення, які повертають людей до повноцінного життя і створюють нові перспективи для країни, – наголосив Денис Курбатов.

Sikorsky Challenge поєднує три ключові напрями: розвиток інженерних стартапів; підготовку кадрів у сфері біомедицинської інженерії; створення інклюзивної освітньої інфраструктури для ветеранів.

Проект реалізовано у співпраці з фондом КОЛО (ініціатива ADDEX), компаніями Appflame, EPAM, Genesis for Ukraine, OBRIO та з підтримки КПІ імені Ігоря Сікорського.

У межах партнерства створено лабораторію з 3D-друку для протезування, освітній курс «3D-моделювання і друк в інженерії та біомедінженерії» для ветеранів, а також буде сформовано інклюзивне середовище для подальшого навчання.

Директор Наукового парку адитивних технологій Sikorsky Challenge **Наталія Семінська** зазначила, що саме ці технології служитимуть людині: «Тут народжуються рішення для тих, хто втратив, але не зламався. Наші ветерани – не лише герої, а й творці майбутнього».

– Проект ADDEX – це про поєднання освіти, технологій та соціальної інтеграції й доступності. Це про можливість для ветерана не просто повернутися до життя, а створювати майбутнє для себе та інших. І ми раді, що цей проєкт народився саме тут – у КПІ імені Ігоря Сікорського, – зазначила **Олена Кривенко**, голова правління БО БФ КОЛО.

Відкриття нового наукового парку в КПІ є прикладом реалізації державної інноваційної політики, об'єднання зусиль освіти, бізнесу і громадськості задля вирішення важливих соціальних викликів.

Юрій ШЕРЕМЕТА,
«ОіС»,
за mon.gov.ua

Перспективи співпраці з Республікою Азербайджан у галузі освіти і науки

11 червня відбулася зустріч президента Національної академії педагогічних наук України **Василя Кременя** з Надзвичайним і Повноважним Послом Азербайджанської Республіки в Україні **Сеймуром Гурбан оглу Мардалієвим**.

Участь у зустрічі взяли радник Посольства Азербайджанської Республіки в Україні **Фарід Бабаєв**, перший віце-президент НАПН України **Володимир Луговий**, віце-президент, директор Інституту педагогіки НАПН України **Олег Топузов**,

академік-секретар відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України **Нелля Ничкало**, директор Ірпінського гуманітарного ліцею «Лінгвіст» імені Заріфи Алієвої Ірпінської міської ради Бучанського району Київської області **Валентина Антоненко**.

Під час зустрічі відбулося обговорення актуальних питань двостороннього співробітництва між Азербайджанською Республікою та Україною в галузі освіти і науки та активізації співпраці наукових установ НАПН

України із науковими установами та закладами вищої освіти Азербайджану.

Президент НАПН України Василь Кремень поінформував пана Посла про діяльність Національної академії педагогічних наук України, структуру академії, основні напрями діяльності академії за видами і рівнями освіти у теоретичному і методичному забезпеченні розвитку національної системи освіти.

Пан Посол висловив подяку за запрошення відвідати Національну академію педагогічних наук України – важливий державний науковий центр, для обговорення перспектив співпраці у сфері освіти і науки Азербайджану і України, які є стратегічними партнерами. Він повідомив про наміри щодо розвитку і поглиблення співпраці в усіх сферах діяльності суспільств. Азербайджан підтримує Україну в гуманітарній сфері – розширює взаємодію в розмінуванні, наданні психологічної допомоги, особливо, що стосується дітей. Надає допомогу при відбудові об'єктів інфраструктури, зокрема Ірпінського гуманітарного ліцею «Лінгвіст» імені Заріфи Алієвої та поліклініки в Ірпені.

Посольство надає допомогу ліцею в налагодженні зв'язків із партнерськими закладами освіти Азербайджану.

Сторони висловили взаємну зацікавленість у налагодженні співпраці з науковими установами і закладами вищої освіти Азербайджанської Республіки і України. А також сподівання на налагодження плідних двосторонніх відносин задля розвитку обох країн.

Параска ДОЦЕНКО,
заступник начальника відділу
наукових і керівних кадрів
та міжнародних наукових
зв'язків НАПН України

Сухомлинський англійською: ідеї педагога в центрі уваги освітян Канади

Нещодавно на сторінках газети «Освіта і суспільство» (№2 за 2025 р.) було оприлюднено інформацію про публікацію англomовного видання книги Василя Сухомлинського «Я розповім вам казку... Філософія для дітей». Видання викликало значний інтерес міжнародної педагогічної спільноти й стало однією з тем для обговорення під час конференції українських освітян, організованої Національною радою з питань освіти (UCC National Ukrainian Education Council) 16–18 травня в Торонто (Канада).

Організатор конференції – Національна рада з питань освіти Української церкви в Канаді – це авторитетна структура, що об'єднує освітян із різних провінцій. Її головна мета – розвиток і підтримка української освіти в діаспорі. Серед основних напрямів роботи такі:

- розроблення програм для шкіл вихідного дня «Рідна школа» (початкові знання основ читання та письма, а також розмовне мовлення);
- організація українознавчих курсів для дітей і дорослих (поглиблене читання та письмо, граматики, література, географія, історія та культура);
- створення мережних проєктів;
- підтримка викладачів і шкільних комітетів.

Ця інституція активно

сприяє збереженню української мови, культури й ідентичності серед канадських українців.

Упродовж перших двох днів конференції – 16 і 17 травня – учасники з Канади та представницька делегація з України обговорювали актуальні виклики в освіті: новітні методики викладання українознавчих дисциплін, впровадження ІТ-технологій, розвиток педагогічної співпраці між Канадою та Україною.

18 травня, у завершальний день конференції, наголос було зроблено на інтеграції глобальних освітніх підходів, стратегіях підтримки психічного здоров'я та застосуванні інноваційних інструментів у навчанні, зокрема в умовах російсько-української війни.

Особливої уваги заслуговує презентація, присвячена творчості Василя Сухомлинського, за якою виступили поважні спікери: доктор **Алан Кокерілл** (Університет Монаша, Австралія), педагог, перекладач, дослідник спадщини Василя

Сухомлинського, про якого ми вже згадували в наших публікаціях; **Наталія Безсалова** (Торонто, Канада), одна з перекладачів книжки з доповіддю «Vasyl Sukhomlynsky's Stories: Educating the Heart (in the context of a new English translation / Оповідання Василя Сухомлинського: виховуючи серце (крізь призму нового перекладу англійською))».

Учасники мали змогу ознайомитися з біографією українського педагога, переглянути

презентаційні слайди українською та англійською мовами, а також побачити художні ілюстрації до двох його оповідань – «Камінь» та «Ой, піду я лугом». Окремий інтерес викликали двомовні видання творів Сухомлинського, що їх було представлено на спеціальному презентаційному стенді.

Конференція підтвердила, що ідеї Сухомлинського – глибоко гуманістичні, актуальні та зрозумілі далеко за межами України. Вони допомагають формувати освітній процес, що не лише навчає,

а й виховує. Маємо надію на продовження.

Участь у таких заходах доводить: українська освіта має великий потенціал розвитку – як у діаспорі, так і в Україні. Поширення творчості Василя Сухомлинського англійською мовою – важливий крок до глибшого порозуміння між культурами та популяризації українських освітніх цінностей у світі.

Покликання за QR-кодом:

Леся СУХОМЛИНСЬКА,
старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського

На фото:

Наталія Безсалова (зліва) – одна з перекладачів книжки «Я розповім вам казку... Філософія для дітей».

Візит Жана-Поля Мюло до ДНУ імені Олеся Гончара

8 червня Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара на запрошення ректора ДНУ **Сергія Оковитого** відвідав регіональний радник з міжнародних відносин регіону О-де-Франс, відомий французький журналіст **Жан-Поль Мюло**, колишній заступник директора *Le Figaro*.

Жан-Поль Мюло зустрівся зі студентами та викладачами факультету української і іноземної філології та мистецтвознавства, факультету систем і засобів масової комунікації, факультету суспільних наук та міжнародних відносин.

До зустрічі долучилася і заступниця голови Дніпропетровської обласної військової адміністрації **Ірина Грицай**. Вона зазначила, що Дніпропетровська область має договір про співпрацю із регіоном О-де-Франс, укладений за

ініціативи голови ДніпроОВА **Сергія Лисака**.

Ректор коротко представив гостю сьогоденне життя університету, акцентуючи увагу на тих змінах і досягненнях, які відбулися протягом років повномасштабного вторгнення агресора.

На початку зустрічі пан Жан-Поль Мюло висловив щире захоплення українським народом і дніпрянами – стійкістю та здатністю протистояти викликам.

Особливу увагу у промові він приділив багатомірності війни в Україні – подіям, що розгортаються як на полі бою, так і в інформаційному просторі.

Пан Мюло багато говорив про особливості сприйняття подій в Україні в медійному дискурсі різних країн залежно від культури створення та споживання контенту. У центрі

обговорення були й важливість підтримки гуманітарних ініціатив і міжнародних контактів як на рівні керівників держав, так і в межах горизонтальної комунікації.

Із залу лунали теплі слова подяки, запитання, міркування та пропозиції. Гість був приємно вражений тим, що наші студенти вільно спілкуються і французькою.

Пан Жан-Поль закликав

студентів вивчати іноземні мови, багато читати та активно долучатися до міжнародної співпраці задля посилення європейського діалогу та пришвидшення процесів євроінтеграції.

**Юлія ГАРКАВЕНКО,
Алла БАХМЕТЬЄВА,
доценти кафедри масової
та міжнародної комунікації
ДНУ імені Олеся Гончара**

«Поки руйнують – ми відтворюємо»

Науковці Сумського державного університету спільно з Харківським національним університетом міського господарства ім. О.М. Бекетова продовжують реалізацію міждисциплінарного проєкту з віртуальної реконструкції втрачених об'єктів культурної спадщини Сумщини.

Під керівництвом доктора технічних наук, професора СумДУ **Івана Павленка** команда дослідників створює 3D-моделі історичних пам'яток – зокрема архітектури початку XX ст. та Зеленогайського археологічного комплексу. Основним виконавцем виступає архітектор **Ігор Титаренко**, молодший науковий співробітник науково-дослідної частини СумДУ, співзасновник спільноти «Суми Майбутнього».

Він розповів, що втрати – масштабні, особливо в прикордонних районах. Підтверджено випадки руйнування архітектурних пам'яток у Миропіллі, Краснополлі, Юнаківці. Насамперед це монастирі та церкви. Але це ще не все:

Йдеться й про історичну архітектуру в містах і селах загалом.

Руйнування відбуваються не лише внаслідок авіаударів – часто причиною стають бойові дії на території населених пунктів. Це дуже актуальна тема. Під загрозою й самі Суми, зокрема історичний ареал. Усвідомлення цієї небезпеки спонукає до активного вивчення та дослідження. Команда працює над тим, щоб зафіксувати стан об'єктів культурної спадщини, скануючи їх і створюючи цифрові копії.

Віртуальна реконструкція – це про повернення у свідомість, – говорить Ігор

Титаренко. – Дуже важливо, щоб люди знали свою історію, розуміли, що саме було втрачено й з чийої вини. Адже без цього неможливо усвідомити цінність. Історичний центр Сум був значною мірою зруйнований – передусім через діяльність радянської влади. Це призвело до втрати цінної архітектурної та містобудівної спадщини. Яскравим прикладом є вулиця Миколаївська. Зараз на її місці залізобетонна площа Незалежності. Але раніше це була одна з найгарніших вулиць міста. Тут стояла Миколаївська церква, вулиця з'єднувала Троїцьку й Соборну. Архітектура в тому районі була неймовірна. На жаль, зараз вона повністю втрачена.

На думку учасників проєкту, щоб бути сучасними, треба досліджувати, вигадувати й впроваджувати нове. І цифровізація культурної спадщини – один з кроків до цього.

**Ірина ТРАЧУК,
студентка ЖТ-31 Сумського
державного університету**

Фото з архіву Ігоря ТИТАРЕНКА

Вишиванка як символ, наука як шлях

20 травня у Ліцеї № 13 Святошинського району міста Києва відбувся Культурологічно-науковий форум «Спадщина і прогрес: вишиванка як символ, наука як шлях» у межах освітньо-культурологічних проєктів «Музейна педагогіка в освітньо-культурологічному просторі Києва: проблеми, перспективи, сьогодення» та «Незламність – генетичний код української нації» Київської МАН учнівської молоді. Співорганізатор заходу – Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України.

Учасників заходу вітали директор Ліцею № 13 **Марія Ананьєва**, представники відділення філософії та суспільствознавства Київської Малої академії наук учнівської молоді **Тетяна Кот**, **Сергій Русаков** і **Лариса Карчина**, директор Інституту обдарованої

дитини НАПН України **Максим Гальченко**, старший науковий співробітник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України **Наталія Філіпчук**, професор Університету менеджменту освіти НАПН України **Інна Отамась**.

Значний інтерес у присутніх викликав виступ представника Національного Центру «Мала академія наук» **Марії**

Лубенської, завідувача лабораторії, на тему «Дивовижний світ гуцульського орнаменту». Змістовними були виступи вихованців Київської МАН учнівської молоді – учнів Ліцею № 13: «Вишиванка як культурний код: символіка, техніки, значення» **Мирона Ковальова** і «Мапа вишиванки: регіональні особливості українського вишитого одягу» **Дар'ї Лещук**.

Інна Отамась виконала почесну місію – передала вітання від ректора Університету менеджменту освіти **Миколи Кириченка** й вручила подяки педагогам закладу освіти за плекання наукового хисту учнів.

Учасники культурологічно-наукового форуму підсумували, що відбувся конструктивний діалог між науковцями, учнями й педагогами ліцею. Взаємна зацікавленість діяльністю в межах проєктів МАН, інтерес до наукових проєктів з проблематики національної символіки й традицій, дослідження яких відкриває таїни історії і географії нашої країни, об'єднали учасників й утвердили у прагненні виховання юних дослідників працювати в ім'я розвитку України.

Інна ОТАМАСЬ,
помічник ректора
з наукової роботи
УМО НАПН України

«Голоси Подунав'я»: в ІДГУ відбувся науково-творчий захід

Устінах Ізмаїльського державного гуманітарного університету (ІДГУ) відбувся науково-творчий захід – етнофестиваль «Голоси Подунав'я». Його організатором виступила кафедра музичного та образотворчого мистецтва ІДГУ.

Мета фестивалю – осмислення значення народної творчості в сучасному світі, збереження та популяризація

фольклорної спадщини багатонаціонального регіону Українського Подунав'я. Учасники заходу – науково-педагогічні працівники, здобувачі освіти – презентували результати власних досліджень і творчі доробки.

Ректор ІДГУ, професор **Ярослав Кічук**, відкриваючи подію, зазначив: «Музичний напрям в університеті динамічно розвивається. З огляду

на полікультурні традиції нашого регіону, колектив кафедри підтримує численні фольклорні проєкти. Нещодавно ми успішно пройшли акредитацію освітнього ступеня «Магістр».

У роботі фестивалю взяли участь Народний артист України, професор **Олег Дзюба** (м. Київ), завідувач кафедри **Жанна Сироткіна**, доценти **Олена Бухнієва** й **Іван Бойчев**, приват-доцент **Людмила Чеботар**, аспірант **Сергій Денисов** і здобувач **Аліна Марченко**. Їхні виступи були присвячені національним традиціям, обрядам і мистецьким практикам етнічних спільнот Подунав'я.

Окрему увагу привернули музичні презентації: професор Олег Дзюба та аспірант Сергій Денисов представили відеOVERSII власних аранжуваль українських народних

пісень. Пісня «Ніч яка місячна» прозвучала у двох абсолютно різних інтерпретаціях – камерній (Олег Дзюба) і джазовій (Сергій Денисов).

– Українська народна пісня переконливо звучить у будь-якому стилі – від академічного до естрадного, – зауважив Олег Дзюба.

– Як джазовий музикант, я завжди з повагою ставлюся до фольклору, – додав Сергій Денисов. – Адже джаз – це синтез культурних традицій народів світу – Африки, Латинської Америки, Європи.

На завершення форуму Олег Дзюба підсумував: у непростий час народна творчість – це джерело емоційної рівноваги й духовної стійкості, а фестиваль має стати доброю традицією.

Сергій ДЕНИСОВ,
викладач Ізмаїльської
школи мистецтв
імені Сергія Малаховського

KN Unicorn 2025: об'єднуючи науку, технології та молодіжне підприємництво

Всеукраїнський фестиваль інновацій – щорічна подія, ініційована Київським національним університетом імені Тараса Шевченка у співпраці з Міністерством освіти і науки України з метою підтримки молодіжних стартапів і розвитку національної інноваційної екосистеми, – відбувся 30 травня в Головному навчальному корпусі Університету. Захід об'єднав провідні ЗВО, стартапи, компанії, експертів, інвесторів та менторів, створивши платформу для діалогу між освітою, наукою і бізнесом.

Цьогорічний захід зібрав 55 стартап-проектів з усіх регіонів України. За результатами попереднього відбору журі до фіналу допущено 33 команди. Основні напрями – IT та інженерія, AgriFood і HealthTech – дозволили об'єднати різні галузі науки, технологій і бізнесу задля пошуку практичних рішень і підтримки молодіжного підприємництва.

Відкриваючи Фестиваль **Ганна Толстанова**, проректор з наукової роботи КНУ імені Тараса Шевченка, привітала учасників, гостей, колег і членів журі. Вона зазначила: «Ми й надалі хочемо залишатися впізнаваними як Університет, у якому створюють, підтримують і впроваджують інновації, навчають бути інноваційним. КНУ – це класичний Університет із потужною командою фахівців-інноваторів у галузях фізики, хімії, біології, радіофізики, радіоелектроніки, IT, а також суспільних і гуманітарних наук. Ми маємо всі підстави та повне право конкурувати на ринку інновацій. Дякую вам за підтримку і за те, що вірите в Університет і наш Фестиваль інновацій».

Також Ганна Толстанова додала, що Університет уже другий рік поспіль здобуває підтримку МОН України через механізм програми «Горизонт». Цьогоріч грант дозволив представити втричі більше стартапів, ніж у попередні роки.

Під час урочистого відкриття також виступив керівник експертної групи з питань державно-приватного партнерства директорату інновацій та зв'язків науки з реальним сектором економіки МОН України **Андрій Петровський**. Він наголосив: «Формат, у якому проходить фестиваль інновацій, демонструє, що сучасне університетське середовище гармонійно поєднує три складові знань – освіту, науку та інноваційну діяльність. Це створює можливості для генерації креативних ідей, запуску стартапів, розвитку технологічних рішень».

Андрій Петровський звернув увагу, що новітні технології вже зараз є визначальним чинником у забезпеченні обороноздатності України, а також відіграють важливу роль у розвитку агросектору, медичної галузі та інших сфер. Тому, за його словами, ідеї та проєкти учасників є надзвичайно цінними – як для сьогодення, так і для майбутнього відновлення країни. Він також відзначив сміливість і креативність молодих команд з різних міст України, які представляють свої інноваційні рішення. Побажав учасникам, аби головною перемогою стали не лише високі оцінки, а й здобутий досвід, конструктивні поради від журі та нові партнерства, які сприятимуть розвитку їхніх починань – можливо, майбутніх міжнародно успішних стартапів.

До професійного журі увійшли представники науки, індустрії та експерти з інтелектуальної власності. Серед них – керівниця відділу розвитку інноваційної екосистеми IP офісу **Марина Зенова**. «IP офіс підтримує всі ініціативи, де наука, бізнес і держава працюють разом. Ми готові супроводжувати кожен ваш крок – від ідеї до захисту патенту», – запевнила вона учасників. До слова, переможці отримають консультації з інтелектуальної власності – а це серйозна

підтримка для тих, хто хоче рухатися далі.

Серед партнерів заходу – Український фонд стартапів, Європейська мережа підприємств (EEN Ukraine), YEP, tTravel, SoftServe, Esper Bionics, IP офіс, Офіс підтримки інновацій, Науковий парк КНУ імені Тараса Шевченка, Бізнес-школа КНУ та інші.

Протягом дня у демонстраційній зоні працювали учасники з унікальними прототипами, а в аудиторії студенти й викладачі ділилися досвідом і шукали партнерів. Однією з найбільш обговорюваних стала презентація проєкту з інноваційними сонячними комірками, яку представила команда Фізичного факультету КНУ. **Сергій Кондратенко**, завідувач кафедри оптики Фізичного факультету, розповів: «На нинішньому фестивалі інновацій одна з команд нашого факультету представлятиме пілотний проєкт з розроблення інноваційних сонячних елементів. Це дослідження студенти здійснюють на базі «Центру мікроскопії та лазерної спектроскопії», нещодавно створеного та обладнаного на умовах співфінансування МОН України та бізнесу. Центр є водночас тим інноваційним середовищем, на якому можуть виникати стартапи. Адже будь-яку ідею потрібно перевірити, дослідити, втілити в задум і, нарешті, поширити. Завдяки можливостям нового простору колективного користування науковим обладнанням ми плануємо реалізувати цей глобальний задум».

Цьогоріч фестиваль зазнав оновлення й отримав нову назву – **KN Unicorn**. Ребрендинг був ініційований Університетом, а остаточну назву обрали студенти шляхом відкритого голосування. «Unicorn – це метафора того покоління, яке не боїться мислити масштабно. Саме до 25 років люди мають найгостріше аналітичне мислення і не відчувають меж», – зазначила Ганна Толстанова, представляючи новий символ

фестивалю – Unicorn у червоному худі КНУ.

У межах Всеукраїнського фестивалю інновацій 2025 також відбувся конкурс стартапів університету. Участь у ньому взяли 11 команд, із яких дев'ять пройшли до фіналу. Команди презентували інноваційні рішення в галузі енергетики, медичних технологій, екології, цифрової безпеки та інших напрямів.

Переможцями конкурсу КНУ стали такі проекти:

- «Система класифікації джерел забруднення повітря» (**Андрій Антоненко**, аспірант Факультету радіофізики, електроніки та комп'ютерних систем);

- «Distributed IDS for SDN Networks» (**Роман Пухнівський**, аспірант Механіко-математичного факультету);

- «Інноваційні сонячні комірки» (**Олег Божко, Захар Баранчиков**, студенти Фізичного факультету).

Переможці отримали грошову винагороду на загальну суму 250 **тис. грн** від Корпорації «Науковий парк КНУ імені Тараса Шевченка».

Окрім цього, в межах основного фестивального конкурсу за напрямом IT та інженерні інновації переможцями стали такі винаходи:

- «Інноваційні сонячні комірки» (КНУ імені Тараса Шевченка);

- «ЄПастух» (Політехнічний ліцей НТУУ КПІ, м. Київ);

- «Нейроморфна логіка на основі антиферромагнітних спінових осциляторів Холла» (КНУ імені Тараса Шевченка).

У напрямі AgriFood і HealthTech перемогли:

- «SunVent» (Немирівський фаховий коледж будівництва, економіки та дизайну Вінницького НАУ);

- «Універсальна комбінована борона» (Чернятинський фаховий коледж Вінницького НАУ);

- «CAMS-AIR» (Національний інститут серцево-судинної хірургії ім. М.М. Амосова НАМН України).

Всеукраїнський фестиваль інновацій 2025 яскраво продемонстрував, що українські студенти, дослідники та молоді підприємці здатні генерувати ідеї, що не лише відповідають глобальним викликам, а й мають реальний потенціал для комерціалізації. Сучасна українська наука, наперед молодь, вже зараз створює рішення для майбутнього.

**Володимир ЛИТВИНЕНКО,
Ольга СЛОНЕВСЬКА,
Центр комунікацій
КНУ імені Тараса Шевченка**

«Відкрита наука» без кордонів: Україна на семінарі в Любляні

2–6 червня у місті Любляна (Словенія) відбувся навчальний семінар у межах проєкту «Open4UA – Відкрита наука для системи вищої освіти України». У заході взяла участь делегація Міністерства освіти і науки України разом із представниками українських університетів – як партнер консорціуму Open4UA.

Основна мета візиту української делегації – представити на міжнародному рівні національні підходи до впровадження відкритої науки, обговорити інституційні інструменти, поділитися першими результатами пілотування нових практик у ЗВО та налагодити партнерство у сфері управління дослідницькими даними.

Учасники семінару від України – заступник генерального директора – керівниця експертної групи з питань відкритої науки та систем оцінювання ефективності директорату розвитку науки **Ольга Прудка**; державний експерт експертної групи з питань відкритої науки та систем оцінювання ефективності директорату розвитку науки **Оксана Двигун**. До складу делегації увійшли також представники ЗВО України.

У центрі уваги семінару – практичні рішення, що сприяють переходу українських університетів від декларацій до реального впровадження відкритої науки, зокрема таке:

- формування й реалізація політик відкритої науки на рівні університетів – як європейських, так і українських;
- ефективне управління дослідницькими даними, зокрема розробленням

інституційних політик і планів управління даними (DMP);

- роль фахівців з управління дослідницькими даними; окрему сесію було присвячено передовому досвіду університетів ЄС у підготовці таких кадрів;

- розвиток інфраструктури відкритої науки – від репозитаріїв до національних порталів і технічних рішень.

Українська делегація презентувала ключові зміни до законодавства, що їх готує МОН України, зокрема законопроект про внесення змін до деяких законів України щодо реалізації принципів відкритої науки.

Окремий акцент зроблено на темі управління дослідницькими даними: представниця Університету Любляни поділилася досвідом упровадження функціоналу «стюард даних». Це надзвичайно актуально для України, адже зараз за ініціативою МОН України готується професійний стандарт «Фахівець з управління дослідницькими даними».

Окрему увагу надано відновленню наукової інфраструктури, зруйнованої внаслідок повномасштабної війни, а також перспективам партнерства в межах європейських наукових програм.

Такі заходи – частина системної роботи над тим, щоб українська наука була видимою у світі, а українські дослідники – повноцінно інтегровані в європейську наукову спільноту.

**Юрій ШЕРЕМЕТА,
«OiC»,
za mon.gov.ua**

Майбутнє формуємо зараз

29-30 травня в Університеті Казимира Великого в Бидгощі (Республіка Польща) відбулася Міжнародна наукова конференція «Людина в економіці та суспільстві 5.0: нові освітні та професійні виклики в епоху розвитку ШІ», що стала надзвичайно важливою подією для наукового світу, сфери освіти, технологій та ринку праці.

Головний організатор Конференції – кафедра педагогіки праці та андрагогіки факультету педагогіки Університету Казимира Великого. Конференція проходила під почесним патронатом мера міста Бидгощ та маршалка воєводства Куявсько-Поморського, Комітету наук педагогічних Польської академії наук, ректора Університету Казимира Великого.

Вибір теми конференції обумовлений необхідністю осмислення стану людини у світі новітніх технологій, зокрема ШІ. Мета зібрання – організувати науково-освітній простір для фахового діалогу про виклики, що постають перед освітою, працею та людською ідентичністю в епоху штучного інтелекту.

Подія зібрала понад 100 спікерів, відомих науковців і представників бізнесу з Польщі, Італії, Великої Британії, США, Туреччини, Сербії, Канади.

Відкриття й урочисте привітання учасників були продумано-оригінальними. В них організатори поєднали минуле, сучасність і майбутнє: від Короля Казимира – Патрона Університету, до цифрового аватара – Atos Poland Global Services Sp. z o.o.

Головною ідеєю конференції, концептуальним ядром, що визначили її зміст і цінність стала така теза: «Сучасний світ освіти, праці й технологій перебуває на переломному етапі. Трансформації, пов'язані з розвитком штучного інтелекту, цифровізацією, інноваціями економіки та суспільства 5.0, ставлять ключові питання щодо майбутнього людини – її ролі, ідентичності та місця в динамічно мінливій реальності. Міжнародна наукова конференція «Людина в економіці та суспільстві 5.0. Нові освітні та професійні виклики в епоху розвитку ШІ» – це простір для міждисциплінарних роздумів, обміну досвідом та пошуку відповідей на ці питання».

Ключові напрями конференції охопили широке коло проблем: трансформація

освіти, праці та лідерства у контексті технологій; інтеграція VR /AR /AI (віртуальної реальності /доповненої реальності /штучного інтелекту) у вищу освіту; роль навчання впродовж життя у суспільстві 5.0; адаптація покоління Z до нових реалій; психосоціальні виклики цифрової доби.

Не залишилися поза увагою учасників конференції і ювілеї – 50-річчя Університету Казимира Великого в Бидгощі і 25-річчя кафедри педагогіки праці та андрагогіки. Спогадами про історію кафедри, її засновника, доктора Honoris Causa **Зигмунта Вятровського** поділився завідувач кафедри, професор **Ришард Герлях**.

На початку пленарного засідання представник НАПН України професор **Лариса Лук'янова** виконала почесну місію – передала вітання учасникам конференції від імені президента Національної академії педагогічних наук України академіка **Василя Кременя** та за його дорученням вручила медаль НАПН України «Григорій Сковорода» **Ришарду Герляху** – завідувачу кафедри педагогіки праці та андрагогіки Університету Казимира Великого в Бидгощі, доктору гуманітарних наук у галузі педагогіки, професору суспільних наук, за вагомих особистий внесок у розвиток освітніх наук та активну участь у польсько-українському /українсько-польському співробітництві в галузі освіти і науки.

Пленарну сесію, яку модерувала Лариса Лук'янова разом із професором Ришардом Герляхом, відкрили провідні науковці Польщі: професор **Стефан Квятковський** (APS, Варшава) доповів про виклики ШІ у підприємстві; професор **Міхал Кліховський** (UAM, Познань) представив роздуми про науку в добу штучного інтелекту; професор **Яцек Піжальський** (UAM, Познань) виступив з перспективами застосування генеративного штучного інтелекту в освіті; професор **Славомир Банашак** (UAM, Познань) окреслив проблеми освіти й економіки в суспільстві 5.0.

Панельні дискусії стали серцем конференції. Найбільш активно обговорюваними темами були такі: «Нові компетенції – нові виклики» за участю представників HR, бізнесу, IT і науки; «Між людиною та алгоритмом» – про

баланс технологій і гуманності в освіті й праці; «Лідерство і справжність в добу інтелектуальних технологій» – про майбутнє управлінців. Вони підтвердили, що інтелектуальні технології спонукають переосмислювати професійні завдання й компетенції.

На одній із панельних дискусій «Між людиною та алгоритмом. Нові межі й можливості освіти та праці в епоху штучного інтелекту» доктор інженерії **Кшиштоф Симеля** торкнувся питання польсько-українських досліджень ШІ у вищій освіті й науці: виклики, ставлення, перспективи. Зокрема було презентовано проміжні результати дослідження, які проводять спільно Лариса Лук'янова і Кшиштоф Симеля. Так, у межах транскордонної академічної співпраці польські й українські науковці реалізують спільний дослідницький проєкт, присвячений проблемам і перспективам використання штучного інтелекту в системі вищої освіти та науковій діяльності обох країн. Дослідження має на меті вивчення ставлення студентів, викладачів і дослідників до ШІ, зокрема очікувань, рівня обізнаності, готовності до застосування новітніх технологій, а також побоювань щодо етичних і професійних наслідків.

Кшиштоф Симеля акцентував на схожих викликах, перед якими постають обидві країни, а також на важливості міжкультурного діалогу та спільного вироблення інноваційних підходів до впровадження ШІ у вищій освіті й науці. Особливу увагу приділено порівнянню контекстів: як польська, так і українська освітні системи зазнають впливу динамічних змін, спричинених цифровізацією, глобальними технологічними трендами та специфікою соціально-політичних реалій.

По-перше, лідер майбутнього – це не лише стратег, але, й передусім, емоційно компетентна людина. Лідерство в епоху суспільства 5.0 базується не лише на технологіях, що підтримують рішення, а й на здатності будувати стосунки, довіру та відчуття сенсу між членами команди.

По-друге, компетентності майбутнього – це не лише технічні навички, а й здатність навчатися, мислити та діяти в умовах невизначеності.

Технології змінюють ринок праці, але саме людина має свободу дій, має мудро використовувати інструменти для підтримки і сприяння розвитку.

По-третє, освіта має не лише йти разом зі змінами, але й активно брати участь у їх творенні. Потрібні системи освіти, які не лише навчають користуватися технологіями, а й готують людей до їх ефективного, етичного, відповідального, гуманного застосування.

Цілком логічно експертні сесії (6 тематичних блоків) охопили такі питання: цифрової освіти і етики ШІ, виклики покоління Z і гібридного навчання, психічного здоров'я, самотності, вигорання у цифровому середовищі, гендерної нерівності в техносфері, стратегій адаптації освітніх систем до викликів міграції та війни.

Окрему увагу було приділено демонстраціям інновацій: виступ цифрового аватара Atos Poland, зустрічі з роботами Sanbot і терапевтичним роботом Фокою PARO.

За підсумками конференції вийде тематичний випуск наукового журналу Szkoła-Zawód-Praca, де буде представлено напрацювання учасників.

Конференція стала не лише науковим, а й міжкультурним простором діалогу, в якому обговорено гуманістичні й технологічні перспективи розвитку освіти дорослих, педагогіки праці, лідерства, психічного благополуччя та етики в епоху ШІ.

Два дні конференції залишили відчуття глибокого натхнення і віри в те, що навіть у світі алгоритмів саме людина залишається головним сенсоутворювальним центром. Майбутнє формуємо саме зараз – у спільному мисленні, навчанні та сміливих рішеннях.

Попереду – нові горизонти співпраці, ідеї для досліджень і дійсно людяне майбутнє в добу ШІ.

Лариса ЛУК'ЯНОВА,
директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івані Зязюна НАПН України,
доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України

Кшиштоф СИМЕЛЯ,
керівник напрямку Центру досліджень професійної освіти та управління інноваціями в Дослідницькій мережі Лукасевича – Інститут технологій експлуатації, доктор інженерії (Радом, Польща)

«Джура – це не гра. Це загартування духу»

Історія ветерана з Азовсталі, який виховує нове покоління захисників України

Він пройшов Маріуполь, «Азовсталь», полон і повернувся додому. Зараз – учитель, тренер, наставник. І саме він краще за багатьох розуміє ціну миру та значення патріотичного виховання. Відверта розмова з бійцем, який пережив найгарячіші точки війни і тепер вчить дітей бути сильними – фізично, морально і духовно.

Олег Бур'ян... Ми зустрілися з ним на змаганнях І (міського) етапу Всеукраїнської дитячо-юнацької військово-патріотичної гри «Сокіл» («Джура»)–2025. І почали розмову власне з цієї гри.

Олег Бур'ян – постать, добре зна-на не лише у спортивному середовищі Ізмаїла, а й за його межами. Спортсмен, тренер, педагог, військовий, він поєднує в собі силу, дисципліну й глибоку людяність.

Олегу було 20, коли його обрали президентом Ізмаїльської федерації всестильових бойових мистецтв – і цей крок став початком його шляху як тренера і спортивного менеджера. Нині він очолює спортивний клуб «Пантера», який має філії в Ізмаїлі й селі Матроска, де мешкає. Його вихованці беруть активну участь у всеукраїнських змаганнях, зокрема з макотокай карате – виду бойового мистецтва, тісно пов'язаного з армійським рукопашним боєм.

Олег Бур'ян – не просто тренер, а справжній наставник. Він володіє чорним поясом з макотокай карате (І дан), працював головним тренером жіночої збірної Одеської області з кікбоксингу, а також є неодноразовим переможцем спортивних турнірів. Влітку 2021 року зокрема, він здобув перемогу на чемпіонаті серед представників силових структур, здолавши у фіналі військовослужбовця ЗСУ з Одеси.

Саме тоді, у 2021-му, він прийшов на службу у Національну гвардію України. І знову не лише проходив службу, а й активно долучався до фізичної підготовки особового складу, проводив тренування та підтримував спортивну секцію карате для дітей. Олег переконаний: спорт – це не лише шлях до фізичного вдосконалення, а й до формування характеру, відповідальності й патріотизму.

Виховуємо молодь на сучасних традиціях

– **Пане Олеже, зараз у школах про-водиться військово-патріотична гра «Сокіл» («Джура»). Наскільки це потрібно сучасним дітям?**

– Це вкрай необхідно. Ми довго виховуємо молодь уже на нових, сучасних традиціях – повазі до військових, державних символів, до самої ідеї захисту країни. Діти співають гімн, вшановують загиблих хвилиною мовчання, навчаються базовій підготовці – фізичній, медичній, тактичній. І їм це подобається. «Джура» – це не просто гра. Це гарт. Це школа дисципліни, витривалості й формування духу.

– **У школі до Незалежності теж була початкова військова підготовка. Ви вважаєте, ми до неї повертаємось?**

– Ні. Нинішнє – зовсім інше. Є нова навчальна програма «Захист України». Це базовий рівень, де є всі аспекти

військової підготовки. Вона охоплює і тактику, і медицину, і безпеку на полігонах – усе, що треба знати в умовах сучасної війни. Держава виділяє кошти на нові класи, на обладнання, на підготовку викладачів. У мене жодного класу не було, де дітям було б нецікаво. Але є батьки, які висловлюють здивування відносно цього предмета у школі.

– **Хто тепер викладає цей предмет у школах?**

– Більшість викладачів – це ветерани, колишні військові, силовики. Але важливо не лише мати військові знання – потрібно ще бути педагогом. Я сам працюю за дипломом Ізмаїльського державного гуманітарного університету – і в місті, і в районі.

– **Ви навчалися у військовому ліцеї в Богородчанах¹. Чи є різниця між підготовкою тоді й зараз?**

– Коли я навчався (2004–2009 роки), у нас уже були сучасні на той час методи, працювали бойові офіцери з багатим практичним досвідом. Але

¹Прикарпатський військово-спортивний ліцей-інтернат у Богородчанах існував протягом 1995–2009 рр. У 2009 переведений в інше місце.

зараз – ще цікавіше. Сучасне обладнання, більш інтегроване викладання, сильна мотивація.

Більшість хлопців, що разом навчалися в Богородчанах, пов'язали життя із захистом України.

– Ви пішли на службу у 2021 році. Де саме почали?

– Підписав контракт і потрапив до Маріуполя. Солдат патрульної служби. Коли ми туди приїхали, то було дуже гарне місто, воно мені нагадувало Ізмаїл. Ми несли патрульну службу, допомагали поліції, працювали на вулицях.

– Коли Ви приїхали до Маріуполя?

– На чергування заступив 15 грудня 2021 року... І вже там, у мирному місті, нас застало повномасштабне вторгнення... Коли ми переходили на «Азовсталь» із Маріуполя, 95% міста вже було зруйновано. Ми побачили на власні очі «руський мір»...

...А потім було 24.02.2022

– Ви – перша людина, з якою я розмовляю, – з тих, хто там був...

– Дуже багато було роботи... Піддони, картонки – спали. Буржуєчки були – грілися, чай пили. Харчування не вистачало, води... Були спеціалізовані укриття, де було багато води, ми туди пробиралися під обстрілами за водою. Скидали нам посылки згори...

– Що запам'яталося найбільше?

– 15 квітня двадцять другого... Досі сниться... Перехід з Маріуполя на «Азовсталь»... Ми були на відкритій місцевості... Сім кілометрів ми переходили перебіжками з другої ночі до восьмої вечора... За чотири дні загинуло понад дві тисячі людей... Мені пощастило з командирами. І з одним, і з другим... Важкий перехід. Того дня нас і палили, і підривали, і топили... І снайпера працювали, і арта...

...Це був мій день народження. Ми лежали у вирві від КАБа. Вісім чоловік нас. Над нами дрон. Лежимо нерухомо. Кажу: «Дата народження – 15.04.1992. Дата смерті – 15.04.2022». Думав, що це мій фініш. Хлопці: «Прорвемося!»

Одинадцять сорок п'ятих магазинів я відпрацював там... Це так, щоб наразі було зрозуміло...

«Азов» – це не просто підрозділ, це сім'я, яка справді своїх на війні не залишає, поранених не кидає, вони прагнуть витягнути своїх із оточення.

Я вдячний, що Бог дав нам командирів, які не жертвували хлопцями, які захищали нас. Ми їм («Азову») допомагали,

вони – нам, хоч ми були відряджені до іншого підрозділу. «Азов» – найелітніший підрозділ нині в Україні. Кращих від цих хлопців я не знаю.

...Командирові дали довічне (у росії)...

– Скільки вас було з Ізмаїла на «Азовсталі»?

– Тридцять три. Вижили двадцять сім. Серед них і я – «третій москалик», як мене називали в ліцеї у Богородчанах...

– ?..

– Нас навчалось в ліцеї троє з Ізмаїла, і ми між собою говорили звичною мовою спілкування у поліетнічному регіоні – російською...

Треба зупинити війну там, де вона зараз

– Що було після захоплення?

– Із Маріуполя ми вийшли за наказом Президента України скласти зброю. Нам зачитали його 15 травня. 16-го виходили 300-ті. 17-го травня наш підрозділ вийшов з «Азовсталі». Потрапили до Оленівки, потім за тиждень до теракту мене перевезли до Таганрога, потім до Шахтинська. У полоні провів рік і майже дев'ять місяців. Як? У мене зріст – майже два метри. Коли мене з Таганрога переправляли – зважили: 61 кг... Палиця,

електрика – так вони спілкувалися з нами. Це були не просто катування. Вони отримували задоволення від знущань. Це не люди. Це садисти.

– Коли вас обміняли?

– Нам обіцяли, що за три місяці. Чекали три місяці. Терпіли. Минуло півроку. Надія згасала. Але я потрапив до списку на обмін. Напевно, найщасливіший список у моєму житті. Нас зустрічали бійці третьої штурмової та «Азову». Дуже-дуже тепло...

– Як ви почувалися після повернення?

– У мене два поранення – одне осколкове в око, друге в ноги. Ноги загоїлися, око прооперували, усе зробили безкоштовно. Психологи працюють, програми підтримки є. Життя почалося заново.

– Чому не повернулися на фронт?

– Ще не час. Треба відновити сили. Але ми ще повоюємо.

– Як живете зараз?

– Працюю у школі вчителем, викладаю, треную в двох ДЮСШ. Маю ферму. Живу.

– Яке питання Ви чекали від мене, проте його не було?

– Часто питають «Чи доводилося вбивати?» Відповідаю: людей – ні. Нелюдей – так... У Маріуполі навіть літні піднялися, 63-65 років... Вони встали поряд з нами і сказали: «Я не вмію і не знаю, як – але ви мені скажіть, що – і робитиму, що треба».

– Що найважливіше зрозуміли за роки війни?

– Поступово прийшло розуміння, що головне для агресора – не взяти території, а просто стерти, випалити українську націю. Вигнати... Часто ветерани кажуть, що воювати доведеться всім. Коли війна прийде до вашого міста – воюватимуть усі. Щоб це не сталося, треба зупинити її там, де вона зараз. І треба готувати до цього молодь. Виховувати. Навчати. Бо «руський мір» – біль, кров, втрати, страх – має залишитися тільки у страшних снах.

– Хай Вас Бог береже!

Ірина КОРОЛЬКОВА,
член НСЖУ,
Ізмаїл Одеської обл.

У німецькому Бад-Ураху за участі Ізмаїльського музею відкрито міжнародну виставку

Нещодавно у місті Бад-Урах (Німеччина) відбулося відкриття міжнародної виставки «Про Вихід та Прибуття» («Vom Gehen und Ankommen»). Організаторами заходу виступили муніципалітет міста Бад-Урах, Міністерство культури Німеччини, благодійна організація «Ермсталь Хільфт», Спілка бессарабських німців та Військово-історичний музейний комплекс м. Ізмаїла.

Головна ідея виставки – поєднання українського погляду на несправедливу й жорстоку війну росії проти України з німецьким досвідом підтримки українських громад в Подунав'ї та української спільноти в м. Бад-Урах та певним історичним аналізом. Виставка «Про Вихід та Прибуття» базується на чітких паралелях між двома болючими подіями: примусове виселення німців Бессарабії після приходу Червоної армії у 1940 році та вимушене переселення українців до Європи загалом та Німеччини зокрема з початком повномасштабного вторгнення росії у 2022 році.

Виставка складається з кількох частин – це експонати, пов'язані з переселенням німців з Бессарабії, артефакти сучасної російсько-української війни з Ізмаїльського військово-історичного музейного комплексу, роботи вихованців Ізмаїльської художньої школи та творчий доробок проєкту «Бад-Урах для всіх», який підтримує переселенців з України. Арт-терапія, заняття з дітьми та дорослими традиційними видами розпису в проєкті поєднують з волонтерськими ініціативами для міст України, з яких родини були вимушені виїхати.

Унікальність виставки полягає в тому, що на двох поверхах музею окрім всього

іншого представлено 30 великокаліберних артилерійських гільз та гарматних тубусів з фронтів російсько-української війни, які розписані та прикрашені майстринями з різних куточків України у різних техниках: нетканий гобелен, гіпсова ліпнина, декоративний розпис тощо.

Це перша в Німеччині виставка розписаних артефактів війни майстринь з усієї України в такій кількості, а для музею – це перша міжнародна подія.

Виставку відкрив мер Бад-Ураха пан **Ельмар Ребман**. Також на церемонії відкриття виступили представники Міністерства культури Німеччини: пані доктор **Гайнке Фабріціус**, яка координує мистецькі та музейні проєкти в країнах Південно-Східної Європи, керівник Музею бессарабських німців пан **Олаф Шульце**, голова благодійного об'єднання «Ермсталь Хільфт» пан **Сімон Новотні**, а також заступник Ізмаїльського міського голови **Сергій Лузанов**.

Під час церемонії відкриття було зазначено, що зв'язок між Бессарабією та містами округу Ройтлінген, до якого належить Бад-Урах, існував і до російсько-української війни – реалізовано студентські проєкти, здійснено програми обміну досвідом тощо. А жаль, війна вивела взаємодію на новий рівень, коли німецькі громади прийняли до себе сотні українських родин, а також долучилися до гуманітарних проєктів в Україні.

Церемонію відкриття завершив український дитячий хор, який виконав сучасні українські пісні.

Виставка розписаних гільз і тубусів – це продовження проєкту «Українська Артзброя», створеного у жовтні 2023 року

Ізмаїльським військово-історичним комплексом спільно з волонтером з Кривого Рогу **Юрієм Липнем**.

Проект дав змогу сотням майстринь створити справжні витвори самобутнього напрямку мистецтва.

На виставці в Німеччині наразі представлено роботи майстринь **Світлани Самойленко** з Петриківки, **Міли Соколової** з Чорнобаївки, **Джулії Цимбал** з Одеси, **Анастасії Пономарьової** з Хмельницького, **Анни Кіпрської** з Синельникового, **Лілії Лунич** з Нежухова, **Анастасії Котенок** та **Анастасії Йолкіної** з Києва, **Олени Тютюнник-Яцуляк** з Борислава, **Ольги Правдюк** з Нововоронцовки, **Володимира Дудника** з Ізмаїла, **Інни Білан** з Черкаса, **Наталії Жук** з Бучі, **Тетяни Дудка** з Мелітополя, **Олени Правдивої** з Іванкова, **Олександри Платунової** з Ужгорода, **Лариси Крамар** і **Ілони Іщук** з Ковеля, **Марини Шепелюк** з Житомира, **Тетяни Січко** з Бара, **Наталії Кінаш** із Щириця Львівської області, **Юлії Петренко** з Борисполя, а також полотно художниці **Валерії Левенцової** з Кілії.

Майже всі майстрині – це волонтерки, які допомагають закривати потреби наших військових.

Виставка у музеї Бад-Ураха триватиме протягом двох місяців. На цей час заплановано проведення серії дискусій, семінарів, обговорень щодо широкого кола питань, піднятих виставкою.

Ізмаїльський військово-історичний музейний комплекс має за честь долучитися до організації та проведення такого визначного заходу, покликаного об'єднати громади і людей в Україні та Німеччині.

Ярина РУСИНЬСКА,
член НСЖУ,
спеціально для «ОіС»

Соціально-емоційна освіта для дітей

Сучасні діти стикаються з багатьма труднощами: відчуження в соціальних мережах; булінг у школі; нестача підтримки з боку дорослих; тривожність, депресія та інші психоемоційні проблеми; виклики, пов'язані з війною, міграцією, зміною соціального статусу.

Соціально-емоційна освіта дозволяє створити простір, у якому кожна дитина почувається цінною, почутою та захищеною. Вона формує основу для ментального здоров'я та сприяє академічному успіху.

Із лютого 2025 р. на базі Молодіжного центру Start Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини стартував проєкт – заняття для дітей Уманської міської територіальної громади. Дитячий простір запрацював у межах реалізації Програми ЮНІСЕФ Україна «Розширення можливостей для дітей і молоді через навчання, розвиток навичок та UPSHIFT», яку реалізує ГО «СКЦ «Задзеркалля» у регіонах з високою концентрацією внутрішньо переміщених осіб (Кіровоградська, Черкаська, Вінницька області). Із дітками щоденно проводяться навчальні заходи з метою розвитку соціально-емоційної сфери – упровадження компоненту «Підтримка дітей та молоді через соціально-емоційну освітню діяльність та взаємодію «рівний-рівному».

Заняття проводяться не лише в закладах дошкільної освіти, а й на базі бібліотек, молодіжних центрів, а також у закладах соціальної сфери, що дозволяє охопити широку аудиторію дітей. Така різноманітність локацій сприяє створенню доступного інклюзивного простору для розвитку емоційної грамотності, творчості та соціальних навичок. Проведення занять у різних установах також сприяє міжсекторальній співпраці, об'єднуючи зусилля педагогів, психологів, соціальних працівників і бібліотекарів задля підтримки психоемоційного благополуччя дітей.

Фахівці відіграють ключову роль у підготовці та проведенні занять, спрямованих на розвиток емоційної грамотності дітей. Вони ретельно планують зміст і структуру

активностей з урахуванням вікових та психологічних особливостей учасників, створюючи безпечне середовище для самовираження та емоційного зростання. Вони моделюють позитивні стратегії поведінки, демонструючи приклади уважного слухання, співпереживання та внутрішньої рівноваги. Завершальним етапом є організація рефлексії, під час якої діти осмислюють отриманий досвід і закріплюють нові знання.

Соціально-емоційна освіта – це інвестиція в майбутнє. Вона формує психоло-

гічно здорове, соціально активне, емоційно грамотне покоління. У сучасному світі, де емоційна грамотність стала не менш важливою, ніж академічна, такий підхід є запорукою гармонійного розвитку дитини як особистості. Соціально-емоційна освіта (CEO) в умовах глобальних викликів є ключовим чинником формування психологічної стійкості, емпатії та здорового соціального функціонування у дітей і молоді. На основі реалізованого проєкту можна зробити висновок про позитивну динаміку емоційного стану дітей, що їх було охоплено спеціальною діяльністю.

Перспективними завданнями є інтеграція CEO в систему підготовки педагогів і фахівців соціальної сфери – створення модулів у програмах ЗВО та підвищення кваліфікації.

Оксана КРАВЧЕНКО,
декан факультету соціальної
та психологічної освіти
Уманського державного педагогічного
університету імені Павла Тичини,
доктор педагогічних наук, професор

Творчі здобутки сурдомайстерень

У межах Всеукраїнського фестивалю науки традиційно в Інституті спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України відбулася Всеукраїнська науково-практична конференція «Спеціальна педагогіка і психологія на сучасному етапі розвитку». Серед інших напрацювань презентовано і доробок сурдомайстерень у розробленні жестомовної теорії і практики у секції відділу української жестової мови. Професійний переклад українською жестовою мовою забезпечила кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник **Ольга Рибак**.

У роботі секції взяли участь понад 80 учасників – науковці, керівники, практики закладів спеціальної освіти, навчально-реабілітаційних та інклюзивно-ресурсних центрів, громадських організацій «Об'єднання нечуючих педагогів», «Асоціації перекладачів жестової мови та осіб з інвалідністю» та ін.

Впродовж насиченої змістовної дискусії завідувач відділу української жестової мови **Світлана Кульбіда** представила наукову доповідь «Шляхи реалізації жестомовної політики: від науки до практики». На основі врахування тенденцій розвитку сучасної жестомовної політики і практики у країнах Європейського Союзу визначила ключові позиції для стратегічних і тактичних кроків у розробленні жестомовної стратегії в Україні, зокрема в освітній сфері.

В межах експериментальної діяльності відділу української жестової мови за підписаними угодами про співпрацю презентовано поступ творчих осередків педагогів з числа носіїв української жестової мови (**Ольги Біланової, Лаури Іващенко, Сергія Дяківа**), які в умовах воєнного часу зуміли об'єднатися, не дивлячись на відстань (Кривий Ріг, Хмельницький, Чернівці), здійснення освітнього процесу (всі є вчителями української жестової мови), умови загроз (повітряні тривоги, вибухи та ін.), громадського навантаження (членство у громадських осередках глухих) і розробили нові методики вивчення предмету. Схвалені МОН України модельні програми з предмету

«Українська жестова мова» для 5, 6 класів для глухих дітей (Н 90) і для дітей зі зниженим слухом (Н 91) у 2022 році, для 7-10 класів у 2024 році засвідчують цей позитивний крок.

Нині постають нові завдання з психолого-педагогічної підтримки не лише учнів з порушеннями слуху, а й поранених військовослужбовців. Кандидат педагогічних наук **Галина Воробель** у доповіді «Значущість закладів освіти для дітей з порушенням слуху у наданні реабілітаційної допомоги пораненим військовослужбовцям» звернула увагу на невнесення змін у діяльність спеціальних закладів освіти на період війни та відповідно до законодавства.

З метою забезпечення прав осіб з інвалідністю у період воєнного часу на базі Хмельницької спеціальної загальноосвітньої школи № 33 створено волонтерський штаб для глухих біженців, військовослужбовців. Мета діяльності штабу – надання допомоги особам з інвалідністю по слуху, військовим, які отримали травми під час бойових дій і найбільше постраждали під час воєнної агресії на території України.

Виступ «Результати досягнень в експериментальній жестомовній діяльності творчих осередків вчителів» представили **Любов Луценко, Олена Спіцина** (КЗО «Сузір'я» Дніпропетровської ОР), які долучилася до процесу у 2010 році шляхом організації спеціальних курсів для колективу школи з вивчення української жестової мови, проведенням Всеукраїнського семінару з

проблем білінгвального (двомовного навчання) для керівників спеціальних шкіл для дітей з порушеннями слуху, організацією у закладі жестово-комунікативного середовища, розробленням низки документів МОН України, модельних програм, посібників, методичних рекомендацій, порад та ін.

Наталія Каменська (голова ГО «Об'єднання нечуючих педагогів») підтримала думку щодо створення творчих осередків з числа носіїв мови у виступі «Сурдомайстерні у складі Об'єднання нечуючих педагогів», звернула увагу на доцільність видання збірника наукових праць «Жестова мова й сучасність» (2006-2013).

У виступі «Сучасний портрет перекладача української жестової мови» **Ольги Рибак** (кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу української жестової мови ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України) презентовано перші результати моніторингу діяльності перекладачів жестової мови в Україні з урахуванням членства у громадських організаціях, професійного досвіду, розуміння ідентифікації, статусу та ін.

Досвід навчання української жестової мови в умовах навчально-реабілітаційного центру висвітлено у виступі **Надії Малої** (в.о. директора навчально-реабілітаційного центру № 1 Чернівецької ОР).

Алла Садова (директор спеціальної школи III рівня № 27 Подільського району м. Києва) розкрила значення навчальної програми «Корекція мовлення

9-11 класів для спеціальних закладів освіти» для старшокласників з особливими освітніми потребами, схваленої МОН України у минулому році.

Не менш значущим став і виступ «Надолуження освітніх втрат здобувачів освіти з порушеннями слуху на уроках математики в умовах дистанційного навчання: форми, методи, прийоми» **Андрія Когтєва** (учитель математики і української жестової мови, КЗ «Харківська спеціальна школа № 5» Харківської ОР).

Ці та інші доповіді на зазначеній секції засвідчили незмінний євроінтеграційний курс розроблення жестомовної політики в Україні, що визначається важливістю визнання і використання української жестової мови як фундаментального положення у формуванні самоідентичності, культурних, мовних цінностей глухих і зі зниженим слухом здобувачів освіти на різних рівнях освіти.

Відеозапис за QR-кодом

Світлана КУЛЬБІДА,
завідувач відділу української
жестової мови
ІСПП імені Миколи Ярмаченка
НАПН України,
доктор педагогічних наук,
професор

Галина ВОРОБЕЛЬ,
директор Хмельницької
СЗШ № 33,
кандидат педагогічних наук

Любов ЛУЦЕНКО,
заступник директора
з навчально-методичної
роботи,
КЗО «Криворізька спеціальна
школа «Сузір'я»
Дніпропетровської ОР»,

Авторські школи в Україні

Зростання потреби підвищувати доступність якісної та конкурентоспроможної освіти в нових соціокультурних умовах ринкової економіки актуалізує питання розвитку авторських шкіл в Україні як феномену інноваційної освітньої діяльності, що виступає вищою формою саморозвивальної практики.

Історія розвитку авторських шкіл в Україні переживає «третю хвилю» становлення, завдячуючи новому статусу України як незалежної держави. Відбувається регламентація роботи авторських шкіл в Україні, визначення засад створення, принципів функціонування та розвитку інноваційних закладів освіти, що мають певну (профільну) спрямованість, затвердження авторських оригінальних концепцій.

Виникнення та розвиток авторських шкіл тісно пов'язаний з наявними у суспільстві потребами вдосконалення освітньої практики, соціальної затребуваності певних ідей щодо навчання та виховання молодого покоління.

Опікуючись особистісними цілями своїх вихованців та їх батьків, заклади освіти нерідко вступають у протиріччя з офіційними положеннями, намагаються реагувати на виклики часу, потреби виховання особистості учня. На цьому тлі відбувається реформування авторських ідей освітян щодо мети, шляхів і засобів освітнього процесу. Історія української школи може надати цікаві й плідні приклади побудови авторських систем.

Виникнення авторських шкіл стало потребою часу, відмовою від ідеологічних установок адміністративно-командної системи управління освітою. Ліцеї, гімназії, колежі почали розвиватися як авторські школи в разі дотримання певних умов:

- наявності оригінальних ідей, що дають змогу досягати вагомих результатів діяльності; забезпечення змістом, засобами, формами та методами реалізації, створенням сприятливих умов для розвитку особистості вихованця, розроблення нестандартних технологій освітнього процесу;
- підбір висококваліфікованих, професійно підготовлених учительських кадрів, спроможних творчо розв'язувати різноманітні педагогічні завдання;

- розроблення авторських навчальних планів і програм, що відображають особливості авторської школи, її профіль;

- підготовка авторських навчальних посібників, підручників, кабінетів, лабораторій;

- створення традицій, властивих авторському закладу освіти, що акумулює накопичений педагогічний досвід.

Вивчаючи досвід авторських шкіл в Україні ми визначилися, що головним стимулом розвитку авторських шкіл є вивчення результативності власної праці за показниками входження випускників у наступні освітні системи або в суспільне виробництво та пошуки покращення цих результатів. Звичайно ж, така школа спершу іменується як «експериментальна школа». Цей термін означає, що всі започатковані автором школи новоутворення в обов'язковому порядку проходять науково-експериментальне дослідження на їх ефективність і доцільність. Тому в авторських школах йде постійна науково-дослідницька робота, що передбачає таке:

- розроблення теоретичної концепції, яка пояснює вибір ключових моментів освітньої системи, які діагностуються і за станом яких можна прогнозувати кінцеві результати та внесок у них основних підсистем;
- комплекс адекватних цілям системи науково-дослідницьких методик;
- групу вчителів, вихователів, учнів, які бажають узяти участь у комплексному дослідженні;
- постійний науково-практичний семінар, на якому обговорюється наукова концепція, план, програма, дослідження, проєкти адаптації наукових методів у педагогічну практику, пропозиції стосовно необхідних коректив у дослідженні;
- організацію проведення дослідження, обговорення його результатів, узагальнення накопиченого досвіду.

Крім того, обов'язковим має бути отримання Свідоцтва про реєстрацію авторського права на твір. Чимало видатних учених важливою рисою авторської школи визначають те, що школи створюються на основі заздалегідь розробленого оригінального концептуального проєкту.

Сучасні Авторські школи відомі за іменами їх творців, які мають визнання на

рівні МОН України, відповідно до чинного законодавства і підзаконних актів. У 2024 році десять закладів було визнано як авторські:

«Школа здоров'я» (Бердянська гімназія № 1 «Надія» Бердянської міської ради Запорізької області), директор **Валентина Сергієнко**;

«Школа успішної особистості» (Броварський ліцей №11 Броварської міської ради Броварського р-ну Київської обл.), директор **Ірина Ткачук**;

«Школа – модерн технологій» (Володимирецький ліцей «Колегіум» Володимирецької селищної ради Рівненської обл.), директор **Анатолій Остапенко**;

«Школа лінгвістики і духовності» (Ірпінський гуманітарний ліцей «ЛІНГВІСТ» імені Заріфи Алієвої Ірпінської міської ради Бучанського р-ну Київської обл.), директор **Валентина Антоненко**;

«Школа успішної особистості вчителя та учня» (Комунальний заклад освіти «Середня загальноосвітня школа № 6» Дніпровської міської ради), директор **Людмила Морокко**;

Авторська система **«Дивосвіт»** (Комунальний заклад Малобілозерська спеціалізована естетична школа – інтернат II-III ст. «Дивосвіт» Запорізької обласної ради), директор кандидат педагогічних наук **Яніна Овсієнко**;

«Академія дитячої творчості» (Миколаївський ліцей «Академія дитячої творчості» Миколаївської міської ради Миколаївської обл.), директор кандидат педагогічних наук **Ганна Матвєєва**;

«Школа інтелектуального розвитку та громадянського становлення» (Одеський ліцей № 7 Одеської міської ради Одеської обл.), директор **Світлана Мельник**;

«Школа успіху» (Лисичанський ліцей №17), директор **Світлана Белуха**.

«Школа життєтворчості особистості» (Комунальна організація «Центр творчості дітей та юнацтва «Шевченківець» міста Києва»), директор, кандидат педагогічних наук **Ірина Мосякова**.

Ольга КІЯН,
завідувач сектору
експериментальної педагогіки
відділу інноваційної діяльності
та дослідно-експериментальної
роботи Інституту модернізації
змісту освіти МОН України

«...Я не стидаюсь людяності»

15 червня Івану Миколайчуку – 84!

Не дожив до своєї «такої пізньої і такої теплої осені». Тоді лише 47-й розпочався рік його життя... Але він посеред нас. У кожного власна забарвленість світовідчуттів до цієї постаті-легенди. Кожен наділений суверенним правом сприймати, пізнавати, захоплюватися цим великим виразником народного духу. Проте є один спільний знаменник етичного виміру, що окреслює лінію, яку не переступають. Національна пам'ять.

Неможливо фізично, чуттєво, логічно зберегти всі скарби краси, сотворені людиною, твоїм народом, людством, однак є неперехідні цінності, які передаватимуться через покоління, оскільки вони з такою силою ввірвалися в душу Українця, що по-вік-віки заповнили Думку, Мрію, Ідею, Надію. Таке всезагальне сприйняття **Івана Миколайчука**.

«Я не знаю більш національного народного генія... До нього це був Довженко». Так щиріосердно й правдиво сказав про нього **Сергій Параджанов**. Адже в ті часи лише один кінофільм «Тіні забутих предків» здобув 39 міжнародних нагород, 28 призів (24 – Гран-прі) у 21 країні.

Народна артистка, солістка відомого тріо «Золоті ключі» **Валентина Ковальська** в «Пісенному дереві Івана Миколайчука» згадує вислів відомого польського режисера **Януша Несфетера**: «Щоб виник такий фільм («Білий птах») потрібно добре знати свій народ, бути з цього народу. Таку картину ніхто б у світі не поставив, крім українського митця». Справді, він із серцевини того Народу, що творить красою Світ.

Але очевидним є і те, що причинність зрощення цього феномену криється в найголовнішому – «батьківській педагогіці», «материнській школі», у традиціях роду.

Напередодні повномасштабної війни мені вдалося

прочитати конкурсний учнівський твір з Брусницької школи, в якій навчався свого часу Миколайчук, з промовистою назвою «Білий птах Буковини» (про родовід видатного Українця). Там засвідчено передусім шану Матері, яка ростила, годувала, колисала, вчила, лікувала, ткала й вишивала, молилася й співала, «витягувала зі скрині «Кобзаря» і читала дітям вголос». А їх було аж десятеро. Не дивно, що коли в голодний (1947) рік Фрозина (старша сестра) одружувалася, то найбільше запам'яталося з її весілля, як малий Іван співав гостям «Ще не вмерла Україна». Тоді батько, жартуючи, сказав – «сина більше обдарували, ніж молодих в голодний рік».

Напевно, саме з таких дійств, із тих заборонених Книг «з мурашками по спині», з невмирущих пісень і творилася нестримна сила та духовна невивисність Іванового роду. Бо кажуть старі мудрі люди, що коли родина до родини, то твориться Народ.

Юнак з багатодітної родини, пройшовши через звичайні сільські школи, місцевий драматичний колектив, театральну студію Драмтеатру Кобилянської у Чернівцях, зійшов на верховини муз, завоювавши світове визнання. Люди закохувалися в горду Іванову поставу. Недарма в ті роки американський астронавт **Ніл Армстронг** на зустрічі з Актором сказав про

готовність знову летіти з ним на Місяць.

Певен, світову шану принесла йому неймовірна сила спалаху українськості, народності, сконцентрована в його талановитості «збагнути свого народу велич і красу».

Іван – це не просто унікально незбагненне Красою поетичне кіно. Він – Будитель українського національного духу, бо Кіно Миколайчука, дароване Богом, стало негасимим вогнем для українського серця і волі.

А ще його побратими могли б ствердити, що Миколайчук – це Людяність... Колись знудгований за рідним краєм Іван, ніби повернувшись знову на Буковину, скупомовить: «Що прекрасне – то є прекрасне... Людино, заплач, коли тобі дуже важко, сльоза – це твоя замаскована людяність! А людяність – це Всесвітній бог. І я не стидаюсь людяності».

Очевидно, саме завдяки цій душевній чистоті він зумів створити в ті нелегкі часи знекорінення української долі таку ціннісну етично-естетичну парадигму сприйняття світу, що перетворювала людське горе в надію, а буденні ідеї у високі почуття, облагороджуючи людей, в яких пробуджувалися Гідність, Честь, спраглисть Волі.

Пригадуються далекі роки, коли незвідане й утаємничене почуття, замуроване війнами, голодоморами, страхами і зневірою, зненацька захоплювало всіх – від великого до малого, змусивши людські душі спалахувати, відчувши силу

краси своєї неповторності у цьому світі, вперше побачивши «Сон», «Тіні забутих предків», «Білий птах з чорною ознакою», «Така пізня, така тепла осінь», «Вавилон ХХ», «Захар Беркут»... Тоді Миколайчук постав знаковим символом української культури, високої народної культури, оскільки зумів відчутти глибинні витoki і прагнення Народу до самотності, свободи, самостійності, об'єднуючи кращі вияви національного Злету.

Творець дарував Івану бачити заобрій з його тонким і ранимим розумінням ментальності власного народу, наставляючи й надихаючи Митця власною «культурою» оберігати і зрощувати Людину, Українця.

Гортаючи сторінки життя Миколайчука сповнені як творчою енергією, так і відчуттями внутрішнього болю, але завжди непогамованою вірою в Людину, згадується ним сказане: «Найбільше потрясіння, коли бачиш очі людини і в них читаєш усе». Буває досить складно творити публічний образ Миколайчука після думок, висловлених його дружиною Марічкою чи вірними побратимами й однодумцями (І. Драч, Ю. Ільєнко, С. Параджанов...). Вони були найближчими. Тепер їх слова і душевна суголосність – найбільш вагомими, правдивими й справедливими, адже вони знали Івана, спільно творили і дружили, впливали на його сутність, доповнювали собою цей незбагнений романтизм, професійний лет, ніби «дошліфовуючи» унікальний і самобутній дарунок природи.

Як тільки йшлося про Миколайчука, Іван Драч завжди загорявся споминами. Цю близькість взаємин і високої дружби він проніс усе життя. Дуже жалкував, що не вдалося побувати на 75-річному ювілеї:

коли з **Павлом Мовчаном** ми повернулися з Чорторії до Києва, Іван Федорович якось дуже щемно сказав: «Чому я не на «гостинах у Івана». Згадуючи цей епізод, відчуваю, що, мабуть, там на тих «гостинах» синергія душ цих двох великих Українців була б найбільш природною, відображуючи правдивість лету тієї епохи національного відродження, тих ренесансних протуберанців національної культури, творених ними. Як ніхто інший, Миколайчук відчував усім серцем, що висока Культура народжується Народом. Тому так непогамовно завжди старався зрощувати й оберігати його душу, дух, духовність.

«Чи потрібно якось спеціально турбуватися про те, щоб рятувати традиційну культуру? Мені здається, – стверджував Миколайчук, – що ні. Рятувати треба душу народу, душу своєї нації. Бо всі найбільші цінності – у серці народному. Якщо збережемо духовне здоров'я, то не загубиться і його традиційна культура».

Його світлою метою було виховати народ, що прагне Свободи, духовної і державної Суверенності. Він володів хистом пророчого погляду в майбутнє, а тому надзвичайно чутливо ставився до сакральних міт української культури, усвідомивши, що поза нею живий народ ставатиме мертвим, відбудуватиметься процес його розкладу. Через те наголошував, що «Європа вже тепер наряджається в національний одяг. І це не тільки інтерес до етнографії, гри в минуле. За цим – серйозний потяг до справжніх і глибоких цінностей».

Своїми творчими задумками, природним світовідчуженням українського Роду він напевно до сторінок історії європейських народів, що боролися за своє визволення і побудову

національних держав. Його тонке розуміння психології власного народу уможливило пошук виходів з приневолення. Згадаймо, коли бездержавна Польща в інтервалі 30-річчя повставала і знову потопала в крові та репресіях. Але прийшло усвідомлення – для здобуття волі варто готувати народ через школу, церкву, національну культуру,

свідомість мас. Тоді поводитися ми необ'єднаної нації ставали духовні просвітники: Міцкевич, Шопен, Словацький, Лелевель, Дембовський, Іван Павло II...

Логічно, що за часів режиму сатрапії він не міг не потрапити в піню коловороту гонінь, репресій, арештів, звинувачень у націоналізмі, як «людина ворожої ідеології». Проте чим більшої екзекуції зазнавав Іван разом зі своїми побратимами, тим сильнішим був людський пошанівок. Бо такі національні велети, одухотворені Україною, «ставлячи хрести на темне і старе», прагнучи совісного, вибудовували найвеличніший Пантеон Українців – Свободу.

Мені щастило бувати в різні часи на Івановому обійсті в Чорторії, яку називають ще «брамою Карпат». Ось уже три десятиліття (з 90-х) бережу в своїй домашній «скрині»

дарунок «навзаєм» від Іванової Матері – вишитий рушник і світліну про цю щемну мить...

Саме там найбільш почуттєво вникаєш у незбагнений світ краси Іванової життєтворчості, якось інакше й доступніше сприймаєш філософію народу, спасенність якого залежить (за С. Якутовичем) від «відсотка культури на душу населення».

Тоді зрозумілішими стають умовиводи знаного філософа культури Г. Гердера, який в «Ідеях до філософії історії людства» стверджував, що справжня культура, високий естетичний смак формуються не при дворі меценатів, «високих» товариствах, а лише в народі, і що в «кожного народу є свої поети, рівні Гомеру». Саме вони здатні виховувати Думку, Серце і Душу. Однак для Миколайчука творення Краси, Розуму й Любові могло вершитися лише у стані Волі, а не в неволі-ярмі, оскільки пам'ятав пророче Слово Тараса, що «На чужому полі / Не співають веселої» («Давидові псалми»).

Свободолюбивість – найбільш притаманна риса Івана Миколайчука, який по праву знаходиться серед найдостойніших духовних просвітителів в українському націєтворчому космосі. І хоча вистачає й

донині тих, яким хотілося б вкласти його ім'я в нішу містечковості, регіональності. Але не вийде. Для нас Він залишається оберегом неповторного духовного, волелюбного світу Нації, традиції буття народу, символом високості злету національної культури, вплетених у вінок загальнолюдських надбань. Цей духовний реперний знак не дає опустити рівень світовідчуження й культурних злетів української нації від досягнутого.

В архівах «Української кінохроніки» зберігається безцінна річ – записи «читання Сковороди» Івана Миколайчука (1972 рік). Верховинна Емоція Правди, яку не можна ні забути, ні передати словом. Величним дзвоном лунає через роки святозаповітна Заповідь Сковороди, відтворена пристрасним голосом Івана: «Кожен мусить пізнати свій Народ...»

Великий Митець, пізнаючи свій народ у розмаїтті культурно-історичного буття, нестримно розпізнавав себе – у родинному колі, народній традиції, вірі, пісні, рідній мові, вишиванці й хатніх узорах, у пробудному Слові національного славня «Ще не вмерла...», у любові до Рідної землі.

У ті непрості й немилосердні до нього часи він чесно сповідував природний закон родового буття – якщо ти Українець, то будь Ним.

Наші серця, думки і добрі помисли в його День – з ним, бо він – серед нас, для нас, для України! Глибока шана Івану Миколайчуку – будителю краси і сили духу Українського Народу!

Георгій ФІЛІПЧУК,
доктор педагогічних наук,
професор,
академік НАПН України

В єдності – наша сила!

Громадська організація «Всеукраїнська асоціація працівників професійно-технічної освіти» пододала 30-річний рубіж свого існування. Це були роки активної боротьби, спрямованої на збереження і розвиток системи підготовки кваліфікованих кадрів, захисту соціальних прав і свобод працівників закладів професійної освіти та здобувачів професійних кваліфікацій, пошуку перспективних стейкхолдерів і прогресивних роботодавців, які зрозуміли роль і значення професійної освіти у становленні економіки України та самореалізації її громадян і молоді, зокрема.

Згадаймо етапи становлення асоціації

У буремні 90-ті роки професійна освіта переживала один із найважчих періодів свого існування, коли за декілька років було знищено понад **260** закладів професійно-технічної освіти, контингент учнів і слухачів зменшився майже на **200 тис.** осіб, у власність різноманітних структур передали значну кількість навчальних приміщень та гуртожитків. Саме тоді профтехосвітяни зрозуміли: для того, щоб вижити і зберегти систему підготовки кваліфікованих кадрів для розвитку економіки держави та захисту інтересів робітничої молоді, потрібно згуртувати свої зусилля та спільно виборювати право на наше майбутнє.

У березні 1995 року було створено Організаційний комітет для заснування громадської організації, яка б об'єднала всі заклади професійної освіти та їх партнерів у одну потужну систему. Серед членів Організаційного комітету: **Нелля Ничкало, Віктор Олійник, Валентина Радкевич, Алевтина Молчанова, Ольга Щербак, Людмила Головка** (представники наукової спільноти), **Василь Головінов, Ярослав Камінський, Ігор Лікарчук,**

Людмила Обмінська (керівники регіональних органів управління професійною освітою), **Микола Саустенко** та інші представники закладів професійно-технічної освіти.

27 квітня 1995 року відбулася Установча Всеукраїнська конференція за участі **119** делегатів із усіх регіонів України, на якій було ухвалено рішення заснувати Громадську організацію «Всеукраїнська асоціація працівників професійно-технічної освіти» (ВАПП), президентом ВАПП обрано **Станіслава Ніколаєнка**, віцепрезидентами – **Віталія Томашенка** та **Лідію Бржестовську**. 14 липня 1995 року Громадська організація «Всеукраїнська асоціація працівників професійно-технічної освіти» була зареєстрована Міністерством юстиції України та отримала Свідоцтво про державну реєстрацію № 668 і легітимний статус для своєї діяльності.

Перші кроки новоствореної організації мали великий резонанс, зокрема звернення до Президента України щодо бездіяльності влади по відношенню до професійно-технічної освіти у 1995 році підписало понад **600 тис.** осіб. Як результат: видано Розпорядження Президента України про створення Державної комісії

з питань реформування професійно-технічної освіти та Указ Президента України «Про основні напрями реформування професійно-технічної освіти».

У 1996 році розпочато потужну кампанію щодо розроблення та ухвалення Закону України «Про професійно-технічну освіту». За активної участі народних депутатів Віталія Томашенка та **Сергія Селіфонтьєва**, постійними учасниками робочої групи були представники ВАПП. Проект Закону широко обговорювався громадськістю, роботодавцями, освітянами.

20 лютого 1998 року – прийнято Закон України «Про професійно-технічну освіту». Це була безумовна перемога!

Не менш складними були 2001-2005 роки, коли відбувалися масові відключення закладів від електропостачання через відсутність коштів на комунальні послуги, зберігалися проблеми щодо забезпечення харчування учнів із малозабезпечених категорій та тих, хто проживає у гуртожитках, залишався вкрай низький рівень заробітної плати педагогічних працівників закладів освіти та мізерна стипендія учнів. Проте, головною проблемою залишалися чисельні спроби забрати приміщення закладів професійно-технічної освіти і передати їх іншим структурам: закладам вищої освіти, державним та науковим установам, силовим структурам.

У 2005 році новим Президентом ВАПП було обрано народного депутата **Миколу Садового**, віцепрезидентами ВАПП стали Лідія Бржестовська та **Василь Петрович**. На цей час організація складалася із понад **950** осередків, що діяли на базі закладів професійно-технічної освіти в усіх регіонах України.

У 2008-2013 роках для привернення уваги до проблем професійно-технічної освіти до Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України, Генеральної Прокуратури України, Президента України було направлено понад **300** запитів, звернень, пропозицій до законодавчих та нормативно-правових актів, завдяки чому було недопущено передачу фінансування закладів професійної освіти на місцеві бюджети, збережено цілісну систему підготовки кваліфікованих кадрів.

2014 рік став для України початком важких випробувань, професійно-технічна

освіта понесла перші відчутні втрати від неспровокованої агресії свого неадекватного сусіда та втратила значну кількість своїх закладів. У складних умовах ВАПП, яку у 2015 році очолили **Василь Головінов** (президент ВАПП) та **Лідія Бржестовська** і **Руслан Недашківський** (віце-президенти ВАПП), спрямувала діяльність на розроблення нової редакції проєкту Закону України «Про професійну освіту», який відповідав би викликам сучасного ринку праці. Наразі існує вже значна кількість різноманітних редакцій цього законопроєкту, але політичної волі для його прийняття так і не вистачало... Маємо сумний ювілей – 10 років невизначеності...

У складні часи роботу ВАПП координували **В'ячеслав Супрун**, **Сергій Селіфонтьєв**, **Артем Вітко**, **Олег Ветров**, **Василь Петрович**, а з 2020 року очолюють громадську організацію **Катерина Мірошниченко**, президент ВАПП та **Руслан Недашківський** і **Микола Несен** – віцепрезиденти ВАПП.

Суворий екзаме́н на стійкість

Проте, справжнім екзаменом на стійкість для всієї нашої країни став 2022-й – рік відкритого вторгнення на територію України незліченних полчищ озброєних ворогів. На перший план в умовах воєнного стану вийшла якісна підготовка кваліфікованих кадрів за короткий час, підвищення кваліфікації та перепідготовка дорослого населення, звільнених у запас воїнів і тимчасово переміщених осіб, надання прихистку громадянам, які змушені були покинути свої домівки, організація волонтерської діяльності для потреб фронту та людей, що опинилися у скрутному становищі.

І заклади професійної освіти продемонстрували неймовірний рівень патріотизму та гуманізму, професіоналізму та самопожертви. З перших днів війни невтомно працюють усі: педагогічні та трудові колективи, здобувачі освіти, батьки та просто небайдужі люди – за графіком 24 на 7, без вихідних... Заклади профтехосвіти стали рідною домівкою для тисяч людей. Серед нових завдань такі: прихистити, розселити, нагодувати, одягти, забезпечити роботою, виконати замовлення фронту щодо пошиття відповідної

амуніції, приготування їжі, виготовлення дронів, захисних і допоміжних засобів, ремонту техніки, відправка допомоги на передову.

Але головним завданням залишається підготовка кваліфікованих кадрів. За роки війни професійна освіта зазнала значних втрат: зруйновано та пошкоджено понад **100** закладів, а **177** закладів професійної освіти, де навчалося до **56 тис.** учнів, перебувають на тимчасово окупованих територіях і в прифронтових регіонах. Наразі у **594** закладах навчається **224,3 тис.** здобувачів професійних кваліфікацій.

Ще один фактор, яким пишається професійна освіта. Серед перших добровольців, які поповнили лави Збройних Сил України – випускники, учні та працівники закладів професійної освіти. Пишаємося ними та вшановуємо тих, які перебувають у самих «гарячих» точках проведення бойових операцій та продовжують віддано захищати Вітчизну у рядах Збройних Сил України. Таких Героїв серед випускників та працівників професійної освіти – сотні і тисячі...

На жаль, нині не знайти закладу, який би не поніс гірких втрат та не оплакував своїх Героїв, які полягли, мужньо захищаючи свою Вітчизну.

3 думками про перспективу

ВАПП наголошує, що саме на нашу галузь – професійну освіту, чекає головне

призначення: у найкоротший час відбудувати все зруйноване, відродити економіку України на новому технологічному рівні, щоб стати потужною конкурентоспроможною державною, що пишається своїми творцями та шанує людей із «золотими» руками і серцем. Тому наразі ВАПП активно працює над розробленням нового проєкту Закону України «Про професійну освіту».

Зламати стереотипи, що склалися в суспільстві впродовж багатьох років, за якими професійна освіта неprestижна і слугує прихистком лише для тих, у кого життя не вдалося – одне із головних завдань ВАПП.

Ми сприяємо розбудові сучасної, престижної, затребуваної суспільством системи підготовки кваліфікованих фахівців для всіх галузей господарства, яка матиме випереджувальний характер, що відповідатиме потребам не лише сьогодення, а й завтрашнього дня.

Впевнені, що саме професійна освіта є запорукою становлення незалежної національної економіки, що забезпечує обороноздатність країни, ключовим елементом упровадження науково-технічних розробок у реальне виробництво, основою формування потужного сегменту «середнього класу» як основи демократичного суспільства. Поєднання креативних ідей із можливостями їх реалізації – основа сучасної професійної освіти України і шлях, який обрала ВАПП.

Професійна освіта України запрошує молодь та дорослих вступати до наших закладів, де формують висококласних фахівців своєї справи, виховують справжніх патріотів нашої держави, та здобувати такі потрібні країні професійні кваліфікації, щоб разом наблизити велику Перемогу та забезпечити процвітання майбутніх поколінь!

Катерина Мірошниченко,
президент Всеукраїнської
асоціації працівників
професійно-технічної освіти

На фото:

Презентаційне видання «Професійна освіта України: вистояли, переможемо, відбудемо» / Ред. колегія Шеремета Ю.А. [та ін.]. – К. : Альфа-Віта Груп, 2025 – 336 с.: іл.»

5–9

травня, під патронатом Національної комісії у справах ЮНЕСКО, у Чернівцях відбувся **XIII Міжнародний багатожанровий конкурс-фестиваль «Хай пісня скликає друзів»**, присвячений 150-річчю заснування Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича та 80-річчю заснування ЮНЕСКО.

Ця знакова подія вже вкотре об'єднала талановитих виконавців, закоханих у мистецтво, а Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича у рік свого поважного ювілею гостинно відкрив двері для творчих особистостей, які несуть у світ красу музики, оприявнюють і примножують культурні традиції. Фестиваль є саме тим мостом дружби і взаємоповаги між народами і країнами, що його прокладає мистецтво силою одухотворення, підтримки та об'єднання однорідних у непрості часи російської війни проти України.

У перший день змагалися молоді виконавці академічного інструментального жанру в Залі органної і камерної музики Чернівецької обласної філармонії імені Дмитра Гнатюка. Вітаючи учасників конкурсу та гостей фестивалю ректор Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича **Руслан Білокурський** наголосив: «Нині, коли наша країна виборює свободу, українська пісня залишається могутнім символом єдності, нескореності та національної гордості. Вона підтримує бойовий дух, зберігає ідентичність і несе віру в Перемогу!»

Організатори конкурсу-фестивалю – Міністерство культури та стратегічних комунікацій України, Міністерство освіти і науки України, Національна комісія України у справах ЮНЕСКО, Чернівецький національний університет імені Юрія

Федьковича, Громадська організація «Хай пісня скликає друзів».

Ідейний натхненник, головний організатор і директор конкурсу-фестивалю – заслужений діяч мистецтв України, кандидат педагогічних наук, професор кафедри музики ЧНУ імені Юрія Федьковича **Ольга Чурікова-Кушнір**.

Журі конкурсу: голова – композитор, диригент, професор Віденського університету музики та образотворчого мистецтва, художній керівник Віденського мистецького семінару **Курт Шмідт** (Відень, Республіка Австрія), заслужений діяч мистецтв України, директор Міжнародного конкурсу молодих піаністів пам'яті Володимира Горовиця, доцент факультету мистецтва співу та джазу Київської муніципальної академії музики ім. Р.М. Глієра **Ірина Полстяніна** (Київ, Україна), доктор мистецтвознавства, професор Національного університету мистецтв імені Дж. Енеску **Аурелія Сіміон** (Яси, Румунія), президент Асоціації «Молдова і національні меншинства» Клубу ЮНЕСКО, продюсер, президент Міжнародного фестивалю мистецтв «Сузір'я Талантів», заслужений діяч культури **Євгенія Урсу** (Кишинів, Молдова), доктор філософії (музичне мистецтво), соліст-валторніст Загребської філармонії **Євген Чуріков** (Загреб, Хорватія), доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник, провідний науковий співробітник відділу змісту і технологій педагогічної освіти, член кафедри ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття» Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України **Наталія Філіпчук** (Київ, Україна) та ін.

Міжнародний конкурс-фестиваль «Хай пісня скликає друзів» був започаткований

Чернівці

у Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка, де відбувався вісім років поспіль (2007–2014 рр.). А вже з 2018 року – крокує Буковиною, отримав вагомому підтримку університетської спільноти, меценатів, викладачів і студентів, органів влади і місцевого самоврядування, зацікавленість культурно-мистецької спільноти України, Буковини та зарубіжжя, ставши окрасою мистецького життя Чернівців.

Концертні зали приймали вокально-хорові колективи, ансамблі, солістів-вокалістів, солістів-інструменталістів з різних куточків нашої держави та інших країн світу. У події в різні часи брали участь музиканти з Києва, Вінниці, Івано-Франківська, Житомира, Кам'янця-Подільського, Кременця, Кривого Рогу, Львова, Полтави, Рівного, Тернополя, Теребовлі, Харкова, Хмельницького, Чернівців, Кишинєва, Яс та ін. З 2019 року конкурс-фестиваль набуває нового формату – багатожанрового музичного проєкту, адже окрім вокально-хорових має номінації інструментального жанру

За роки проведення цього Свята музики у ньому взяли участь понад **10 тис.** конкурсанти, які виборюють дипломи, подяки, подарунки, премії від меценатів конкурсу, а також стипендії від зарубіжних членів журі, можливості для навчання і подальшого професійного зростання. Фестиваль став об'єднувальним чинником українства, культурної дипломатії, діалогом культур в європейському цивілізаційному просторі.

Наталія УКРАЇНЕЦЬ,

«ОіС»

м. Чернівці – м. Київ

Відкривають обійми

«Бог кожному роздав свій тембр, свою вокальну долю»

Мистецтво під час війни має особливу місію. Життя давно спростувало відомий вислів: «Коли говорять гармати, музи мовчать». Одним із образів нескореного Києва особисто для мене назавжди залишиться виступ дитячого колективу «Диво калинове» після ночі суцільних повітряних тривог. Про те, як народжується диво творчості і як впливає на нього війна, ми розпитали вихованців Народного художнього колективу вокально-хорової студії «Диво калинове» Центру позашкільної роботи Святошинського району, а також його засновницю – народну артистку України Оксану Калінчук та диригентку Тетяну Надолінську.

Бажання

«Студія – це все моє життя, без перебільшення», – каже **Оксана Калінчук**.

Співоча біографія моєї співрозмовниці вражає: володарка гран-прі та лауреатка численних всеукраїнських мистецьких конкурсів, солістка фольклорного ансамблю Національної філармонії «Веселі музики», ансамблю Збройних Сил України, а згодом – Черкаського академічного народного хору. Чимало авторів вважали за честь написати пісню спеціально для її неповторного голосу! Та долю визначило ще одне її покликання – знаходити таланти в інших.

«Про бажання працювати з дітьми я розповіла **Наталії Савенко**, моєї викладачці з музичної школи, яка на той час була директоркою Святошинського центру позашкільної роботи міста Києва. На мою пропозицію створити дитячий фольклорний ансамбль вона відгукнулася схвально. Я тоді працювала у філармонії і навчалася на другому курсі музично-педагогічного факультету НПУ імені М.П. Драгоманова», – ділиться спогадами Оксана Калінчук.

Заснований співачкою і педагогом дитячий колектив виріс у вокально-хорову студію, яка 4 вересня 2026 року відзначатиме своє 30-річчя. За ці роки він виховав не одне покоління захоплених мистецтвом випускників.

Нині на базі вокально-хорової студії «Диво калинове» Центру позашкільної роботи Святошинського району

працюють кілька колективів: хор «Диво», ансамбль «Голоси сонця», а також дуети, тріо, кuartети. «Знаходимо цікаві поєднання голосів, у нас дуже потужні солісти», – пишається вихованцями засновниця.

Студія вже давно має статус народного художнього колективу. До епідемії ковіду та широкомасштабного російського вторгнення тут займалося майже сто хористів, нині їх дещо менше.

– Після лютого 2022 року всі розлетілися світами, але однаково діти писали мені й просили відновити заняття, тож до літніх канікул ми продовжували навчатися онлайн, – пригадує Оксана Калінчук. – Мене це настільки розчулило і надихнуло, що не повернутися додому я не могла. З вересня 2022 року відновили заняття вже у Києві.

Народження особистості

– Чистий спів якнайкраще впливає на стан душі, – переконує Оксана Калінчук. – Наші хористи – дуже світлі діти, глибокі, інтелігентні, цілісні. Вивчення світової класики та української

студії Оксани Калінчук та її учениця, а нині – аспірантка Національної музичної академії імені П.І. Чайковського **Тетяна Павлюк**, володарка чарівного сопрано, лауреатка міжнародних конкурсів.

Випускники колективу продовжують навчання у мистецьких закладах вищої освіти, педагогічних чи класичних університетах, зокрема на факультеті музичного мистецтва Київського столичного університету імені Бориса Грінченка. «Студія «Диво калинове» фактично відкриває можливість вступити за трьома напрямками – вокальним, актор театру і кіно, відник радіо і телебачення. Тому наші випускники є і серед студентів Київського університету культури і мистецтв. Є в нас навіть тележурналістка – випускниця КНУ імені Тараса Шевченка», – додає Оксана Калінчук.

У хоровій студії діти мають змогу опановувати акторську майстерність, працювати над дикцією, технікою мовлення, що в поєднанні з професійною постановкою голосу, із заняттями вокалом, теорією музики дає їм змогу обрати власний шлях в мистецтві чи дотичний до нього творчій професії. «Працюємо над постановкою голосів в усіх трьох манерах – академічній, народній та естрадній, – розкриває деталі Оксана Калінчук. – Я, наприклад, завжди хотіла співати в народній манері, але і в коледжі, і в університеті, де навчалася, викладали лише класичний вокал. Взагалі мій голос класифікують як «народне сопрано»,

свою місію навіть за таких складних часів», – підтримала його думку та подякувала керівникам «Дива» завідувач кафедри позашкільної освіти Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заслужений діяч науки і техніки України, президент Міжнародної асоціації позашкільної освіти **Олена Биковська**. Директор Центру позашкільної роботи Святошинського району **Михайло Герасимчук** подякував юним артистам, їхнім педагогам та батькам, які плекають у дітях любов до української і світової вокальної і хорової музики.

але я маю академічну школу. До слова, традиції нині повертаються, співати в народній манері стало актуальним, і діти самі хочуть спеціалізуватися на цьому».

– Українська пісня – унікальне явище, – переконує Оксана Калінчук, – більше ніде у світі немає такої мелодики, такої душевності, такої глибини. Війна ще раз «підсвітила» її актуальність, підвищила цікавість до нашої вокальної культури загалом!

Війна не здатна знищити в юних душах потяг до мистецтва! Пригадую прекрасний виступ хору «Диво» в Свято-Михайлівському Золотоверхому соборі у квітні 2025 року. Того дня невиспане місто важко прокидалося після російської ракетної атаки, але концерт не скасували! Оце і є та сама стійкість і незламність, і не абстрактна, а цілком конкретна, втілена в чистих дитячих голосах, що злилися в «Молітві за Україну» під склепіннями храму. В такі моменти ще раз переконуєшся: у мистецьких гуртках дитина не лише проводить вільний час, а й формується як сильна особистість.

Пам'ятний виступ

Під час концерту мені запам'яталися слова батька однієї із хористок – протоієрея **Андрія Настасієнка**, який наголосив на важливості підтримки культури та освіти під час війни, бо саме вони формують нашу ідентичність, яку хоче знищити ворог. «Наші педагоги гідно виконують

Тут все має зійтися. Вона не підходить для будь-якої сцени, потребує специфічних умов», – пояснює диригентка хору Тетяна Надолінська.

Методологія й методики

Особливістю і навіть родзинкою цього колективу є відсутність єдиного стилю, – в його репертуарі поєднуються духовна, джазова музика, українські естрадні та народні пісні в сучасній обробці. У виконанні хористів можна почути й «Чарівну скрипку» («Сіла птаха білокрила на тополі...»), й «Маленьку джазову месу», й вірменську молитву, й українську веснянку. Часто-густо аранжування творів виконує сама Тетяна Надолінська.

Думку учнів при доборі репертуару обов'язково враховують, як і їхні можливості. Тому поки що не ризикують братися за складні твори сучасних українських композиторів, до яких ще треба «дорости». «Не можна егоїстично вимагати від дітей виконувати те, чого вони не

розуміють або до чого «не дотягують» за діапазоном», – упевнена диригентка хору.

«Є хороша естрадна пісня з класним мелодійним зворотом чи якась аутентична пісня, яку можна цікаво подати – ми її беремо. Є серед солістів носії вірменської мови, як наш чудовий виконавець **Давід Геворгян** – ми це використовуємо. «Диво калінове» відкрите до експериментів! У нас дівчата співають різними мовами, навіть старовинною індонезійською. Підхоплюємо будь-які ідеї, що можуть розширити наш світогляд», – ділиться секретами творчого процесу Тетяна Надолінська.

Зараз в тренді саме українська музика, але «Диво» ніколи не копіює чуже виконання, завжди намагається віднайти свій погляд на музичний твір. Іноді навіть незначне зміщення акцентів, перекладення на двоголосся замість співу в унісон чи додавання інструментальних елементів створює цікаву авторську версію. Є, наприклад, в репертуарі хору пісня «Люди» («Люди-тополи в полі хитаються...»), виконана в акапельному стилі з Body percussion, коли ритми та звуки утворюють за допомогою рухів тіла.

– Війна змінила наш репертуар, – констатує Тетяна Надолінська. – Якщо раніше було трошки більше якоїсь американської музики, розважальної, то нині робимо акцент на дослідженні музики української. Шукаємо, наприклад, старовинні колядки, записані десь на Донеччині чи Луганщині. Тобто прагнемо відшукати своє, а не позичити в когось.

У хоровому колективі діти розвивають свій талант, художній смак і, що не менш важливо, знаходять емоційну підтримку у складних реаліях війни.

Вихованці

Випускниця студії «Диво калінове» 21-річна студентка Юлія пригадує, як прийшла на хор дитиною, у п'ятому класі. Раніше

Продовження на с. 24

Закінчення. Початок на с. 25

виконувала оперний репертуар, потім обрала інший напрям – звернулася до естрадної пісні. «Я відчуваю, як вдосконалююся, змінююся, зростаю і у вокалі, і в житті», – ділиться Юлія.

На концерті дівчина захопила якимось неземним щемливим виконанням народної пісні «Ой, полечко-поле».

– Це про наших героїв, – каже Юлія. – Кожен свій виступ я присвячую своєму нареченому, який поліг на війні. Він був добровольцем бригади «Азов». Загинув на Донеччині між Нью-Йорком та Торецьком. Ми мали одружитися, але не встигли. Тому зараз весь цей біль і кохання до нього я переношу в пісні, і особливо у «Полечко», яке ми виконуємо в дуеті з Дарією Бондар. Коли важко, приходжу на хор і співаю, – це дуже допомагає.

У двох дівочих голосах поєдналася крихкість і надзвичайна внутрішня сила, яка вселяє віру в наше майбуття. А ще в їхньому виконанні відчувалася історична тяглість української співочої традиції, яку не здатні знищити жодні російські загарбники.

– Голос формується у підлітковому віці, але Бог з народження вже наділив своїм талантом кожного, – нагадує Оксана Калінчук. – Як педагог я можу щось порадити чи спрямувати, сказати: «Дівчинко, у тебе народний вокал, ось де твоя перевага!». Але ніколи не критикую, бо для хору надзвичайно важлива сприятлива психологічна атмосфера.

У хорі не змагаються, хто краший, а розвивають вміння чути та підтримувати іншого, бо лише так народжується диво колективної співтворчості!

– Серед наших дітей немає конкуренції, – зауважує пані Оксана. – Я завжди кажу так: усі голоси неповторні, але кожному Бог роздав свій тембр, свою вокальну долю.

Анна ЛУКАНСЬКА,
журналіст,
спеціально для «ОіС»

Володимир ЄВТУХ,
професор Українського
державного університету
імені Михайла Драгоманова,
доктор історичних наук,
член-кореспондент НАН України

Український етнос як складний соціокультурний феномен

Інформація з різних галузей соціогуманітарного знання дозволяє поглянути на український етнос як складний соціокультурний феномен і сформулювати його міждисциплінарне визначення. Характеризується спільністю предків, спільністю рис культури, мови, психіки, стійким рівнем свідомої приналежності до етнічної спільності. Для великої частини українців прагнення до побудови власної національної держави було одним з найпотужніших факторів, що об'єднують їх і зміцнюють позиції етносу. Іншим важливим чинником цього об'єднавчого процесу є наявність (так чи інакше) у різних частин українців та їхніх нащадків зазначених ознак етносу. Ці дві ознаки дозволяють дивитися на українців, де б вони не жили, як на цілісний феномен.

Поняття та формування українського етносу

Формування українського етносу пов'язано з етногенезом українців. Найпоширенішою теорією щодо цього є ранньосередньовічна теорія про те, що українці розвивалися за універсальними законами етнічного розвитку середньовічної Європи на основі автохтонних засад: це означає, що ядро українців становить населення, яке проживало на території сучасної України попередніх історичних періодів.

Нині українці та їхні нащадки проживають майже в сотні країн світу. Говорячи про український етнос, треба враховувати, що в територіальному вимірі він складається з двох частин: українців, які знаходяться в географічних межах держави «Україна» та поза її території. Різне середовище по-різному впливає на частини феномена, тому географічна територіальна перспектива аналізу українського етносу є так само важливою, як і перспектива його внутрішнього розвитку. Для розуміння трансформаційних процесів українського етносу необхідно подивитися на етнічне середовище, в якому знаходяться його частини, і з якими етносами взаємодіють українці чи їхні нащадки.

Найсучасніший аспект

Етнос став предметом наукового інтересу українських дослідників наприкінці XIX – на самому початку XX ст. Природно, що в центрі їхньої уваги український етнос. Такий інтерес викликаний, на мою думку, активізацією національного руху на території, населеній українцями, які в тій чи іншій формі прагнули

здобути незалежність. Серед вітчизняних авторів у дослідженні феномену «український етнос» у різні періоди – історики, етнографи, етнологи, соціологи, політологи, культурологи, мовознавці: Михайло Брайчевський (1924-2001), Ярослав Дашкевич (1926-2010), Михайло Грушевський. (1866-1934), Ярослав Ісаєвич (1936-2010), Василь Лісовий (1937-2012), Олександр Потебня (1835-1891), Михайло Вівчарик (1941-2003), Валентина Борисенко, Ярослав Грицак, Іван Монолатій, Всеволод Наулко, Олександр Нельга, Михайло Степико, Володимир Трошинський, Костянтин Тищенко, Володимир Євтух, Леонід Залізняка та інші. Предметом їхнього розгляду стали питання історичного розвитку, етнокультурного контексту формування українського етносу, спілкування з іншими етносами в різних частинах України, ідеологічної ролі етносу в розбудові української політичної нації.

Тема привертає увагу також зарубіжних дослідників: Олі Гнатюк (Польща), Всеволода Ісаєва (Канада), Андреаса Каппелера (Австрія), Романа Шпорлюка (США), Герхарда Саймона (Німеччина), Ендрю Вілсона (Велика Британія) та інших. Деякі етнічні проблеми вони аналізували здебільшого в контексті становлення та функціонування української нації.

Українці в етнопатрістичній структурі населення країни

На території України проживає переважна більшість представників українського етносу. Українці складають близько 78% населення країни. Завважу, що нині складно визначити конкретну їхню кількість, оскільки у висліді російської агресії значна частина українців

мігрувала з материкової частини. Згідно з останнім переписом населення (2001 р.) сучасну Україну населяють представники понад 130 етнічних груп (термін Жан-Лу Амселля). Поліетнічний склад населення України – явище, яке сягає корінням у минуле. До нинішньої поліетнічності країни призвели два шляхи: переселення та відокремлення самостійних народів від давньослов'янських племен, що проживали на території Київської Русі (XI–XII ст.).

Останніх ми називаємо автохтонним населенням – етнічними спільнотами, що сформувалися на основі трьох слов'янських племен (українців, росіян, білорусів). До слова, я пропоную розрізняти терміни «росіяни» та «руссіє» і застосовувати для цього роду людей на території України останній термін, оскільки, на мою думку, він відповідає їхньому статусу в Україні.

Інше населення є алохтонним – етнічними спільнотами, які сформувалися на основі людей, які прибули на територію сучасної України або проживали на територіях, що входили до України в різні періоди (вірмени, угорці, євреї, молдавани, поляки, румуни та ін.), а також на основі нових етносів – переселенців.

В Україні є кілька етнічних ареалів: Крим (вірмени, кримські татари, російсько-руссіє, українці), Буковина (молдавани, гагаузи, руссіє, румуни, українці), Одеська область (болгари, гагаузи, молдавани, руссіє, українці), Закарпаття (угорці, роми, руссіє, українці).

Що стосується розподілу українців по території країни, то вони становлять більшість населення в усіх областях, крім Криму: від понад 57,0% у Луганській до майже 98,0% у Тернопільській. У 19 регіонах кількість українців перевищує 80,0%; 85,0% українців визнають українську мову рідною.

Говорячи про динаміку українського етносу і особливо про його згуртованість, треба мати на увазі, що всередині етносу існує кілька субетносів й етнографічних груп, які мають свою етнокультурну специфіку. Це гуцули, бойки, лемки, подільці, поліщуки. Вони зберігають і розвивають особливості в традиціях, звичаях, народній творчості та поведінці, які відрізняють їх одна від одної та надають певної своєрідності українському етносу

як цілісному утворенню.

«Українці за кордоном» як частина українського етносу

Теоретичні зауваження. Це явище є багаторівневим і включає різні категорії: діаспора, емігранти, тимчасові жителі, які залишаються в країні з метою ведення бізнесу, працевлаштування, навчання та тривалого перебування у родичів, які емігрували. Основними характеристиками, які ідентифікують осіб як «закордонних українців», є їхня етнічна приналежність, самоідентифікація та їхній внесок у підтримку та розвиток української етнічності за кордоном і ситуативно в Україні. Діаспора представляє найбільшу кількість «українців за кордоном» і становить високий рівень етнічної ідентичності та є найактивнішою у збереженні та розвитку української культури за межами країни. Чисельність діаспори становить приблизно 18–20 *млн* (за останніми підрахунками). До цієї групи належать люди українського походження, які покинули свою Батьківщину в різні періоди, та автохтонне українське населення, яке проживало в інших країнах внаслідок історично відновлених кордонів на сході та півночі України (Білорусь, Росія), а також на заході (Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина). Більшість діаспори та кількість осіб українського походження, які проживають за межами угруповання «українці за кордоном», становлять репрезентативне населення, яке, з одного боку, має достатньо високий рівень етнічної ідентичності, а з іншого – подвійну чи потрійну етнічну ідентичність, яка формується під час взаємодії з вихідцями з інших країн та місцевим населенням. Вони, як вважає Т. Холлі, можуть мати різні ідентичності: громадянську, етнічну, гібридну та атомізовану.

Першим джерелом формування української діаспори стала еміграція, яка активізувалася протягом останніх десятиліть і є другою за величиною складовою «українців за кордоном». Однак не всі емігранти нині інтегрувалися в діаспору; деякі з них прагнуть інтегруватися в основні (в етнічному сенсі також) суспільства, в якому вони живуть. Це передбачає відмову від певних маркерів української ідентичності. Особливу категорію становлять мігранти, які покинули країну під тиском нестабільності та військових дій

у Криму та повномасштабної російської агресії з 2022 року. Найактуальнішими проблемами таких вимушених міграцій є соціальні пріоритети. Тому підтримка етнічної та культурної ідентичності відсувається на другий план.

Третю групу українців становлять особи українського походження, які тимчасово проживають в інших країнах. Ця група настільки мала, що не має суттєвого значення; вона більш ситуативна, про що свідчить спорадична участь у деяких заходах, пов'язаних з українською ідентичністю. Про це свідчить участь у демонстраціях та зборах коштів на підтримку європейських прагнень України та боротьби з агресією з боку Росії. Громадяни України, які перебувають у короткострокових або довгострокових відрядженнях за кордоном, рідко беруть участь у подібних заходах.

Вихідці з України та їхні нащадки, як було сказано вище, живуть більш ніж у ста країнах. За географічним положенням можна виділити три основні території: Західну (країни на захід від України, включаючи Східну та Західну Європу, Північну, Центральну та Південну Америку та країни Балтії), Східну (країни на Схід від України – Росія, країни колишнього Радянського Союзу (Вірменія, Азербайджан, Грузія, Казахстан, Таджикистан, Туркменістан, Узбекистан), країни Південно-Східної Азії) та Південну (країни Африки, Австралія, Нова Зеландія).

Попередниками «українського зарубіжжя» (1608–1880) можна вважати такі рухи: переселення козаків до Туреччини та Західної Європи після поразки під Полтавою (1709), переселення козаків до Добруджі в Османській імперії (тепер Румунія) та до Поволжя та Уралу в Російській імперії після зруйнування Запорізької Січі (1775 р.) Катериною II та будівництво поселень на Закарпатті.

Інтенсивне переселення українського люду та формування українських етнічних поселень у багатьох країнах відбувалося протягом чотирьох хвиль: 1) остання чверть XIX ст. – до початку Першої світової війни; 2) період між двома світовими війнами; 3) період після Другої світової війни; 4) роки незалежної України. Для кожної з цих хвиль були характерні особливості, пов'язані з їхньою кількісною, демографічною, соціальною, етнічною

Закінчення. Початок на с. 24.

структурою та етнічним середовищем у країні проживання. Наприклад, чисельніша еміграція з України мала місце до і під час першої хвилі, майже 1 **млн** осіб переселилися на Північно- та Південноамериканський континенти і понад 3,5 **млн** були майже асимільовані – у різних частинах Радянського Союзу; найменшою була еміграція з України під час четвертої хвилі (кілька сотень тисяч осіб).

Сприятливі умови для функціонування феномену «українці за кордоном» у контексті його кількісного виміру здебільшого наявні на територіях формування етнічних ареалів та етнічних анклавів українців, зокрема в США (метрополії Детройт, Нью-Йорк, Чикаго), Канаді (Альберта, Манітоба, Саскачеван), Австралії (Мельбурн, Сідней), Казахстані. (північні райони країни, Алмати), Росія (Алтай, Далекий Схід, Західний і Східний Сибір, Краснодарський край, Магаданська обл., Москва, Поволжя, Санкт-Петербург, Ставропольський край, Якутія), Польща (кордон з Україною), Румунія (Бухарест, прикордонні землі) і Словаччина (словацько-українська прикордонна зона).

Географічне розташування представників українського етносу відіграє важливу роль в ідентифікації їхніх культурно-звичаєвих традицій і, загалом, щодо рівня єдності «українців за кордоном», а також трактування явища як структурованого і цілісного. Відомо, що традиційно, особливо під час першої та другої хвиль, емігранти із Західної України рухалися на захід, а вихідці з центральних та східних областей України мігрували переважно на схід. Ця тенденція вплинула на характер життя в різних етнічних середовищах. Культурні традиції та звичаї західноорієнтованих людей з України відзначалися суто українською етнічністю (певною мірою субетнічними вкрапленнями бойків, гуцулів, лемків) і водночас етнічністю вихідців з інших країн, з якими вони взаємодіяли, в межах різних етнічних і політичних держав – Польщі, Румунії, Словаччини та Угорщини. Більшість українських етнофорів¹, які мігрували на Схід, перебували під впливом російських етнічних чинників (у складі Російської імперії) і, відповідно, були глибоко позначені

радянською ментальністю. За часів незалежної України кількість українських етнофорів на східних теренах не збільшується, оскільки основними напрямками четвертої хвилі є Північна Америка та Європа.

Зважаючи на перераховані вище обставини, поняття «західна діаспора» та «східна діаспора» мають не лише географічне значення, а й відображають реальність соціокультурної відмінності двох гілок діаспори з їхніми законами та закономірностями розвитку. Частина українців, які географічно належать до «східної діаспори», вирізняється у соціальному сенсі. Йдеться про тих українців, які живуть в країнах Азії, і на їхній соціальний і культурний розвиток впливають обставини розвитку в цих країнах. Тому соціалізація представників двох гілок відбувається з певними відмінностями, особливо щодо можливості соціальної мобільності та збереження етнічної та культурної ідентичності. Ці процеси є інтенсивними у державах, політика яких базується на засадах демократії. Етнополітична поведінка емігрантів з України та їхніх нащадків під час кризи російсько-українських відносин (з 2014 р.) стала незаперечним доказом цього: громадяни та негромадяни українського походження в різних країнах Заходу активно протистояли російській агресії щодо України, тоді як українські етнофори в Росії майже не діяли. Крім того, країни з вищим рівнем демократії, зокрема європейські країни, де живуть українці, мають значно вищий рівень толерантності до інших країн: це Австрія, Бельгія, Велика Британія, Іспанія, Італія, Німеччина. Незважаючи на обмежувальні заходи (наприклад, імміграційні квоти), і враховуючи вагомий внесок людей українського походження в соціальний і культурний розвиток Сполучених Штатів і Канади та їхню глибоку вкоріненість у суспільному житті цих країн, вони мають такі ж можливості соціальної мобільності, як і місцеві жителі та громадяни інших національностей.

Соціально-культурну діяльність емігранти з України здійснюють через суто етнічні товариства та участь у діяльності місцевих жителів – передусім у США і Канаді. Ці громади полегшили адаптацію до нових умов життя та інтеграцію в нове суспільство. Найбільш успішними

тут були компанії допомоги, банки та етнокультурні організації. Перші два типи організацій надавали матеріальну та фінансову допомогу вихідцям з України, а інші відповідали за збереження елементів української культури, традицій і звичаїв, за сприяння зв'язкам з етнічною батьківщиною.

Зусиллями культурних закладів є збережені «острівці» української ідентичності в США, Канаді, Бразилії та Аргентині. У Сполучених Штатах до цих установ можна віднести Українську Вільну Академію Наук з її філіями в США та Канаді; Художній музей України в Детройті, Нью-Йорку та Чикаго; музей під відкритим небом «Культурна спадщина українського села» (Альберта, Канада); Наукове товариство імені Шевченка, Центр демографічних і соціально-економічних досліджень українознавства в США; Музей української культури в Свиднику (Словаччина), Українська державна школа в Ризі (Латвія) тощо. Під час відзначення певних історичних дат і подій в історії українського народу чи населених пунктів, культурні фестивалі своєї етнічної спільноти чи представлення українського мистецтва на інших етнічних фестивалях є вагомими маркерами української етнічності. Потужним чинником згуртування «зарубіжних українців» та формування їх іміджу як частини ширшого історичного та соціального феномену «українського етносу» є започаткування кількох масштабних і потужних проєктів та діяльності українських головних організацій. До них належать Українська Всесвітня Координаційна Рада, що складається з некомерційних організацій з України та поза її межами, з метою відстоювання та захисту мовних, освітніх, соціальних і культурних інтересів українців у всьому світі; Світовий Конгрес Українців (СКУ), що об'єднує Українські центральні крайові представництва 28 країн Північної та Південної Америки, Європи, колишнього Радянського Союзу та Австралії, та Європейський Конгрес Українців (ЄКУ), що займається питаннями українців, які проживають у країнах Європи. До цього списку можна додати Світову Федерацію Українських Лікарських Товариств, Асоціацію Української Культури.

¹ Етнофор – індивідуальний носій певної етнічної культури

Володимир ІЛЬІН,
професор Київського
національного університету
імені Тараса Шевченка,
доктор філософських наук,
професор, член-кореспондент
НАПН України

Національна ідентичність у контекстах історичної пам'яті

так і вимогу певного статусу, що передбачає визначення (визнання) за спільнотою вищого статусу або ж принаймні рівного з іншими групами. Цей статус підтримують соціальні інститути – право, релігія, політика. А також система освіти, що надає знання з історії, національної мови, культури тощо. До цього потрібно додати активну участь національної спільноти в чинній політичній системі, боротьбу за територіальний суверенітет.

Усе разом стає умовою формування того, що у науково-гуманітарних дискурсах називають національною ідентичністю. В останні десятиліття важливим фактором формування національної ідентичності став етос історичної пам'яті, що ми спостерігаємо в українській ситуації. Але що таке історична пам'ять?

З 80-х років минулого століття поняття «пам'ять» постало в центрі уваги різних соціальних і гуманітарних дисциплін. Початковий імпульс досліджень у цій сфері поклала літературна подія: передмова французького історика П'єра Нора «Між пам'яттю та історією» до антології «Місце пам'яті» (1984). В ній пам'ять протиставлено історії як принципово іншому способу дотику до минулого. За десять років німецький історик Ян Ассман стверджував, що навколо поняття «пам'ять» складається нова парадигма наук про культуру, завдяки якій різноманітні феномени – мистецтво, література, політика, суспільство, релігія і право – постають у новому контексті.

Вийшовши за межі академічного світу, пам'ять перетворилася в привід і знаряддя для конфліктів як у межах локальних спільнот, так і всередині держав, суспільств, у міжнародній політиці тощо. У

2002 році в контексті «меморіального буму» в гуманітарних науках у низці історичних, філософських і культурологічних робіт констатувався наступ епохи «всесвітнього торжества пам'яті». Прикмети цього «торжества» концептуалізувалися в наступних положеннях:

- критика офіційних версій історії і повернення витіснених складових історичного процесу;
- повернення пам'яті репресованих спільнот, народів і окремих індивідів, чия історія ігнорувалася, приховувалася або знищувалася;
- розвиток генеалогічних пошуків та створення сімейних історій;
- активна організація різного роду меморіальних заходів;
- юридично-правове зведення рахунків з минулим, яке суперечить політичним і державним інтересам сьогодення;
- зростання числа різноманітних музеїв, пам'ятних місць, меморіалів тощо;
- бурхливий розвиток «індустрії спадкоємності»;
- посилення чуттєво-емоційного складника у ставленні до створення архівів і відкриття доступу до документів;
- підвищена увага до теми травм, горя, страждань і т.д. в минулому.

Міркуючи про причини популярності досліджень пам'яті, історики і філософи пропонують ряд положень, які можна згрупувати у три групи:

- *дисциплінарні*, які відносяться до ситуації всередині академічного середовища, загального стану гуманітарних наук і викликів сучасності;
- *соціальні*, пов'язані з радикальними змінами структури суспільства епохи глобалізації;
- *медійні*, такі, що заперечують тези і висновки істориків як єдиних експертів у минулому.

З погляду дисциплінарного підходу, інтерес до проблеми пам'яті започатковано в роботах з історії колективної ментальності. Дослідження народної культури, місцевих звичаїв, традицій, структури мислення і структур повсякденності – у зв'язку всіх цих тем «з інертною силою минулого» історики так чи інакше підходили до питання про характер і ресурси національної ідентичності. В ній поняття «пам'ять» зайняло місце головного терміна, можливо, найбільш важливого в культурній історії. Доцільно порівняти інтелектуальну моду на пам'ять з модою 1970-х на дослідження ментальності.

Дослідники вважають, що виникнення і швидке зростання популярності категорії «історична пам'ять» є відповіддю на критику ідеологій 1960–1970 рр., що розглядали використання образів минулого виключно в негативному ключі як засобу навіювання «хибної свідомості». Зміна парадигм пов'язана з новими категоріями: «соціальне уявлення» (Жан Лакан), «уявлені спільноти» (Бенедикт Андерсон) і «колективна пам'ять» привели до нормалізації ситуації. Замість критичного ставлення до образів як переважно засобів маніпуляції прийшло усвідомлення необхідності для людини звертатися до образів і колективної символіки. Ментальні, матеріальні й медіальні образи виконують важливу функцію, коли спільнота хоче виробити певне уявлення про саму себе.

Соціальні причини «меморіального буму» рубежу 1980–1990-х рр. та інтерес до минулого можна пов'язувати з трьома широкими соціальними рухами: студентськими

Закінчення. Початок на с. 27

заворушеннями 1960-х рр., коли молодь різних країн почала задавати питання про «незручне» минуле своїх батьків; підйомом антиколоніальної боротьби, яка кинула виклик домінувальним наративам стосовно історії та її впливу на сьогодення; відродженням націоналістичних рухів по обидва боки «залізної завіси».

«Меморіальний бум» пов'язують також з двома загальнорічковими процесами: «прискоренням історії» (Данієл Гелеві) і деколонізацією. Втративши уявлення про телеологію історії (у всіх трьох можливих її варіантах: майбутньому як реставрації минулого, як прогресі або як революції), сучасна епоха втратила знання і про те, що з минулого має зберігатися в теперішньому. Результатом цієї невизначеності стало нав'язливе бажання «благородно» і нерозбірливо зберігати будь-які видимі знаки і матеріальні сліди, які можуть стати (можливо) свідченням того, «хто ми є або ким ми були». Відчуття втрати привело до домінування пам'яті над історією при паралельному, практично неконтрольованому, збільшенні кількості інститутів, що відповідають за неї – музеїв, архівів, бібліотек, колекцій і банків даних.

Наразі, дослідження демонструють вплив інформаційно-цифрової революції, нових засобів електронної фіксації, зберігання і відтворення інформації на «меморіальний бум». Кожна подія нині оцінюється як «майбутнє минуле», гідне фіксації, так само, як історія життя кожної людини. Усе це супроводжується розвитком масмедіа, електронних медіа, соціальних мереж.

Таким чином, пам'ять про минуле (історична пам'ять) зайняла одне з ключових місць у формуванні суспільної свідомості, колективної пам'яті,

сегментом якої є національна ідентичність.

Історична пам'ять у цьому контексті є складовою культури, що формує певний тип особистості. Національна самосвідомість та ідентичність також ототожнює себе з конкретною культурою певного соціуму. В історичну пам'ять як атрибут культурної ідентичності входить віра, конфесії, історичні персонажі, які відіграли ключову роль у творенні держави, «герої», якими пишається народ, а також «жертви», які віддали своє життя і сили за країну, видатні діячі науки, культури, мистецтва, пам'ятні і знаменні дати, місця, що священні для народу, знакова система (прапори, герби, гімни) тощо. Наголосимо, що практично усі форми національної самосвідомості пов'язані з впливом історичної пам'яті, результатом чого постає національна ідентичність.

Разом з тим не потрібно забувати, що картини минулого можуть бути використаними в суто негативному аспекті як засіб маніпуляції свідомістю людини і спільнот. Адже колективна пам'ять завжди опосередкована складними механізмами свідомої маніпуляції з боку еліт, а також і неусвідомленого засвоєння її пересічними членами певної спільноти. Соціальні межі не лише конструюють значення минулого для пам'яті індивіда, вони також створюють історичне уявлення, що обумовлює відбір та інтерпретацію фактів минулого. Мобілізація пам'яті і колективних уявлень про минуле є частиною політичного процесу, оскільки «контроль над пам'яттю є формою влади» (Г. Гірш).

Практика показує, що сучасні політики використовують історичні аналогії, щоб обговорювати важливі питання дня нинішнього. Вони маніпулюють пам'яттю, щоб легітимізувати зміни або їх відсутність, спираючись на міфи,

важливі для соціуму. Але маніпуляція – це спотворення фактів, тому далеко не завжди їх метою є формування правдивої концепції минулого. Хоча, як правило, дискусії про минуле тривають всередині одного суспільства, однак пам'ять може перетворитися і в інструмент міжнародних відносин. Приклад – проблема «волинських подій» 1943 року, яка створила певну напруженість між Україною і Республікою Польща.

Наше сьогодення, яке називають епохою постпостмодерна, втратило знання про те, що з минулого має зберегтися нині. Результатом цієї невизначеності стало нав'язливе бажання, особливо в тих політичних ситуаціях, коли виникає потреба переформування ідентичності, зберігати ті історичні події, які мають засвідчити правильність політичної позиції, що проводить держава. Або, навпаки, стверджувати помилковість і навіть злочинність минулого, що призводить до деконструкції смислу тих чи інших історичних подій. Прикладом може бути деколонізація (звільнення народів, етносів, груп і окремої людини), що викликало до життя потребу в ствердженні власної ідентичності через звернення до минулого. Виникаючи в самих різних формах, пам'ять меншості призводить до суперечності з пам'яттю націй і навіть ставить під сумнів можливість колективної пам'яті. Приклад – США, де відносно недавно пройшла потужна хвиля формування національної ідентичності «афроамериканців».

Пам'ять, на відміну від історії, яка завжди належала владі, – сама володіє потенціалом демократичності і протесту. У межах деконструювання минулого історична наука стала сприйматися як інструмент домінування владних структур, тому розуміння нею минулого було поставлено під

сумнів. Зрештою, все більш привабливою стає ідея створення нової свідомості, нової ментальності і, насамкінець, нової ідентичності.

Як уже зазначалося, формування ідентичності – складний процес, на який впливає багато факторів. Стосовно політики, то вона працює не зі всім масивом знання про минуле, а з його *актуалізованою версією*. Тобто історичними подіями, історичними постатями й символами, які наділяють смислами, в тій чи іншій мірі значущими для сучасних політичних і культурних практик. Прикладом є «декомунізація», оголошена в Україні після Революції гідності, що спричинила масове перейменування міст, сіл, вулиць, ліквідацію одних пам'ятників і спорудження нових, реабілітацію тих історичних постатей і героїв, які ще відносно недавно кваліфікувалися як зрадники і вороги.

В контексті історичної пам'яті виокремлюється «політика пам'яті», до якої відносять публічні дискурси стосовно минулого, яке не сприймається однозначно. З позиції інституціонального підходу політика пам'яті описує зусилля політичних еліт, їх прибічників і противників з конструювання значення минулого та його широкого розповсюдження або нав'язування іншим членам суспільства.

Однак не потрібно обмежуватися лише політичним виміром. Адже в цьому випадку ігнорується культурна сфера, яка здійснює більш широкий вплив на політичний вираз колективних спогадів. Політика пам'яті може виступати простором діалогу різних суспільних сил, виступаючи інструментом як подолання внутрішньонаціональних і міжнаціональних конфліктів, так і породження нових. Але це можливо в умовах демократії, де існує свобода думки, свобода слова, свобода совісті.

Василь ТКАЧЕНКО,
головний науковий співробітник
Інституту всесвітньої історії НАН України
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

Рішення було ухвалене ніби й не з кондачка: питання про ужорсточення санкцій щодо РФ уже розглядали і в лютому, і в березні, і в квітні 2025 року. А щоб досягнути витоків й вектор цієї тяганини навколо чи то карального, чи то виправного заходу, досить було звернути увагу на пост Трампа від 27 травня у тій же мережі: «Володимир Путін не розуміє, що якби не я, з Росією вже сталося б багато дуже поганих речей. І я маю на увазі ДУЖЕ ПОГАНИХ. Він грає з вогнем».

Наведене визнання Трампа претендує на статус одкровення: виявляється, що коли на глобальному рівні з боку імперського Кремля відбувається «гра з вогнем», то Дональд Трамп бере на себе роль гаранта безпеки Росії. Адже він запевняє, що без його участі «з Росією вже сталося б багато дуже поганих речей». І це в той час, коли з діагнозом «божевільня» кремлівського верховоди Росія насправді стала реальною загрозою для справи миру і безпеки у всьому світі.

І яке ж ставлення Кремля до виставленого Білим домом діагнозу? Не від самого Путіна – мовляв, не царське це діло. У бій було кинуте перевіреного поплічника – заступника голови Ради безпеки РФ Дмитра Медведєва. Той вдався до старого методу «ядерного шантажу» і прозоро натякнув, що, мовляв, американцям не годилося б забувати про «одну справді погану річ – Третю світову війну».

Американська сторона теж не забарилися з відповіддю. Щоб укоротити російського чиновника, спецпосланець президента США Кіт Келлог заявив: «Розпалювання страху перед Третьою світовою війною – це прикрий, безрозсудний коментар Медведєва, який не відповідає

Цей божевільний світ імперської політики

Наприкінці травня 2025 року 47-й президент США Дональд Трамп написав у Truth Social, що Путін достеменно з'їхав з глузду: «З ним [Путіним] щось сталося. Він геть збожеволів». Наразі прояснилася що ж сталося: масовані атаки Москви проти України господар Білого дому пояснив тяжким діагнозом патологічного стану здоров'я Путіна. Лікувати цю недугу Трамп пообіцяв введенням проти агресора ще суворіших санкцій.

вимогам світової держави». Келлог додав, що президент США Дональд Трамп працює над тим, аби «зупинити війну та припинити вбивства». Тож закликав Росію «припинити вогонь зараз», а також нагадав, що США все ще очікують отримати від Росії обіцяного нею «меморандуму» про перемир'я.

Заглянути в очі

На що покладався президент США Дональд Трамп, сподіваючись на позитивну відповідь від кремлівського бонзи Путіна? Уже ж не раз західні політики намагалися заглянути Путіну в очі й побачити там гідного довіри співбесідника. Й неминуче помилялися. Хіба що за виключенням далекоглядного сенатора Джона Маккейна, який ще у 2016 році застерігав 45-го президента Дональда Трампа від його занадто м'якої позиції щодо російського президента, оскільки «Володимир Путін – головоріз і вбивця, кілер та агент КДБ». Тож на що ж могла розраховувати Америка, вибудовуючи стосунки із цим виплодом радянських спецслужб? Апелюючи до Трампа в ефірі телеканалу CBS, Маккейн застерігав, що Путіна не можна недооцінювати: «Давайте називати Путіна тим, чим він є. Чи означає це, що ви не повинні мати з ним справу, чи не вести переговори? Звичайно, з ним доведеться розмовляти. Але робити це [треба] так само, як Рональд Рейган [щодо СРСР] – тобто з позиції сили».

Два роки по тому, у 2018 році, Маккейн повторив свої слова про те, що Путін – «головоріз, вбивця, кілер і агент КДБ» в ефірі CNN: «За його наказом під покровом Кремля був убитий Борис Немцов». А ще тут доречно було б згадати, як під час своєї президентської кампанії у 2008 році Маккейн іронічно перефразовав Буша-молодшого, заявивши: «Я подивився в очі Путіна і побачив три речі: К. Д. Б».

Чи можна було після цих нищівних характеристик члена Республіканської партії США Джона Маккейна робити вигляд, що у однопартійців Дональда Трампа не було опрацьовано належного ставлення до кремлівського зверхника? Адже іншому члену Республіканської партії США Джорджу Бушу-молодшому уже довелося спіткнутися в оцінці досвідченого функціонера КДБ Володимира Путіна. Щоправда, перший коментар Буша-молодшого був озвучений ще в далекому 2001 році на їхній спільній конференції у Словенії: «Я подивився цій людині в очі. На мій погляд, він прямолінійний і заслуговує довіри. У нас був прекрасний діалог. Я зміг відчути його душу, це людина глибоко віддана своїй країні та її найвищим інтересам. <...> Я не запросив би його до себе на ранчо, якби я не довіряв йому».

Однак, як детально описувала у 2014 році New York Times, погляди 43-го президента США Джорджа Буша щодо Путіна з часом змінилися кардинально. Тут зіграла свою роль і американська військова кампанія в Іраку, і брутальний тиск з боку Путіна на внутрішню опозицію в Росії. Уже в 2006 році Буш-молодший так описував свої дискусії з Путіним прем'єр-міністру Данії, який приїхав до США з візитом: «Він [Путін] не надто добре поінформований. Це все одно, що сперечатися з восьми-класником, який плутає факти. Через кілька тижнів після цього Буш сказав іншому іноземному лідерові, що втратив надію знайти спільну мову з Путіним: «Я думаю, що Путін більше не демократ. Він цар. Думаю, ми його втратили».

Масове прозріння?

Подальша еволюція у сприйнятті Путіна провідними політиками Сполучених Штатів тривала у тому ж напрямі – серед

Продовження на с. 30

Продовження. Початок на с. 29

світових лідерів він зажив чи не найгірших характеристик. Не удостоюючи президента США Барака Обаму якимись видатними чеснотами у його ставленні до України, маємо, однак, віддати належне його високому освітньому рівню й прозорливості у ставленні до тих чи інших осіб світового політикуму. Про це зокрема писав у 2016 році головний редактор журналу *The Atlantic* Джеффри Голдберг у великому матеріалі «Доктрина Обами». Описуючи ставлення Обами до світових лідерів, Голдберг зазначав, що у роки свого президентства Обама вважав Путіна «недурною» людиною, але при цьому «головорізом, який не розуміє, що відповідає його власним найвищим інтересам». Подібні оцінки читаються і в словах самого Барака Обами. Так, у 2015 році після саміту Великої сімки в Німеччині Обама заявив про Путіна в контексті анексії Криму: «Йому треба прийняти рішення. Чи продовжує він руйнувати економіку своєї країни та розтягувати ізоляцію Росії в гонитві за хибним бажанням відновити «славу» радянської імперії – чи ж він визнає, що для величчя Росії немає потреби порушувати територіальну цілісність та суверенітет інших країн».

Показово, що Обама пов'язував хибні уявлення Путіна щодо глобальних проблем із тим, що його світогляд був «дуже сильно пов'язаним із радянським минулим». Цікаво й те, що уже полишивши свою посаду президента, Обама дозволив собі у своїй книзі мемуарів «Земля обітована» ще відвертіше охарактеризувати президента РФ. На переконання Обами, Путін був «до болю знайомим» типажем, якого можна було порівняти з «районним ділком [ward boss], який при цьому має ядерну зброю та право вето в Радбезі ООН». Обама пояснював свої ремінісценції аналогіями із американського життя: «Путін дійсно нагадав мені людей, які колись керували чиказькою мафією або Таммані-холлом [корумпована спільнота політиків у Нью-Йорку на рубежі XIX–XX ст.] – жорстоких, кмітливих, позбавлених сентиментів персонажів. Вони знали те, що знали, ніколи не виходили за рамки свого вузького досвіду і вважали заступництво, хабарництво, здирництво, шахрайство, а часом і насильство правомірними способами вести справи». А головне, як на тому наполягав Обама, таким людям «не можна було довіряти».

Така непересічна особистість як Роберт

Гейтс, що очолював ЦРУ (1991–1993) та Пентагон (2006–2011) під час своєї першої зустрічі з Путіним теж розповідав своїм колегам, що, на відміну від Буша, «подивився Путіну в очі, та, як і очікував, побачив **холоднокривого вбивцю**». Гілларі Клінтон, колишня Держсекретар США і екскандидат в президенти США рішуче відмежувалася від спроб деяких колег «відкрити душу російського президента»: «Він [Путін] був агентом КДБ. У нього немає душі за визначенням». Більше того, коментуючи видачу російських паспортів громадянам інших країн, як це робив Кремль у Криму і на Донбасі, Гілларі Клінтон заявила, що ці кроки Путіна нагадують їй дії нацистського лідера задля «захисту» етнічних німців: «Якщо пам'ятаєте, це те, що робив Гітлер у 30-х». Так само Мітт Ромні, сенатор і екскандидат в президенти США від Республіканської партії неодноразово прямо критикував президента РФ: «Він справжня загроза стабільності і миру на планеті».

Застереження Дональду Трампу

Дехто може допустити, що Дональду Трампу бракувало часу й натхнення дослухатися до тверезих думок американських зверхників. Тоді варто згадати, як у 2018 році, на тлі улесливих заяв Дональда Трампа на адресу Володимира Путіна та його ідеї запросити російського лідера до Вашингтона, Ненсі Пелосі піддала різкій критиці таку можливість. На той час вона очолювала демократичну меншість у Палаті представників: «Лякливе загравання президента Трампа перед Путіним – це ганьба і серйозна загроза нашій демократії. Запрошення виступити на спільному засіданні Конгресу США має бути двопартійним, і спікер [Палати представників, республіканець Пол] Райан має негайно дати зрозуміти, що такого бандита, як Путін, ніхто не запрошував – і ніколи не запросить – виступати в Конгресі США».

І от нарешті в травні 2025 року Дональд Трамп вирішив додати і своє вагоме слово до характеристики, назвавши Володимира Путіна божевільним. Такий діагноз, далекий від дипломатичного протоколу, вимагав належного умовиведення, принаймні якогось пояснення. За діло взявся оглядач лондонської *The Times* Марк Беннетт. Аналітик зауважив, що низка критиків уже тривалий час звинувачували Трампа у нерозумінні сутнісних рис особистості Путіна. Тож характеристика російського диктатора

як «абсолютно божевільного», до якої вдався Трамп 25 травня 2025 року, була сприйнята опонентами Кремля з належним позитивом. Тобто, зарубіжна аудиторія уже очікувала подібного діагнозу. І це стало свідченням можливого прозріння Трампа.

А що ж стосовно російських аналітиків? Тут теж відбулися певні зрушення. Зокрема поштовхом стало повномасштабне вторгнення Росії в Україну. Думки про психічний стан Путіна, його одержимість Україною стали висловлювати люди навіть з близького оточення Путіна. Віддамо належне Глібу Павловському, який у свій час працював радником Кремля з 1996-го до 2011 року, після чого став критиком президентства Путіна. Зокрема у квітні 2022 року він розкаювався, що працюючи на Путіна «я вимкнув свій мозок як аналітик і певним чином пожертвував його «франшизі Кремля і Путіна». Лише згодом, згадував Павловський, прийшло розуміння, що «я повинен був мати ширший погляд на речі, що я повинен був визнати особливості системи, яку ми будували». А тим часом «ніхто, зокрема і я сам, не усвідомлював, наскільки маніакально є одержимість Путіна Україною. Ми недооцінювали масштаби нищотності російської влади».

Отже, йдеться не просто про індивідуальні особливості кремлівського правителя. На час приходу Дональда Трампа до влади Путін уже став уособленням нищотності й підступності цієї кадебістської влади. І це головне. А вже далі може йтися про якісь психологічні збочення Путіна як персоналії. Наразі маємо таку форму діагнозу: «маніакальна одержимість Україною». І це не сьогоднішнє прозріння. Як нагадає нам Марк Беннетт, нинішній державний секретар США Марк Рубіо поставив під сумнів психічний стан Путіна ще в лютому 2022 року – за кілька днів від початку повномасштабного вторгнення. На той час Рубіо був уже заступником голови спеціального комітету Сенату США з питань розвідки. Тож зрозуміло, що у своїх судженнях він був дещо стриманим: «Хотів би я поділитися більшою кількістю інформації, але наразі можу сказати, що для багатьох цілком очевидно, що з Путіним щось не так». Однак в інтерв'ю CNN він все ж уточнив оце «щось не так» в такий спосіб: російський президент «здається має деякі нейро/фізіологічні проблеми зі здоров'ям».

І ось тут у трактуванні образу Путіна з'являється ще одна заковика: Марк Беннетт не виключає, що Путін і сам міг

долучитися до того, щоб створити власний образ «божевільного, нестабільного диктатора, щоб залякати Україну та її західних союзників». А отже, допускаємо ми, чи не тому з боку РФ офіційно не поступило жодної тобі ноти протесту проти факту образи главою іншої держави свого візаві – кремлівського зверхника – «божевільним». Адже Путін стоїчно стерпів поставлений діагноз і вперто дотримується курсу на зміцнення геополітичного впливу Росії серед адміністрації Трампа. За цих умов конфліктувати із США йому не з руки, але й іти назустріч побажанням Трампа та утриматись від авіаударів по Україні він теж не бажає.

Тобто, кремлівський бункерний тримає марку з претензією на належність своєї персони до «великої трійки»: Сі, Трамп, Путін.

Про «козири на руках»

Як довго може тривати подібне лицедейство за участю цих двох персоналій – Путіна і Трампа? Щодо Путіна якогось притомного прогнозу взагалі бути не може, адже він тупо зводить усі кроки дипломатичного врегулювання війни до спроб нав'язати Україні ультиматуми. Однак цього не скажеш про Трампа: як відомо, він може дуже швидко змінювати свою думку. А те, що риторика Трампа щодо Путіна є часто непередбачуваною, то це дозволяє Білому дому змінювати свою позицію, посылаючи на те, що «Путін божеволіє». Уже 27 травня Трамп неочікувано накинувся з критикою на російського диктатора Путіна і заявив, що той «грається з вогнем». І як у воду дивився: у неділю 1 червня Служба безпеки України за допомогою дронів вдарила по російських аеродромах.

З боку ж Дональда Трампа реакція на удари СБУ по російських літаках виявилася досить обережною. Спершу Трамп взяв паузу, а позицію Вашингтону озвучила прес-секретар Білого дому Керолайн Левіт. Її аргументація виявилася напроцуд лаконічною й стриманою: «Президент [Трамп] хоче, щоб ця війна закінчилася за столом переговорів, і він дав це зрозуміти обоим лідерам як публічно, так і приватно». Мовляв, ця війна є жорстокою з обох сторін, і в ній загинуло занадто багато людей.

Згодом із американських ЗМІ стало відомо, що Трамп був надзвичайно стриманим на публіці, коли йшлося про його особисті почуття щодо атаки України. Однак неопублічно він нібито був

у захваті від операції, хоча й висловлював занепокоєння тим, що це ще більше ускладнить його місію щодо припинення вогню. Один із співбесідників Трампа довірливо сказав: «Ми хочемо, щоб ця війна закінчилася. Ми хочемо, щоб вона деескалювалася. Тож якщо Путін у відповідь на це скажеться, то так, у президента є побоювання». Найбільш Білий дім непокоїло те, що атака була спрямована проти стратегічних бомбардувальників, які можуть нести ядерну зброю і є ключовим елементом російської «ядерної тріади»: авіація, ракетні шахти, підводні човни. Отже, Трамп був вражений тим, що зробили українці. Хай навіть Україна своїми діями й «підвищила рівень ризику». Однак, висловлюючись фігурально, Трамп мав змогу переконатися, що на руках в Зеленського є «козирні карти». І до цієї нової ситуації ще треба пристосуватися. Як складеться зовнішньополітична гра – покажуть подальші події.

Поки що, ігноруючи інтенсивні обстріли України, Трамп відкладає запровадження санкцій проти Росії, пояснюючи це шансом на мир. Опоненти зауважують, що Трамп просто ніяк не зрозуміє того очевидного факту, що диктатор не збирається закінчувати війну. Інші аналітики вважають, що в цьому топтанні на місці маємо приклад, коли висока дипломатія відверто намішана з цинічним торгом.

Гра на «дві лузи»

А поки що Трамп «грає на дві лузи». Зокрема він підтвердив свою готовність як до зустрічі з президентом України Володимиром Зеленським, так і з очільником Кремля Володимиром Путіним. Йдеться про можливі переговори у межах припинення бойових дій. Щоправда, Трамп висловив підозріння, що Путін його цинічно «водить за ніс». Все частіше господар Білого дому дистанціюється від Кремля, заперечуючи свою близьку дружбу з бункерним. Так, під час спільної прес-конференції з канцлером Німеччини Фрідріхом Мерцом у Білому домі в четвер 5 червня він заявив: «Якщо Росія перетне межі, ви будете вражені, наскільки ми жорсткі». Однак, і це показово, Трамп не уточнив, про які саме межі йдеться. Попри варварські обстріли України Трамп відкладає запровадження санкцій проти Росії. І при цьому Трамп продовжує ставити на одну дошку агресора й жертву агресії: «Ми будемо дуже жорсткими. Це може стосуватися обох країн».

Путін користується цією двозначністю і відверто ігнорує ініціативи президента США. Так, попри обіцянки, Путін всіяло затримував подання меморандуму про мирну угоду. Доки Трамп чекав на відповідь Путіна, ініціативу взяли на себе країни ЄС, запропонувавши запровадити жорсткі санкції проти Росії. Очільники ЄС наголошують, що США та їхні союзники мали б націлитися на «тіньовий флот» Росії з приблизно 500 суден, що використовуються для експорту російської нафти по всьому світу, уникаючи санкцій щодо обмеження цін на нафту, що у свій час були запроваджені США та Європейським Союзом. Мета нових санкцій – змусити Путіна піти на поступки, зокрема погодитися на 30-денне припинення вогню, на якому наполягає президент США.

Наскільки ж відповідає дійсності проголошувана Трампом політика рівного віддалення США від інтересів Росії й України? Взяти хоча б для прикладу проведену Трампом і Путіним телефонну розмову від 4 червня. Коментар Трампа щодо результатів переговорів засвідчує різне ставлення до України і Росії: «Це була гарна розмова, але не та розмова, яка приведе до негайного миру». Виявляється, що після розмови з Путіним душу Трампа бентежила нещодавно проведена Україною операція «Павутина»: «Ми обговорили атаку на російські літаки з боку України, а також різні інші атаки, які відбуваються між обома сторонами». От під час цих розмов, як стверджує Трамп, Путін сказав, що йому «доведеться дуже рішуче відповісти на нещодавню атаку на аеродроми». Після цього американський лідер написав у своїй соцмережі Truth Social, що Путін нібито рішуче налаштований відповісти на «напад України на російські літаки, котрі перебували на стоянці». При такій інтерпретації подій Україна розглядається вже як нібито агресор, якому Росія зобов'язана «відплатити» за напад «на стоянку».

І в цьому весь Дональд Трамп. А відтак не всі його словесні й несловесні інтервенції доводиться приймати за чисту монету. В його розумінні, «йде велика гра», а в ній найбільше важить те, в кого на руках (чи в рукаві?) старші козири.

Цей божевільний світ імперської політики знову засвідчує, що загроза фашизації, що охопила путінську Росію, загрожує справі миру й демократії у планетарному вимірі. І в цьому протистоянні кожен має зайняти свою позицію.

Ірина ДРАЧ,
директор Інституту вищої
освіти НАПН України,
доктор педагогічних наук,
професор

Розвиток академічних менеджерів для зміцнення університетів

Унікальною ініціативою Міністерства освіти і науки України у 2025 році стала Програма професійного розвитку академічних менеджерів (далі – Програма), реалізацію якої спрямовано на зміцнення інституційної спроможності закладів вищої освіти України та сприяння освітнім реформам. Програму реалізує Британська Рада у межах спільного проєкту МОН України та Світового банку «Удосконалення вищої освіти в Україні заради результатів» (Ukraine Improving Higher Education for Results Project – UIHERP). Ця перша загальнодержавна програма професійного розвитку академічних управлінців має стати поштовхом до ініціатив, що сприятимуть якісним змінам університетського середовища завдяки справжньому лідерству. Результатом Програми до середини 2026 року має стати приблизно 1000 підготовлених академічних менеджерів з питань трансформацій у вищій освіті, належного врядування, стратегічного та фінансового менеджменту, управління персоналом, інтернаціоналізації та інституційних змін.

Міжнародний компонент програми забезпечуватимуть кейси від закордонних партнерів. Крім того, Програма створює майданчик для регулярного прямого діалогу між посадовцями МОН України та освітянами – для поширення, обговорення та підтримки ініціатив освітньої політики. Академічні менеджери – проректори, декани, заступники деканів, директори та заступники директорів інститутів, завідувачі кафедр, керівники адміністративних підрозділів тощо – відібрані на конкурсних засадах та сформували 71 команду. На тренінгах вони опануватимуть сучасні підходи до управління закладами вищої освіти і одночасно працюватимуть над впровадженням власних ідей і рішень у практику управління в університетах. Презентація інституційних проєктів команд відбудеться на міжнародній конференції, а їхня подальша реалізація стане предметом уваги і після завершення тренінгового етапу.

З 2 квітня по 26 квітня 2025 року у Києві, Львові та Дніпрі одночасно стартував перший

цикл Програми, протягом якого 450 керівників із 61 закладу вищої освіти України розпочали навчання у сферах стратегічного планування, інтернаціоналізації, управління персоналом.

До реалізації Програми в якості експертів залучено наукових співробітників Інституту вищої освіти НАПН України: директора Інституту **Ірину Драч**, г.н.с. відділу взаємодії університетів і суспільства **Олену Оржель**, с.н.с. відділу взаємодії університетів і суспільства **Наталію Шофолову**, радника при дирекції Інституту **Світлану Калашнікову** (керівника експертної групи Програми). Впроваджуючи результати наукових досліджень, науковці Інституту проводять тренінги з університетської автономії, врядування та лідерства, відкритої науки, напрямів взаємодії та моделей комунікації університетів з громадами, соціальної відповідальності та третьої місії університетів.

Проблеми підвищення дослідницької спроможності університетів у межах реалізації Програми був присвячений

тренінг «Наука як стратегічний пріоритет. Відкрита наука». Під час тренінгу було зазначено, що проблеми підвищення якості дослідницької діяльності в університетах, наближення дослідницької сфери і реального сектору економіки перебувають у центрі уваги МОН України.

Для визначення актуальних напрямів досліджень в українських університетах було проаналізовано ключові тренди Європейського Союзу: вплив геополітики; економічні виклики, які пов'язані з геополітичною фрагментацією та переходом до кліматичної нейтральності; демографічний виклик, що стоїть перед Європою; екологічні та кліматичні кризи; енергетичний перехід; прагнення до рівності жителів ЄС; технологічне прискорення та конвергенція; нерівність у доступі до медичної допомоги та ресурсів; зміни в середовищі, в якому ми живемо; загрози демократії. І саме наука, довгострокова стійкість транснаціональної співпраці між університетами у сфері досліджень та інновацій має знаходити відповіді на поставлені перед європейською спільнотою виклики.

Для пришвидшення шляху від досліджень до інновацій пріоритетом політики Європейської комісії та стандартним методом роботи у межах її програм фінансування досліджень та інновацій визначено Відкриту науку (Open Science), оскільки це покращує якість, ефективність та оперативність досліджень. Відкриту науку як вільне переміщення знань у Європейському Союзі розглядають як п'яту свободу, що доповнює чотири основних (свободи пересування товарів, послуг, осіб і капіталу).

Відкрита наука є невід'ємною частиною способу реалізації проєктів, що фінансуються через Horizon Europe. Дві ключові концепції лежать в основі відкритого наукового підходу до проєктів Horizon Europe:

- принципи FAIR (F – відшукуваність, A – доступність, I – сумісність, R – повторне використання);

- знання мають бути «відкритими наскільки можливо та закритими наскільки необхідно».

Європейською асоціацією університетів, що активно сприяє впровадженню

Відкритої науки, визначено три ключові пріоритети для європейських університетів:

- універсальний та безстроковий відкритий доступ до наукових результатів у справедливій екосистемі наукових публікацій;
- відшукувані, доступні, сумісні та придатні до повторного використання дані досліджень;
- інституційні підходи до оцінки дослідження відповідно до принципів Відкритої науки.

Для реалізації національної політики щодо впровадження Відкритої науки розроблено Національний план щодо відкритої науки, основними завданнями якого визначено такі:

- відкритий доступ до наукових результатів та науково-технічної інформації;
- забезпечення відкритого доступу до дослідницької інфраструктури;
- створення умов для проведення ефективної роботи з науково-технічною інформацією та об'єктами дослідницької інфраструктури, що наявні у відкритому доступі;

- популяризація науки, поширення наукових знань та залучення громадян до участі в науковій та науково-технічній діяльності;

- удосконалення системи оцінювання якості наукової та науково-технічної діяльності;

- підвищення рівня поінформованості та формування компетентності з питань відкритої науки.

Інтеграція України у Європейський дослідницький простір, а також реалізація принципів відкритої науки вимагає створення у ЗВО та наукових установах відповідної сприятливої екосистеми відкритих

наукових (дослідницьких) практик, як важливого механізму забезпечення якості наукової і науково-технічної діяльності. Управління науковими (дослідницькими) даними є обов'язковою складовою будь-якого сучасного наукового дослідження. Відкриття даних підвищує прозорість, відтворюваність і перевірку результатів наукового дослідження, сприяє ефективній експертній оцінці. Завдяки вільному доступу до даних

можна перевірити достовірність інформації, перевірити результати і уникнути будь-яких проявів фабрикації або фальсифікації, а також дублювання дослідницьких зусиль. Належне управління науковими (дослідницькими) даними відповідає поточним вимогам наукових фондів і наукових журналів. Поширенням принципом належного управління науковими (дослідницькими) даними є відкритість даних у межах можливого і закритість у межах доцільного. Такий підхід підвищує мотивацію для обміну ресурсами між науковими працівниками і прозорість наукової роботи,

уможливлює відкриту експертну оцінку і сприяє відкритому поширенню не лише наукових публікацій, але й наукових (дослідницьких) даних.

Програма професійного розвитку академічних менеджерів триває. 22 травня директор Інституту вищої освіти НАПН України **Ірина Драч** провела тренінг «Наука як стратегічний пріоритет. Відкрита наука», у якому взяли участь команди шести університетів України.

Команди Національного університету біоресурсів та природокористування, Київського національного університету технологій та дизайну, Сумського національного аграрного університету, Національного університету «Чернігівська політехніка», Білоцерківського національного аграрного університету, Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка, не зважаючи на міжгалузеву відмінність у дослідженнях, із зацікавленням опановували принципи і форми втілення діяльності за напрямом «Відкрита наука».

Для окреслення фокусу на прорив (яким чином університетам визначати пріоритетні дослідження) проаналізовано сценарії майбутнього науки для політик в Європі, до яких, окрім Відкритої науки, віднесено такі: проведення досліджень та впровадження інновацій, спрямованих на вирішення суспільних викликів; партисипативна наука; використання підходів, заснованих на даних, та штучного інтелекту; аналіз даних та формування доказів для прийняття рішень органами влади. Було розглянуто кращі практики європейських університетів щодо впровадження Відкритої науки та обговорено рекомендації для українських університетів.

Під час тренінгу обговорено такі актуальні питання:

- проблеми розвитку науки та інновацій в університетах з огляду на ключові тренди Європейського Союзу;

- використання потенціалу Відкритої науки для підвищення ефективності досліджень та скорочення шляху від досліджень до інновацій;

- визначення в університетах пріоритетних досліджень та популяризації їх результатів у суспільстві.

Учасники тренінгу активно долучилися до обговорення та дискусій щодо проблем і перспектив розвитку науки в університетах.

Як відзначили учасники, цінність тренінгу полягала у рефлексії щодо удосконалення дослідницької діяльності, зокрема, впровадження Відкритої науки, командній роботі та генеруванні нових ідей, можливості обміну досвідом між університетами.

Людмила САВЕНКОВА,
директор Наукової бібліотеки
Українського державного
університету
імені Михайла Драгоманова,
кандидат педагогічних наук,
доцент

Доступність до наукових і освітніх ресурсів

Так склалося, що бібліотеки в усі тисячоліття історії людства були значущими: завжди виконували свої головні функції – збирати, зберігати та надавати доступ до джерел «зовнішньої пам'яті людства». Самі ж люди надавали їм то вагомніше значення, то скромніше.

Зараз, в епоху демократії та інформаційних технологій, бібліотеки позиціонують себе як прогресивні та відкриті місця знань, місця активної дії та спілкування. Вони роблять усе можливе для повноцінного обслуговування відвідувачів, а також функціонування віртуального інформаційно-освітнього середовища, надання якісних інформаційно-бібліотечних послуг користувачам у режимі віддаленого обслуговування та консультування.

Академічні бібліотеки велику увагу приділяють створенню власних та використанню зовнішніх електронних інформаційних ресурсів, збереженню книжкових фондів як культурного надбання держави, допомозі навчальному процесу та підтримці наукових досліджень університету.

Наукова бібліотека Українського державного університету імені Михайла Драгоманова будує свою діяльність відповідно до визначеної стратегії, місії, візії та цінностей. Підтримує чимало змін для реалізації політики університету, спрямованої на впровадження європейських норм і стандартів освіти, підвищення якості освітніх послуг та рівня наукових досліджень.

Бібліотека взаємодіє з університетською спільнотою: швидко реагує на складні виклики воєнного часу, застосовує всі можливості глобальних комунікацій для забезпечення навчальної та наукової діяльності інформацією; акумулює досвід науково-методичної діяльності у вітчизняному та зарубіжному освітньому просторі; впроваджує онлайнві технології для інформаційного забезпечення освітнього процесу, особливо в умовах дистанційного навчання; вдосконалює інформаційно-бібліотечні сервіси та продукти, оновлює цифрові пропозиції, що відповідають потребам

користувачів; опікується збереженням бібліотечних фондів та електронних архівів у хмарному середовищі, користуючись пропозицією європейських компаній-партнерів (проект SUCHO (Saving Ukrainian Cultural Heritage Online), що надає закладам культури вебпростір для зберігання історичного надбання).

Вебтехнології забезпечують зручний, оперативний і безперебійний доступ до інформаційних ресурсів. Завдяки використанню цих технологій бібліотека трансформується у багатофункціональну платформу, що відповідає потребам сучасних користувачів та пропонує інтерактивні сервіси, електронні каталоги, онлайн-доступ до видань та можливості для віддаленої комунікації.

Програмне забезпечення, на якому базується **вебсторінка бібліотеки** (<http://lib.npu.edu.ua/>) є відкритою системою (CMS Joomla 3), що дозволяє легко, зручно та оперативно вносити зміни та доповнення до інформативної частини сайту.

Ресурси, що генерує Наукова бібліотека:

Електронний каталог та Електронна бібліотека (Web-IRBIS 64+) – є базовим інструментом пошуку та доступу до ресурсів. Це бібліографічні бази даних, які містять інформацію про традиційні фонди бібліотеки, мають посилання на зовнішні повнотекстові електронні ресурси (періодичні видання, наукову та навчальну літературу) та власну повнотекстову базу даних електронної бібліотеки.

Цифровий репозитарій УДУ імені Михайла Драгоманова (DSpace). (<http://enpuir.npu.edu.ua>) функціонує з 2006 року. Цифровий репозитарій Університету використовується для систематизації та зберігання академічних матеріалів, наукових публікацій, дисертацій, навчальних матеріалів та інших документів, пов'язаних із діяльністю університетської спільноти. Основне призначення репозитарію передбачає забезпечення централізованого відкритого доступу до інтелектуальної продукції Університету. Про актуальність репозитарію, розуміння сутності відкритого доступу через самоархівування наукових досліджень (збільшення

кількості цитувань, підвищення h-індекса, визнання у науковому середовищі, сприяння міжнародному співробітництву серед науковців) свідчить щорічне збільшення загального фонду та кількості звернень до DSpace. Кількість фонду становить 44 442 документи; кількість переглядів/завантажень документів – 453 000; кількість звернень – 1 221 196.

Цифрові колекції. Для керування цифровими колекціями бібліотека використовує FOSS OMEKA (вільне програмне забезпечення на основі системи керування вмістом з відкритим кодом для адміністрування електронних колекцій; система дозволяє публікувати, експонувати цифрові об'єкти культурної спадщини, а також розширювати їх функціональність за допомогою тем та плагінів). Цифрові колекції складаються з таких розділів як: «М. Драгоманов – видатний діяч України: до 170-річчя від дня народження», «Шевченкіана у фондах Наукової бібліотеки УДУ імені Михайла Драгоманова», «Рідкісні видання», «Актори освітнього та наукового простору Університету», «In Memoria:

Сторінки пам'яті загиблих Героїв-Драгоманівців».

Доступ до провідних міжнародних баз даних. В умовах війни багато українських науковців були позбавлені доступу до робочих місць та інструментів проведення досліджень. Міжнародна наукова спільнота надає українським дослідникам можливості віддаленого користування передплаченими базами даних наукової інформації, а також відкриває вільний доступ до нових інформаційних ресурсів.

Українські науковці мають можливість безкоштовно використовувати ресурси компаній Clarivate (Web of Science) та Elsevier (Scopus, ScienceDirect). Це стало можливим завдяки підтримці цих провайдерів наукових даних у контексті складної ситуації в Україні. А саме, у відповідь на офіційне звернення МОН України компанії Elsevier, Clarivate Analytics та портал Research4Life надали згоду на продовження термінів доступу до передплачених баз даних наукової інформації. Національну передплату на базу даних (зокрема, для всіх установ ЗВО України) було продовжено. Бібліотека виступає посередником та адмініструє профілі університету на цих міжнародних платформах, здійснює реєстрацію та налаштування доступу для науковців університету до наукометричних баз даних, допомагає активувати віддалений доступ.

Бібліотекарі консультують вчених щодо використання баз даних для власних наукових цілей, створення /редагування /синхронізації персональних профілів на платформах Web of Science, Scopus, Google Scholar, ResearchGate,

отримання ідентифікаційного номера науковця в ORCID, пошуку необхідної інформації у базах даних, перевірки індексування наукових журналів, можливостей бібліографічних менеджерів (EndNote, Mendeley) тощо.

Корисним довідковим ресурсом, підготовленим бібліотекою, став перелік «Персональних ідентифікаторів науковців УДУ імені Михайла Драгоманова». Він відображає

кожен із ідентифікаторів науковця (ORCID, Google Академія, Scopus ID, Research ID (WoS) з активними лінками на персональні профілі. Таблиця представлена на сайті бібліотеки у розділі «Науковцю».

Організація тестових доступів до провідних баз даних світу – ще одне завдання університетської бібліотеки. Можливість завдяки тріал-періодам безкоштовного доступу до передплатних інформаційних ресурсів скористатися джерелами з багатьох відомих баз даних, проаналізувати контент колекцій та ознайомитися з інформацією про найсучасніші наукові видання та публікації. Зокрема до мультидисциплінарної міжнародної повнотекстової бази даних

ScienceDirect; до платформи **EBSCOhost** – інтерактивної відково-бібліографічної системи, яка складається з різноманітних повнотекстових та реферативних баз даних широкого тематичного охоплення від провідних постачальників інформації; доступ до повнотекстових електронних ресурсів видавництва **Bentham Science** – електронні періодичні видання та книги з різної тематики. Представники ви-

давництва Bentham Science надали українським науковцям змогу розширити свої дослідницькі можливості та ознайомитися з освітніми ресурсами на платформі **Edanz** тощо.

Одна з найбільших у світі колекцій наукової та технічної літератури, яку пропонують провідні міжнародні наукові видавництва – **Research4Life**, також доступна користувачам бібліотеки. Зокрема, надано доступ до ресурсів таких великих видавництв як: **Elsevier, Springer Nature, John Wiley & Sons, Taylor & Francis, Emerald, Sage Publications, Oxford University Press, Cambridge University Press, IOP Publishing** тощо. Research4Life пропонує доступ до понад 203 000 провідних видань у сферах

охорони здоров'я, сільського господарства, навколишнього середовища, прикладних наук та правова інформація.

Працівники Наукової бібліотеки активно працюють над розширенням переліку дистанційних сервісів для академічної спільноти, будучи провідником між інформаційними ресурсами та користувачами інформації: інформують про нові послуги, застосовуючи персональну електронну пошту, підтримують зворотний зв'язок. Водночас доступ до мережі Інтернет з комп'ютерів, встановлених у всіх читальних залах бібліотеки, або з власних мобільних пристроїв читачів через WI-FI уже багато років є невід'ємною частиною сервісів бібліотеки.

На вебсторінці сайту бібліотеки систематично оновлюється перелік можливостей, які бібліотека пропонує для користувачів та науковців. Серед них: замовлення консультацій для дослідників, у тому числі онлайн; замовлення екскурсій та організація заходів; заходи для навчання та досліджень; оформлення бібліографічних списків; визначення індексів УДК; замовлення літератури; реєстрація користувачів; електронна доставка документів; міжбібліотечний абонемент; запитай бібліотекаря тощо.

Бібліотека УДУ імені Михайла Драгоманова підтримує процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі – інклюзію. Кожен читач може розраховувати на індивідуальну допомогу бібліотекаря. З метою удосконалення та розширення спектру дистанційних послуг на вебсайті функціонує форма зворотнього зв'язку для користувачів бібліотеки.

Оксана ІВАНОВА,
кандидат психологічних наук,
старший науковий співробітник
відділу психології праці
Інституту педагогічної освіти
і освіти дорослих
імені Івана Зязюна НАПН України

Можна сказати, що це – зустрічний рух відомих майстрів педагогічної справи і творчої молоді. Виникла об'єктивна потреба творчих педагогів різних поколінь – разом діяти, шукати, творити гуманістичну педагогіку, витискати авторитарну антипедагогіку з освітнього простору. За таких умов у ЛШМПІП відбувається процес взаємозбагачення і взаємостворення. Цей процес є радісним, оптимістичним, життєдайним і має «магічну» притягальну силу.

Для того, щоб збагнути це, треба побувати на подіях ЛШМПІП, і не один раз... Мені пощастило двічі – у вересні 2023 і 2024 років. Уперше я взяла участь у XXXVI Літній школі молодих педагогів і педагогинь імені Марії Дудзікової у 2023 році в місті Кельце (Республіка Польща), як єдина учасниця з України. Тоді ключовою була тема – «Покоління антропоцену: Що педагогіка може, мусять і повинна робити, щоб не залишити світ таким, як він є». Мета мого виступу – «Зв'язок руйнівного впливу війни на екосистему України і резильєнтності особистості

Школа досвіду, натхнення й незупинної творчості

Літня школа молодих педагогів і педагогинь (ЛШМПІП) при Комітеті педагогічних наук Польської академії наук (КПН ПАН) – це унікальне явище і водночас цінний досвід, вартий вивчення і творчого запозичення¹. Її історія розпочалася майже чотири десятиліття тому. Мимоволі виникає думка: як може жити ця добра справа не роками, а вже десятиліттями. То напевно тому, що її фундамент зцементований високим інтелектом і любов'ю до освіти й педагогіки видатних польських учених, які в різні часи очолювали Комітет педагогічних наук ПАН. Як відомо, все розпочалося з Професора *Вінценти Окonia*. Саме він став першим «науковим опікуном» ЛШМПІП, яка спочатку була названа Зустрічами молодих педагогів.

в умовах війни» – сутнісно розкрити проблему, зокрема висвітлити конкретні факти руйнування та їх наслідки в екологічному і психологічному аспектах, а також – розмежувати несвідому резильєнтність як природню здатність організму до відновлення на біологічному, психологічному і соціальному рівнях (за визначенням багатьох вчених) і усвідомлену резильєнтність як внутрішній вибір взяти відповідальність за своє життя, вольову дію до відновлення, намір продовжувати життя і робити спроби знову стати щасливою людиною під час і після важких подій. Адже конкретно в українських реаліях це ще й означає можливість бути громадянином своєї країни під час війни, в умовах тимчасового переміщення,

згодом – у повоєнний час. Дослідження високо оцінили організатори Літньої школи й визнали як один з найцікавіших в номінації «Виступи докторів», а мене було нагороджено спеціальною відзнакою Літньої школи.

XXXVII Літня школа відбулася в Лодзі (Республіка Польща) 8–13 вересня 2024 р. Після двадцятип'ятирічної перерви Лодзький університет знову виступив організатором школи, прийнявши учасників – польських молодих учених, викладачів і дослідників з провідних університетів Польщі, а також – науковців, дослідників й молодих учених з України, зокрема Львівського національного університету імені Івана Франка.

Тема тогорічної Літньої школи – «Про пам'ять, (не)

пам'ятання та (не)пам'ятливості». Її мета – осмислення пам'яті як фундаментальної педагогічної категорії у контексті культури й історичного досвіду. Організатори школи наголошували на важливості глибокого розуміння механізмів пам'яті та їхнього впливу на становлення особистості, освітні процеси й суспільні відносини. Програма заходу вирізнялася високим науковим рівнем, тематичним різноманіттям і динамічністю. Молоді дослідники із захопленням слухали виступи і доповіді знаних вчених – професорів *Агнешки Цибаль-Міхальської, Марії Черепаняк-Вальчак, Еви Бохно, Богуслава Сліверського, Зенона Гайдіця, Анети Болдирев* та інших польських вчених. Також було проведено науково-методичні семінари, круглі столи, практичні воркшопи та наукові презентації.

На XXXVII Літній школі темою мого виступу була така: «Пам'ять як психолого-педагогічний феномен у дослідженні резильєнтності особистості в юнацькому віці». Головна ідея полягала в тому, що психолого-педагогічний феномен пам'яті розширює простір дослідження резильєнтності особистості в юнацькому віці, коли активно формуються ідентичність і світогляд й водночас загострюється вразливість до

¹ Про літню школу молодих педагогів «Освіта і суспільство» публікувала матеріали неодноразово (Черепаняк-Вальчак М. Піклуючись про майбутнє. № 2-3, лют.-бер. 2024 та ін.). Думка юного покоління науковців, яку представляє тут Оксана Іванова, є особливо важливою.

зовнішніх впливів. Порушено такі питання: 1) наскільки наші спогади й досвід визначають нашу особистість та світогляд і дають відповідь на запитання «Хто Я є?» і «Яким є світ?»; 2) від чого залежить суб'єктивна інтерпретація минулих подій?; 3) який вплив нашого досвіду, зокрема перинатального й довербального, коли ми почуваємо себе вразливими і наскільки резильєнтними ми можемо бути у цей момент?

Дуже хотілося ще раз нагадати або ж наголосити на тому, що тільки разом ми (психологи і педагоги) можемо допомогти молодій особистості позитивно зростати після важких життєвих подій і травм. Адже у педагогів є надзвичайно цінна можливість сприяти тому, аби хоч трішки змінити у юнаків і дівчат, які потребують цього, вектор сприйняття себе і світу з «мінуса» на «плюс». Для цього потрібно створити сприятливий простір щирої зацікавленості, прийняття, безумовного й умовного позитивного визнання, поваги і довіри. Адже педагог своїм ставленням, думкою, словом і ділом може посіяти в душі молоді людини те зерно, яке має шанси прорости і дати плоди. Тому моя доповідь була своєрідним закликм чуйно і усвідомлено ставитися до взаємодії зі студентами й учнями, пам'ятати про психологічну і педагогічну силу впливу на особистість, що зростає, і кожен раз запитувати себе «Що я створюю?», «Чи сію я зараз добро?», «Якої якості я створюю майбутні спогади для себе і для тих, кого я навчаю?». Адже інколи нам важко очистити нашу пам'ять від негативного досвіду, хоча ми можемо набути позитивний. Сприяння і уможливлення цього є важливою місією педагога.

Високої оцінки й визнання також заслужили виступи

викладачів кафедри початкової та дошкільної освіти факультету педагогічної освіти Львівського національного університету імені Івана Франка – **Ольги Галюки та Богдани Турко**.

Доцент Ольга Галюка висвітлювала питання формування соціальної мобільності майбутніх учителів початкової школи в умовах війни. Вона наголосила на необхідності усвідомлення тих викликів, до яких потрібно готувати майбутніх учителів, враховуючи мінливість сучасного світу: «У процесі професійної підготовки майбутніх учителів маємо знати, до чого варто готувати майбутніх учителів, що їх чекає в умовах мінливості». Значний інтерес викликали погляди дослідниці на сучасний стан професійної діяльності вчителів, особливості підготовки педагогів в умовах війни. Вона також привернула увагу до багатофункціональної діяльності сучасного вчителя початкової школи: «Бути вчителем початкової школи в Україні – це бути психологом, медиком, наставником (другом) і адаптером освітнього процесу. Бути вчителем початкової школи в Україні зараз – бути джерелом надії». На завершення вона наголосила на значенні пам'яті як складника ідентичності українців, зокрема у контексті досвіду війни: «Знаю, що тема цього річної Літньої школи пов'язана з дослідженням пам'яті. Де б ми не були, завжди будемо здригатися від грому. Бо пам'ять місця, пам'ять пережитого, сентиментальна пам'ять, душевна пам'ять про війну супроводжуватиме покоління українців, які живуть у ці важкі часи, до кінця».

У виступі доцента Богдани Турко було привернуто увагу до актуальних питань професійної підготовки асистента вчителя в Україні. Вона

поділилася досвідом організації освітнього процесу у закладі вищої освіти в умовах війни, висвітливши навчально-методичні компоненти підготовки асистентів учителя, зокрема методи, форми організації навчання та позанавчальної діяльності, а також основні законодавчі акти й нормативно-правові документи, що регламентують цей процес. З цікавістю сприйнято

дослідження щодо ставлення студентів до кровопролитної повномасштабної війни та впливу російської агресії на них, викладачів і функціонування закладів освіти. А також – заходи, спрямовані на забезпечення неперервності освітнього процесу в умовах воєнного стану. Професійна підготовка асистентів учителя в університетах України здійснюється активно і творчо: «Ми докладаємо максимум зусиль, щоб надати безпечні умови навчання для всіх учасників освітнього процесу».

Участь у Літній школі молодих педагогів та педагогинь – це неймовірний досвід творчого наукового зростання й наукової синергії з польськими колегами, який щороку стає потужним поштовхом до власного розвитку на науково-педагогічній ниві.

Особливо приємним і неочікуваним сюрпризом для мене було відзначення винятковою нагородою за популяризацію ідей ЛШМПІП серед молоді в Україні на церемонії відкриття XXXVII Літньої школи молодих педагогів та педагогинь імені Марії Дудзікової у Лодзькому університеті. Хочу зазначити також, що на Літній школі завжди є простір і час для неформальної комунікації, творчого самовираження й щирого спілкування. Особливо приємно було почути виконання польськими колегами пісні «Гей, соколи!» українською мовою біля красивого багаття під час одного з неформальних вечорів. Ми були розчуленими, адже отримали таку необхідну нам підтримку польських друзів, яка є неоціненною саме нині, в часи війни.

XXXVIII Літня школа відбудеться традиційно у вересні 2025 року. Тема – «(Поза)регіональна освіта/освітня політика в умовах глобалізації та цифровізації сучасного світу – педагогічні контексти». У центрі уваги молодих дослідників будуть саме питання, спрямовані на осмислення у педагогічному контексті потенціалу місцевого та регіонального середовища. Вважаю, що це сприятиме відкриттю можливостей використання ендемічних ресурсів культури та природи в процесах особистого розвитку та соціальних змін, а також розвитку теорій, що підтримують/пояснюють ці процеси.

Тож, попереду новий етап... Сподіваюсь, що традиція Літньої школи неодмінно набуде свого розвитку і в Україні, і не лише для науковців – філософів, педагогів, а й для практиків – психологів, учителів, відкриваючи двері для наших іноземних колег.

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
академік НАПН України,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка

Розмова з Тарасом Шевченком: про харчові вподобання та чарку

Продовжуємо розмову з Тарасом Шевченком (див. «Освіта і суспільство», 2024, № 4, 5; 2025, № 1). Звісна річ, уявну. Зате Шевченкові тексти справжні – кожне слово, кожна буква, ніже тая кома. З його Щоденника, листів, поезій...

– Тема прецікава, дорогий Тарасе Григоровичу, і я, здається, знаю, як її почати несподіваним й ефектним запитанням, а саме: найкоротший лист, який Ви написали?

– Вручителю сего вручите сало. Т. Шевченко¹.

– Добре пам'ятаю, що в поемі молодого пана Тараса «Гамалія» (1842) козаки у звичайному морському поході «їдять мовчки сало без шашлика». Звісно, бо не було, мабуть, на додаток улюбленої Вашої копченої ковбаси...

– Та якби до ковбас та ще й сала додати, то воно б дуже добре було!

– Все ж оцініть окремо, так би мовити, ментальну цінність, уподобаних Вами ковбас...

– Мені байдуже, що ми вже не ті стали, аби ковбаси не старілися, а з ними і ми помолодіємо.

– Вражає, що в листі до свояка Варфоломія Шевченка, написаному наприкінці 1859 року, Ви, пане Тарасе, захоплено згадували ковбаси з рідної Кирилівки, скуштовані ще до довгого до заслання...

– У тебе, здається, годується кабан в сажі²... і ти, певно, заколеш його к святкам, то пришли мені по почти 20 фунтів³ ковбас... Та щоб ковбаси були такі, як ми з тобою їли на меду у Гната Бондаренка⁴, під яблуною сидячи. Нагадай лиш добре...

– Збираючись у дорогу з заслання в Петербург, нескорений і невгамовний рядовий Шевченко ще на початку 1857 року власноруч (!) приготував... копчену шинку...

– Заготовив для трудного шляху сей необхідний копчений продукт...

– І більш як через півроку, вже покинувши Новопетровське укріплення, справді насолоджувалися ним?

– Шинка виявилася чудовою, свіжою, брався за свою шинку подорожню і копчений продукт мій з кожним днем зменшувався.

– Особливо мене вразило Ваше захоплення варениками, жартома вимовлене на початку 1843 року в листі до Якова Кухаренка...

– Як будете ви мені розказувати про вареники та проче, то я вас так вилаю, як батька рідного не лаяв. Бо проклятуца ота страва, що ви розказували, неділь зо три снилась. Тільки що очі заплющу, вареник так, так тобі і лізе в очі, перехрестися, заплющися, а він знову.

– Відомо, що й Ваш великий друг Михайло Щепкін полюблив вареники. Якось у гостях Михайло Семенович найперше запитав: «Що вареники будуть?» – «Будуть» – «Щоб 130 штук було, менше не їм».

– Великий артист і велика людина! Я щасливий, маючи такого друга!

– Чи правда, що в липні 1857 року, звісно, не відаючи про харчовий подвиг «волхва, друга сивоусого», Ви, дивовижний чоловіче, з'їли в сім'ї коменданта Новопетровського укріплення Іраклія Ускова сотню пельменів, приготовлених жінками спеціально для Тараса Шевченка?

– Отуманений лестоцями, я проти звичаю і, зрозуміло, на шкоду шлунку, не мав сили відмовитися від пельменів⁵. Пельмені були майстерно приготовлені, і я віддав їм невдавану шану. Після вечері я довго гуляв... спогади мене заколисали, я солодко заснув... Це все пельмені так наметаморфозили...

– Узріть такеє. Благодать! Але про кулінарні вподобання Тараса Шевченка дізнаємося переважно зі споминів і розповідей його друзів і приятелів. Згадайте про них іще, вимовте своїми словами хоча би коротко...

– Просто борщ з сушеними карасями; по-чумацькому та по-бурлацькому борщ з

карасями; пісний борщ; карасі, засмажені з сметаною; солений відварний ляс; запечений дніпровський ляс; щука, міцно приправлена перцем; юшка з риби...

– А тепер дозволю собі штрихи-підтвердження з різних спогадів: «улюбленою його стравою був борщ, затовчений салом і заправлений пшоном...»; «пшоняна каша, варена на раковій юшці з кропом»; «якось він одержав із рідних місць малоросійське сало й із цього приводу влаштував дружню вечірку»...

Хай там як, але в основі гастрономічних делікатесів, добірного харчу лежали національні, українські страви. В цьому, на мій погляд, добре розібрався Шевченків знайомий, український поет-романтик Віктор Забіла, який, докоряючи поетові, що той якось не відвідав його в Борзні, написав на початку лютого 1844 року жартівливе «послання» з патріотично-дошкульними страхівинами. Пам'ятаєте, Тарасе Григоровичу?

– Борицу, вареників, ковбас, литівки, Сеньгі, чахоні і скумбрійки, З півгоду щоб не коштував.

.....
Да щоб приснилось: бужанина,
В'юни, лоскірки і свинина
З сметанкою, да і з хрінком!!!
Отії щі щоб їв ти руські!
Отії совуси хранцьозькі!!!
Що тільки в животі бурчать.

– Утнув Забіла, кажучи Вашими словами, щоб нехотя на весь світ почули... Втім хочу нагадати, що з приятелями Тарас Григорович у скрутних обставинах міг обійтися найнеобхіднішим. Ось як наприкінці липня 1857-го Ви, пане Тарасе, намірилися відзначити з Феліксом Фіалковським завершення свого заслання...

– Щодо провіанту домовлено було, щоб він узяв шматок сиріої баранини, фунтів п'ять, для кебабу⁶, відповідну кількість хліба та пляшку горілки. А я – чайник, чаю, цукру, стакан і п'ять огірків...

– Скромно, втім продумано... До заслання у

¹ Листа відправлено у травні 1859 року, певно, з кимось із приятелів, Василю Тарновському (молодшому), який щойно приїхав із України в Петербург.

² Саж – рублений хлів, у якому відгодовують свиней.

³ Нагадаю, що це близько 9 кілограмів!

⁴ Перед святом Івана Богослова 26 вересня 1845 року поет відвідав рідну Кирилівку, де обідав у церковного старости, свого шкільного товариша Гната Бондаренка.

⁵ У спогадах дружини коменданта Агати Ускової читаємо:

«Одного разу, коли пельмені готувалися у мене, у самому розпалі нашої роботи заходить Шевченко. Дами його питають, скільки зробити пельменів на його пайку. Він відповідає: «сотню» – йому відказують, що він не з'їсть, але він просить про це не турбуватися. Тоді йому приготували сотню крупніших за інші і в деякі з них наклали більше перцю, в інші – солі, цибулі, крупи та ін. Цю сотню зварили окремо й чекали, що буде, коли попадуться йому пельмені з такою начинкою, але він гарненько все з'їв і навіть не скривився...».

Вас, Тарасе Григоровичу, були й значно багатші застілля й «усякі штучні їства». Скажімо, в 1841-му, коли малювали портрет аристократа, ротмістра...

– Йому дозволив приїздити до мене на сеанси з власним фриштиком⁷, що складався з 200 устриць, чверті холодної телятини, шести пляшок портеру (темного пива. – В. М.) й однієї пляшки джину. Все це з'їдалося і випивалося впродовж сеансу найдружнішим чином. Третій сеанс розпочався у нас на «ти» і закінчився шампанським...

– Бодай не казати, але для одного сеансу було добра того чимало... Таж відомо, що той убогий аристократ не заплатив Вам за портрет... Утім були й справжні друзі, з якими художник Тарас Шевченко запросто, так би мовити, на ходу куштував устриці та пив джину уже після заслання, скажімо, 12 квітня 1858-го, – з Семеном Гулаком-Артемовським і Михайлом Лазаревським...

– Щоб уникнути застуди, завернули до Смурова⁸, випили по чарці джину та проковтнули по десять устриць...

– Стосовно петербурзького періоду Шевченків знайомий тих часів, письменник і критик Микола Тихорський зазначив:

«...В гостях – устриці да трюфелі, а дома, якби попались, чабак (лящ. – В. М.) або вареники».

На контрасті цікаво звернутися до спогадів Бориса Суханова-Подколзіна, який у 1858–1860 роках хлопчиком брав уроки малювання у Вас, істинний художнику: «Помалювавши з годинку, ми піднімалися нагору, у напівтемні антресолі, які правили за спальню Тараса Григоровича, де відбувалося своєрідне і незмінне чаювання. З величезної, воістину величезної зеленої скляної банки витягалися кільки, сторож... приносив свіжий хліб; господар випивав чарку горілки, і ми починали уминати непомірну кількість цих ревельських сардинок».

Прийнято вважати, що Шевченко не був гурманом, але не був він і всеїдним або байдужим, абсолютно невибагливим, а, віддаючи перевагу національній, народній кухні, умів смакувати й інші делікатесні страви, за можливості розширювати харчовий раціон.

Переходячи до чарки, відразу хочу зазначити, що давно виклав своїм читачам істинні факти й висновки про ставлення Тараса Шевченка до алкогольних напоїв⁹.

Отже, вихилити чарку наодинці чи з приятелем – цей безневинний національний звичай Шевченко шанував. Але не йдеться жодним чином про пияцтво, про «всепожирячу чарочку», з котрою, на його думку, життя стане пропащим...

– Тоді прощавай все – і геній, і мистецтво, і слава, і все чарівне в житті. Все це вляжеться, як у могилі, на дні всепожирячої чарочки...

– Знаю, дорогий Тарасе Григоровичу, що Ваша душа завжди знала міру...

– Як то ті п'яниці п'ють оцю погань, нехай уже ми люди привичні...

– Гарно жартуєте!

– Хто п'є, той кривиться, а кому не дають, той дивиться...

– Жарти жартами та серед Ваших друзів вважалося, що кожна чергова чарка робила Шевченка лише більш невимушеним і натхненним, додавала більше задушевності і неабиякої симпатичності...

– Вип'єш першу – стрепенешся,

Вип'єш другу – схаменишся,

Вип'єш третю – в очах сяє,

Думка думку поганяє.

– Як говорив видатний український шевченкознавець Іван Дзюба, Тарас Григорович не був принциповим ворогом чарки та він і не був її бранцем...

– Я свою п'ю, а не кров людську...

– В епілозі до поеми «Гайдамаки», пане Тарасе, Ви вільно й просто поставили непорочну чарочку між книгою з текстами церковних відправ на кожний день місяця і Коліївщиною – грізною вершиною гайдамацького руху...

– Бувало, в неділю, закривши Мінею,

По чарці з сусідом випивши тієї,

Батько діда просить, щоб той розказав Про Коліївщину, як колись бувало.

– Нескорений український Кобзарю, у тій же поемі сліпий кобзар співає-розповідає з повагою та неголосно для запорожців і гайдамаків, які його оточили, зокрема й про чарочку...

– Аби була ласка слухати, поки не охрип, співатиму; а охрипну – чарочку-другу тії ледащиці – живиці, як то кажуть, та й знову...

– Скажу словами запорожця: «Оце то так! Вчистив, нічого сказати: і до ладу, і правда. Добре, далебі, добре!».

Наголосимо, у Словнику мови Шевченка чарка-чарочка згадується нечасто – близько десяти разів, і хочу запитати, яким був звичайний варіант розвитку подій після застілля...

– Довго ми сиділи за столом мовчки, зрідка поглядаючи один на одного та на пляшечку зі слив'янкою, і, коли побачили, що на сухому дні пляшки нічого достойного уваги не залишилося, встали з-за столу і, виразно потиснувши один одному руки, пішли спати.

– Уже після заслання старший і справжній друг Михайло Щепкін жорстко шпетив Тараса Шевченка, дізнавшись, що він гульнув у Нижньому Новгороді: «Ти, кажуть, друже, кутнув трохі... Бог тобі суддя! Погано, дуже погано...»

І що Ви, грішним ділом, зафіксували тоді в Щоденнику?

– Михайло Щепкін із жалем у серці пише мені про моє безладне й нетверезе існування. Цікаво б знати, з якого джерела він почерпнув ці відомості. Виходить, і в мене не без добрих людей. Все ж краще, ніж нічого.

– Як по-філософськи мудро зіронізували давнє прислів'я! Але все-таки, дорогий Тарасе Григоровичу, в листі до Михайла Семеновича Ви виправдовувалися!

– Яка оце тобі сорока-брехуха на хвості принесла, що я тут нічого не роблю, тільки бенкетую. Брехня. Єй же богу, брехня!.. Плюнь, мій голубе сизий, на цю паскудну брехню і знай, коли мене неволя і горе не побороло, то сам я не звалюся... Люби мене, оклеветанного твого щирого друга Шевченка...

– На підтвердження своїх поетичних трудів, а не дозвільного бенкетування, Тарас Григорович надіслав Михайлові Семеновичу в цьому ж листі (!) щойно створений триптих «Доля», «Муза» і «Слава». Ці поетичні твори стали геніальним, неповторним і незаперечним доказом історичної правоти національного Поета.

З цього й висновуємо, вельмишановні читачі, мораль нашої розмови з Тарасом Шевченком: після наклепників і партачів – колишніх і новітніх – залишаються доноси та плітки, а після Генія – неперевершені художні твори та всенародна Слава.

На фото:

Т. Шевченко. Автопортрет. 1840 р.

⁶ Тарас Шевченко називав м'ясну страву, як у Івана Котляревського в «Енеїді», а у Словнику поетового знайомого Володимира Даля – «кабав (кебаф)», тобто баранина у скибках, засмажена на вертелі.

⁷ У Словнику Володимира Даля «фриштих» – сніданок, закуска, перекуска.

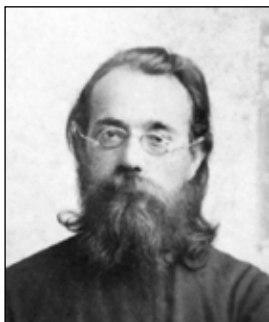
⁸ Сергій Смуров – власник ресторану на Великій Морській вулиці, який користувався популярністю серед заможної публіки.

⁹ Див.: Мельниченко В. Подорожі Шевченкового життя : 370 історичних мініатюр, есеїв і начерків. К. Либідь, 2021. 560 с.

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
старший науковий
співробітник ДНПБ України
ім. В.О. Сухомлинського,
доктор педагогічних наук

160 років від дня народження Марка Грушевського (1865-1938), церковного діяча, етнографа, краєзнавця, педагога

Народився 7 червня 1865 у с. Худоліївка на Черкащині. Чотириюрідний брат Михайла Грушевського. Завжди підтримував теплі дружні стосунки з братом Михайлом. Закінчив Черкаське духовне училище і Київську духовну семінарію. Свою багатогранну діяльність розпочав як педагог: учительовав у школах Київщини та Черкащини. Працюючи вчителем на Чигиринщині, він зібрав цінний матеріал з історії, фольклору та етнографії краю. Разом із дружиною Марією створив унікальну колекцію українських ляльок-оберегів і вишиванок.

Найвідоміша його праця в царині етнопедагогіки та етнології – «Дитина у звичаях і

віруваннях українського народу» (Львів, 1906-07) – стала одним із перших у світі досліджень з етнографії дитинства та своєрідною енциклопедією народної педагогіки. Марко Грушевський одним із перших в українській гуманітаристичі звернув увагу на феномен дитячого мовлення як окремої лінгвокультурної сфери. Він дослідив динаміку розвитку мовленнєвої й пізнавальної діяльності дитини, окреслив поняття та емоційне середовище, в яке вона входить у перші роки життя. Особливу увагу дослідник приділив одній з базових тез народної педагогіки, згідно з якою упродовж першого року життя дитина засвоює до 80 % життєво важливої інформації. Цей процес забезпечується, передовсім, через постійне емоційне стимулювання, яке виявляється у надзвичайно високій частоті пестлих звертань до дитини в родинному колі. У праці також зафіксовано етнопедагогічні уявлення селян про виховання дітей із різними темпераментами й характерологічними особливостями.

Інша, не менш цінна розвідка Марка Грушевського, що стосується виховання дітей – «Дитячі забавки та гри усякі» (1907, «Київська старовина»). Будучи священником у с. Суботов на Черкащині, переймався професійним і фаховим розвитком сільських дітей та молоді. Разом з дружиною Марією організував у Суботові українську громаду, опікувався бібліотекою, займався просвітництвом.

Після переїзду з родиною до Києва (1918) поринув у

діяльність, яку вважав справою свого життя, – відродження української православної церкви. Був висвячений на єпископа (1922), обраний у члени Президії Всеукраїнської Православної Церковної Ради (1926) та до редколегії журналу «Церква і життя» (1927), значну увагу приділяв перекладам і виданням українською мовою богослужбних книг. Унаслідок тиску з боку влади 1930 припинив церковну діяльність і зрікся духовного сану. В останні роки життя працював сторожем, продовжував вести наукові записи (вилучені під час арешту). Заарештований у червні 1938 і страчений 9 серпня того ж року. Реабілітований 1989.

175 років від дня народження Володимира Щербини (1850-1936), українського історика, архівіста, краєзнавця, педагога

Народився 16 травня 1850 в Києві у сім'ї лікаря. Навчався в Другій київській гімназії, на історико-філологічному факультеті Київського університету. Після закінчення університету (1873) з метою вдосконалення знань у галузі педагогіки поїхав до Петербурга, де у 1876-1879 викладав російську мову та історію у військовій та жіночій гімназіях.

З поверненням на батьківщину (1879) зосередився на науковій роботі в архівах міста: ретельно вивчав історію Києва і Київщини, досліджував актуальні і маловивчені аспекти історії України. Впродовж 1879-1920 учительовав у жіночих та чоловічих гімназіях, співпрацював з київською Археографічною комісією, був членом київського історико-архівного гуртка та Історичного товариства Нестора Літописця. 1901 за dorученням Товариства разом із Леонідом Добровольським здійснив наукову подорож на Правобережжя (Бердичівський, Уманський, Васильківський повіти) для збирання стародруків і рукописів, обстеження територій та фіксації історичних пам'яток. У цій експедиції було оглянуто і сфотографовано 34 об'єкти церков, костельів і монастирів.

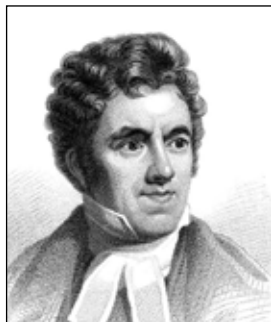
Наукову і педагогічну роботу завжди поєднував із громадською діяльністю. Майже півстоліття присвятив роботі у Київському товаристві сприяння початковій освіті, яке ще називали Народною аудиторією. Основною метою організації було сприяння розвитку української культури і науки серед широких народних мас, формування їхньої національної свідомості. Спілкування з аудиторією велося у формі зачитування рефератів, бесід на різні теми, виставок світлин, концертів. Відбувалися і виїзні лекції у різні міста України. Багато відомих українських діячів вважали за честь виступати у Народній аудиторії. Читав лекції і сам В. Щербина. Слухачів зачаровували його

розповіді про минувшину, перших князів та відомих діячів Києва. Велику увагу В. Щербина приділяв освіті дітей: навчав грамоті, влаштовував для них вечорниці, організовував виїзд бригад у гімназії та початкові школи, до яких запрошував відомих лірників і кобзарів. З початком Першої світової війни товариство поступово припинило свою діяльність, але завдяки В. Щербині виконало історичну місію щодо просвітництва народу і пробудження національної державницької свідомості.

1924, за ініціативою Михайла Грушевського, В. Щербина очолив Комісію історії Києва та Правобережжя, члени якої досліджували київські некрополі та топоніміку. Під його керівництвом було складено збірник «Старий Київ», а згодом видано збірник «Київ та його околиці в історії та пам'ятках». 1926 з нагоди 50-річчя літературно-наукової діяльності В. Щербини, видано монографію «Нові студії з історії Києва Володимира Івановича Щербини», що містила і бібліографію його праць. 1930, коли вченому виповнилося 80 років, він вийшов на пенсію.

Помер у 1936, похований на Звіринецькому цвинтарі.

230 років від дня народження Томаса Арнольда (Thomas Arnold; 1795-1842), англійсько-го педагога

Народився 13 червня 1795 в місті Коуз. Навчався у коледжі Вінчестер, а згодом – в Оксфорді. У 1820 був висвячений на священника Англіканської церкви. Спочатку працював репетитором, а у 33 роки став директором школи в місті Регбі. Тоді (1828) це була типова класична граматична школа, орієнтована майже виключно на вивчення латинської та грецької мов. Арнольд запровадив широку і різнопланову навчальну програму, до якої увійшли історія, сучасні мови, математика, географія, теологія, етичні та політичні науки.

Однією з найважливіших новацій Арнольда стала система шкільного самоврядування: старші учні – префекти – брали на себе відповідальність за дисципліну та організацію життя молодших. Ця «паралельна педагогіка» сприяла розвитку лідерства, відповідальності та моральної дисципліни. Довіра до старших виховувала почуття обов'язку та формувала характер, що згодом стало центральним елементом британської публічної школи.

Не менш значущим був акцент Арнольда на фізичному вихованні та спорті як засобах морального і соціального розвитку. Він розглядав командні ігри не просто як розвагу, а як шлях до формування лідерських якостей, співпраці та витривалості; всіляко заохочував заняття з плавання, гімнастики, крикету, футболу, метання списа. Завдяки Т. Арнольду британська освіта вийшла за межі вузько класичного викладання і стала інструментом глибоких соціальних змін.

Арнольд був не лише реформатором освіти, а й глибоким

мислителем і теологом. Його «Історія Риму», видана у трьох томах у 1838–46 (останній том опубліковано посмертно), а також численні проповіді відображають прагнення інтегрувати освіту з моральністю та вірою. Він вважав школу не просто місцем здобуття знань, а простором формування особистості, де християнські цінності гармонійно співіснують із науковими знаннями.

Педагогічна концепція Арнольда – поєднання широкої академічної освіти, моральності, самодисципліни та фізичного здоров'я – глибоко вплинула на розвиток освіти Вікторіанської епохи. Його методи наслідували інші школи, а ідеал «англійського джентльмена» – освіченого, морально стійкого і соціально відповідального – значною мірою базувався на його ідеях.

Томас Арнольд помер раптово від серцевого нападу 12 червня 1842, за день до свого 47-річчя. Він залишив по собі не просто реформовану школу, а й ідею освіти, яка формує сильних духом, освічених і відповідальних громадян.

140 років від дня народження Михайла Гордієвського (1885-1938), філософа, історика, педагога, громадського діяча

Народився 4 червня 1885 (за ін. даними 6 червня) у с. Зеленьки

на Київщині в родині священника. Навчався в духовному училищі у Богуславі та Київській духовній семінарії (1899–1905). Вищу освіту здобував у Дерптському університеті, згодом перевівся на історико-філологічний факультет Новоросійського університету в Одесі, який закінчив у 1910. Залишився в університеті для підготовки до професорського звання під керівництвом професора Миколи Ланге. У 1915 склав магістерський іспит і почав викладати філософію в університеті та Одеських вищих жіночих курсах.

У роки революційних змін долучився до українського національного руху. Був членом Товариства українських поступовців та Української партії соціалістів-революціонерів, брав участь у діяльності одеських товариств «Просвіта» та «Українська хата». З 1920-х працював доцентом, а згодом професором в Одеському інституті народної освіти (ОІНО), де викладав історію педагогіки та педагогічні течії. У грудні 1922 на урочистому засіданні ОІНО, присвяченому 200-й річниці від дня народження Григорія Сковороди виступив з промовою «Теоретична філософія Г. Сковороди», яку роком пізніше надрукували у збірці «Пам'яті Г.С. Сковороди (1722–1922)» (Одеса, 1923). У 1926 очолив факультет соціального виховання, а в 1927–30 керував науково-дослідною кафедрою педагогіки і педології.

Також був головою створеного 1926 Одеського наукового товариства при Всеукраїнській академії наук, де очолював педагогічну секцію та підсекцію історії педагогіки. За п'ять років

Закінчення. Початок на с. 36

діяльності товариства під його керівництвом було організовано публічне вшанування академіків С. Єфремова, Д. Багалія, М. Грушевського, К. Студинського і професора В. Лазурського, а також читання лекцій, присвячених пам'яті І. Ньютона, Г. Песталоцці, О. Кониського, Т. Шевченка, М. Коцюбинського, М. Ланге. Педагогічна секція готувала доповіді з історії педагогіки та методики викладання, а сам М. Гордієвський виступив з низкою ґрунтовних доповідей, більшість з яких згодом було надруковано, зокрема: «Філософські підвалини педагогіки Г. Песталоцці», «Педагогічні погляди Дюї», «Наукова й громадсько-педагогічна діяльність професора М.М. Ланге». У 1929 опублікував одне з перших в Україні бібліографічних досліджень літератури з історії педагогіки.

Участь М. Гордієвського в українізації 1920-х років відзначив Іван Майстренко, редактор газети «Чорноморська комуна» у 1929–31. У спогадах «Історія мого покоління» (Едмонтон, 1985) він писав: «... Гордієвський ... надрукував у «Шквалі» (додаток до газети) кілька статей на педагогічні теми. Він був блискучий стиліст і його українська мова була ясна й прозора, а зміст статей глибокий і цікавий».

У березні 1938 заарештований органами НКВС за звинуваченням у контрреволюційній діяльності та шпигунстві. 11 жовтня того ж року його було розстріляно. У 1992 Генеральна прокуратура України реабілітувала М. Гордієвського за відсутністю складу злочину.

125 років від дня народження Антуана де Сент-Екзюпері (Antoine de Saint-Exupéry; 1900–1944), французького письменника, мислителя, авіатора

Народився 29 червня 1900 в Ліоні у родині старовинного дворянського роду. Після смерті батька сім'я переживала фінансові труднощі, але мати виховувала його в дусі гуманізму, творчості й інтелектуальної відкритості. Антуан змалку захоплювався технікою, малював, писав вірші, але найбільше мріяв про небо. Навчався у школах Ліона, Французькій морській академії, згодом – в Академії мистецтв, де вивчав архітектуру.

З 1921 проходив військову службу, де й розпочав льотну кар'єру. Працював пілотом у поштової авіації: перевозив кореспонденцію між Європою, Африкою та Південною Америкою. Неодноразово потрапляв у катастрофи, зокрема у Сахарі (1935), де разом із механіком дивом вижив без води в пустелі. Ці драматичні досвіди стали основою його філософських роздумів у книгах «Планета людей» (1939), «Нічний політ» (1931), «Південний поштовий» (1929). Як військовий льотчик під час Другої світової війни, здійснював розвідувальні польоти, незважаючи на вік і слабе здоров'я. Останній виліт 31 липня 1944 став для нього фатальним: його літак був збитий над

Середземним морем.

Філософсько-художня творчість Сент-Екзюпері пронизана темами відповідальності, гуманізму і дружби. Особливе місце у спадщині письменника посідає «Маленький принц» (1943) – казка-притча, що стала книгою на всі часи. Вона перекладена понад 200 мовами світу, а її загальний наклад перевищив 140 мільйонів примірників. У світовому педагогічному дискурсі «Маленький принц» розглядають як етичний і педагогічний маніфест. Його головний герой є втіленням допитливості, відкритості, довіри й моральної чистоти. Через прості, але глибокі образи Сент-Екзюпері говорить про головне: як навчитися бачити серцем, берегти крихке дитинство, не втратити себе у світі дорослих умовностей. Недарма ця книга є обов'язковим текстом у програмах загальної середньої освіти багатьох країн. Вона формує моральні орієнтири, вчить взаєморозумінню та емпатії.

Окрім літературного обдарування, Сент-Екзюпері мав неабиякий хист до малювання. Саме його акварельні ілюстрації до «Маленького принца» стали невіддільною частиною цього твору і зробили його впізнаваним у всьому світі. Сент-Екзюпері залишив по собі не лише літературну спадщину, а й глибокі етичні настанови: «Ти назавжди береш на себе відповідальність за тих, кого приручив», «Ось мій секрет, він дуже простий: тільки серце добре бачить. Найголовнішого очима не побачиш». Творчість Сент-Екзюпері залишається невичерпним джерелом гуманістичних смислів, здатних торкнутися сердець і дорослих, і дітей.

Нинішня українська освіта, за оцінкою Віктора Андрущенка, виконала свою історичну місію – «підготувала когорту розумних, патріотично налаштованих громадян, які зі зброєю в руках стали на захист батьківщини від ворога, вступили до лав територіальної оборони, активізували власну волонтерську діяльність». Водночас система освіти має стати системою розумною, демократичною, інформаційно насиченою, людиноцентричною. Як бачимо, на першому місці тут – **розумність системи**.

Свої неймовірні страждання, поневіряння, випробовування і перемоги Гомер назвав «одиссеєю». Відтоді довготривалі драматичні процеси, що відбуваються на різних історичних етапах, називають так, як їх назвав геніальний Гомер.

У передньому слові автор наголошує: «Доленосною подією для людства стало виникнення, становлення та розвиток (історична еволюція) унікального феномена, який (разом з працею та спілкуванням людей) утверджує людину у її людській якості. Ідеться про «розум», який попри будь-які поневіряння, поряд з такими людськими якостями як «почуття», «воля» («діяльність», «праця») та «віра» забезпечує пізнання, освоєння та підкорення світу, а на його основі – просвітництво: осмислення, усвідомлення, оцінку та виховання особистості» (с. 9). На нашу думку прогностичне значення має висновок автора – філософа і педагога – про те, що завдяки розуму у поєднанні з працею людина стала «людиною розумною й (залишаючись частиною природи) піднялася над природним світом, зробила природу своєю власною частиною», утвердилась як суб'єкт (і творець власної природи) цивілізації і культури» (там само). Шлях розуму до себе, його втілення у «праці» та творенні культури – це

Віктор Андрущенко: «Сильнішої зброї, ніж розум, немає»

Рецензія на книгу «Андрущенко В. П. Просвітницька одісея розуму. Київ : Знання України . 2025. 524 с.»

15 травня цього року в агентстві Укрінформ відбулася цікава презентація унікальної монографії. Її автор – Віктор Андрущенко – знаний в Україні і за кордоном філософ-педагог, організатор вищої школи, державний і громадський діяч.

Унікальність «Просвітницької одісеї розуму» є незаперечною. Передусім тому, що автор не подає складних філософських проблем «з гори», з позиції університетського професора-лектора. А веде розумний діалог з читачем й водночас являє роздуми над причинами різних недоречностей і навіть «глупоти» в управлінській діяльності на різних рівнях, у різних сферах, в освітанській зокрема. Зміст цієї незвичайної монографії пронизаний болем, спричиненим кровопролитною російською війною проти України.

справжня «одісея» утвердження людства у власній ідентичності, людськості і людяності» (с. 10).

Творчий задум автора монографії – «пройтися сходами просвітницької одісеї розуму», визначити точки біфуркації, зазирнути в майбутнє». Так, автор сам собі поставив надзвичайно складне завдання, виконання якого потребувало органічного поєднання розуму, серця, душі й інтелектуальної праці на різних життєвих етапах. Для того, щоб збагнути, наскільки це вдалося, звернемося до структури монографії (назви розділів): Розривання перед майбутнім; Розвіяти хмари, що затьмарюють сонце; «Розумна освіта» як пріоритет XXI століття; Європейський вектор розвитку освіти; Освіта у стратегії цивілізаційного розвитку Європи; Післявоєнний світ науки, освіти і культури України.

Перечитуючи назви цих шести розділів, які вражають «філософською поетичністю» й тісним зв'язком з емоційно-почуттєвою сферою людини й чітким прогнозом у фіналі – «Освіта врятує націю», була вражена й посвятою: «Двом Тетянам – дружині і доньці, красуням і розумницям, справжнім вченим і педагогам, Берегиням нашої родини, які постійно утримують нас у тонусі життєвого

процесу і надихають на творчість з вдячністю присвячую. Автор». Ці слова пронизані саявом Любові, глибинної поваги, визнання, краси й людської величчї дружини і доньки на нелегкій і водночас прекрасній життєвій і науково-педагогічній ниві. Напевно, це тільки справжні українські філософи можуть робити такі особливі посвяти жінкам своєї родини...

Звернення автора до епістемології розуму – «Незрілі роздуми про розум», неможна кваліфікувати як незрілі. Напевно, це така легка авторська філософська іронія ... Завдяки критичному філософському й водночас міждисциплінарному мисленню у першому розділі об'єктивно висвітлюється сукупність гострих проблем, пов'язаних з подоланням духовної кризи сучасної цивілізації, соціально-просвітницької злиденності марксистського матеріалізму та очищенням від «радянщини».

Не випадково я так детально схарактеризувала структуру монографії. Її осмислення дає змогу заглибитися в дуже складні й багатоаспектні проблеми «розуму» і «праці» людини на різних історичних етапах, особливо в умовах повномасштабної російської агресії проти України.

Зміст вступу «Мудрість великих дарує нам розум»

відкриває палітру розмислів видатних постатей – творців філософії, видатних вчених, громадських, державних і політичних діячів усього світу, праці яких стали міцним фундаментом для розвитку освіти, науки і культури. Автор зазначає, що напрацьований ними пласт наукового знання уможлиблює прозоріння перед майбутнім. Цілковито логічно першому розділу передую епіграф – афоризм Григорія Сковороди: «Дерево без душі – дрова, трава – сіно, а людина – труп». Гортаючи сторінки першого розділу, ми бачимо, й досі відчуваємо страшні результати діяльності таких «бездушних», які в різні часи, дорвавшись до влади, знищували гуманізм, свободу, педагогіку серця і добра. Цитуючи великого британського філософа Френсіса Бекона, автор переконливо доводить, що достовірні знання й розумна освіта переломлять кризу. «Для створення і відтворення розумної дійсності потрібні «розумні люди» – творчі, креативні, фундаментально підготовлені особистості, які пройшли вишкіл в системі «шкільної розумної освіти» та в інших системах, структурних підрозділах, закладах освіти різних типів, діяльність яких спрямована на соціалізацію особистості» (с. 54).

«Сон розуму породжує чудовиськ» (за назвою картини Франциско Гойї); зупинити агресора; етика війни – це ключові «болючі лінії». Військові й політичні злочинці Б. Муссоліні, Ф. Франко, А. Гітлер, Й. Сталін й багато їхніх політиків-підспівувачів без розуму, руки яких у крові, стали злочинцями світового масштабу. Серед них й «маленький сирій чоловічок», який «накоїв страшної біди» (за Ліною Костенко).

Путін і його кліка надовго посварили народи, які, хоч і в суперечках та частих сутичках, але ж якось-таки розвивалися в цьому геополітичному просторі. Українці в ньому були народом пригнобленим, росіяни – домінуючим (за політичною стратегією); українці створювали – росіяни привласнювали (за економічною). Багато хто намагався змінити ситуацію на краще. Були й такі, що боролись. Нинішня агресія вивітрила будь-які наміри та сподівання, надовго виключила прощення. Рашизм і злочинне насильство мають назавжди зникнути з історії.

«Втеча» від псевдополітики; ідеократія позанаукової духовності; контраверсійна сутність релігії; і вже ж таки... наука – ці гострі проблеми осмислює філософ-педагог у розділі «Розумна освіта як пріоритет XXI століття».

Роздуми щодо надзвичайно важливої місії дослідницьких університетів як перспективного шляху формування «розумної освіти», поєднання освіти і науки з реальною практикою, підсилення їхньої значимості в життєдіяльності суспільства, держави й кожної особистості логічно продовжуються в розділі «Європейський вектор розвитку освіти». Тут вчений об'єктивно характеризує геополітичний статус Європи, доводить, як «європейські цінності сходяться через зіткнення до об'єднання».

На основі міждисциплінарного аналізу складних об'єднавчих процесів у Європі вчений робить такі висновки:

- *по-перше*, в їх основі були (і знаходяться нині) спільні інтереси країн континенту, що все більш помітно зближаються, а головне, спільність усвідомлює все більша кількість європейських народів;

- *по-друге*, європейські народи відшліфували спільні характеристики (ознаки) того способу життя, який з часом отримав назву «європейського»;

- *по-третє*, вони сформували спільні фундаментальні цінності, забезпечили становлення (виховання) на їх основі нового суб'єкта європейської співдружності – громадянина Європи, цілісність свідомості якого характеризується єдністю національних і загальнолюдських (європейських) пріоритетів;

- *по-четверте*, культура, освіта (просвітництво) і виховання стали для європейської спільноти не менш важливою справою, ніж матеріальне виробництво, міжнародні політичні відносини.

Отже, зміцнення й розбудова Єдиного Європейського Дому, незважаючи на низку

суперечностей, стає спільним інтересом більшості держав цього континенту.

Освітній камертон Європи; підготовка спроможного вчителя, «Педагогічна Конституція Європи» – осмислення сукупності цих актуальних питань дало змогу автору вийти на пропозиції і висновки щодо освіти у стратегії цивілізаційного розвитку Європи.

На основі численних прикладів і праць зарубіжних й українських дослідників В. Андрущенко доводить, що через модернізацію європейської педагогічної освіти маємо відродити в європейському просторі красу людини у всій величії її історизму, сьогодення і спрямованості в майбуття. Провідником цього відродження має бути його величність Учитель, духовну основу якого визначають одвічно людські цінності віри, надії і любові. Піднесши вчителя, ми підтримаємо дитину, а відтак – наблизимо гармонійне майбутнє, до якого прагнемо.

«Педагогічна Конституція Європи», ініціатором розроблення і науковим керівником

цього розумного й сміливого проєкту є член-кореспондент НАН України, академік НАПН України Віктор Андрущенко, – на нашу думку, не лише мрія й прогностична ідея, а й перший реальний крок до потужної дії на міжнародному рівні.

Надзвичайно важливим й «далеко не другорядним завданням» присвячує автор останній розділ монографії.

Польсько-українського наукового форуму «Освіта для сучасності», що відбувався на базі очолюваного ним Драгоманівського університету (було видано матеріали досліджень у 2-х томах). У 2019 р. – співорганізатором VIII Форуму «Освіта для миру» на базі Університету імені Григорія Сковороди в Переяславі (ректор – академік НАПН України Віктор Коцур). Матеріали цього форуму побачили світ у двох томах й окремому науково-аналітичному виданні «Освіта для миру і розвитку». Це одне з багатьох підтверджень того, що українська освіта і педагогічна наука прокладають шлях до перемоги, до миру. У полум'ї кровопролитної російської війни українські освітяни і науковці разом із ЗСУ виборюють соборність нашої держави.

Не можна оминати й високий поліграфічний рівень видання, його комфортний дизайн та доречне художнє оформлення. Таке видання із задоволенням читач бере до рук і з насолодою перечитує, досягаючи осмислення авторського філософського бачення шляхів розв'язання тих проблем, від яких залежить наше майбутнє.

За усе це й багато іншого, що залишилося поза рядками нашої рецензії, від глибини серця дякуємо автору й усім фахівцям, причетним до народження цієї унікальної монографії.

Нелля НИЧКАЛО,
доктор педагогічних наук, професор,
академік НАПН України

Фото надано пресслужбою УДУ імені Михайла Драгоманова

**Освіта
і суспільство**

Всеукраїнська
газета

Засновник та видавець Громадська організація «Освіта і суспільство». Передплатний індекс 76016. Ідентифікатор медіа – R30-03006. Адреса: 03148, м. Київ, вул. Петра Курінного, 2-А, тел. (067) 49-111-39. Головний редактор *Лідія Ткаченко*. E-mail: osvitaisustilstvo@gmail.com. Друк ФОП Просянікіна А.В., 21027, вул. Немирівське шосе, 62а. Тел.: 0 (800) 33-00-90. Наклад 1000 екз. Замовлення № 4701. Підписано до друку 30.06.2025. Ціна договірної. Усі права видавця захищено. Передрук матеріалів можливий за письмового погодження з редакцією. Редакція не рецензує і не повертає рукописів. Редакція залишає за собою право на коректування і внесення змін у надісланий матеріал. За достовірність відповідає автор.